

Міністерство юстиції України
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

**ЗАГАЛЬНА МЕТОДИКА ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ
КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО
ВИКОНУЮТЬСЯ КОМІСІЄЮ ЕКСПЕРТІВ**

(реєстраційний код 0.1.16; рішення про державну реєстрацію
прийнято 06.02.2009, із змінами, внесеними рішенням
Координаційної ради з проблем судової експертизи при
Міністерстві юстиції України від 12.09.2014)

НАПИС		
Про державну реєстрацію методики проведення судових експертиз		
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України		
<u>06</u> 12	<u>02</u> 09	20 09 р. 20 14
Реєстраційний код <u>0.1.16</u>		

Харків

ББК 67.9 (4 УКР)6я73

М 54

УДК 343.98

Рекомендовано до впровадження рішеннями секції з теоретичних, загально-методичних, процесуальних та організаційних питань судової експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України (протокол № 2 від 4 грудня 2008 р.) та Вченої ради Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (протокол № 1 від 28.01.2009 р.); реєстраційний код 0.1.16; рішення про державну реєстрацію прийнято 06.02.2009, із змінами, внесеними рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 12.09.2014.

Загальна методика призначення та проведення комплексних судових експертиз, що виконуються комісією експертів, підготовлена та внесена до державного Реєстру методик проведення судових експертиз за результатами наукової роботи:

М 54 Методичні рекомендації з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз, що виконуються комісією експертів /
Сімакова-Єфремян Е.Б. та ін. — Х.: ХНДІСЕ, 2009, 2014. — 162 с.

Методичні рекомендації розроблені для експертів державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та тих, що не працюють в спеціалізованих установах, тощо.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА	17
1. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ТА СУДОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ	17
2. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ТА КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	17
3. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТРАСОЛОГІЧНА ТА ХІМІЧНА (БІОЛОГІЧНА, ҐРУНТОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА	25
4. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БАЛІСТИЧНА ТА МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	29
5. КОМПЛЕКСНА СУДОВА МЕДИЧНА ТА БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА	33
6. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ВИБУХОТЕХНІЧНА ТА МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	40
7. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ	46
8. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ФОТОТЕХНІЧНА (ПОРТРЕТНА), КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ТА ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ ЕКСПЕРТИЗА	50
9. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТРАНСПОРТНО-ТРАСОЛОГІЧНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА	54
10. КОМПЛЕКСНА СУДОВА АВТОТЕХНІЧНА ТА МЕТАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	60
11. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ФАКТУ КОНТАКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ (ФКВ)	63
12. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТРАНСПОРТНО-ТРАСОЛОГІЧНА, АВТОТЕХНІЧНА ТА АВТОТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	69
13. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА (ТРАСОЛОГІЧНА, МЕТАЛОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА	72
14. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНА ЕКСПЕРТИЗА	75
15. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	78
16. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА З ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН ВИБУХУ ЕКСПЕРТИЗА	81
17. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА, ТРАСОЛОГІЧНА ТА МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	83
18. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА	85
19. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА БІОЛОГІЧНА (ХІМІЧНА) ЕКСПЕРТИЗА	87
20. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ТА ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	89
21. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА	91
22. КОМПЛЕКСНА СУДОВА З ОХОРОНИ ПРАЦІ, БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	93
23. КОМПЛЕКСНА СУДОВА З ОХОРОНИ ПРАЦІ, БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	95
24. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ПОЖЕЖНОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	96

25. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА, В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТИЗА	98
26. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	101
27. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	104
28. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА, БІОЛОГІЧНА (ХІМІЧНА, МЕТАЛОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА	107
29. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	112
30. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА, МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	127
31. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.....	129
32. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА, МАТЕРІАЛОЗНАВЧА (БІОЛОГІЧНА) ЕКСПЕРТИЗА	133
33. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	134
34. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА	136
35. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА ІНЖЕНЕРНОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	137
36. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА ТЕХНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	138
37. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ПОВ'ЯЗАНА З ДОСЛІДЖЕННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ТА КОМПІЛЯЦІЙ ДАНИХ.....	140
38. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА	142
39. КОМПЛЕКСНА СУДОВА МЕДИЧНА, ПСИХІАТРИЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА (СЕКСОЛОГО-ПСИХОЛОГІЧНА) ЕКСПЕРТИЗА	149
40. КОМПЛЕКСНА СУДОВА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	151
41. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА	153
42. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА.	155
43. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНА (АВТОРОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА	157
44. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА	158
ВИСНОВКИ	161

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Дані методичні рекомендації відповідно до вимог законодавства України визначають порядок організації та загальні методичні положення з проведення комплексних судових експертиз у кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському судочинстві експертами спеціалізованих державних установ та особами, що не працюють в цих установах.

Проведення комплексних експертиз комісією експертів організовується у випадках, коли з метою всебічного дослідження обставин кримінального провадження, цивільної, адміністративної або господарської справи потрібно залучити двох або більше експертів, що володіють різними спеціальними знаннями для формулювання спільного висновку (висновків) на основі узагальнення й оцінки результатів проведених ними досліджень.

Під комплексною розуміють судову експертизу, що проводиться із застосуванням спеціальних знань в різних галузях науки, техніки, мистецтва тощо (різних напрямків однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). Умовно комплексні експертизи, що виконуються комісією експертів, за підходами до формування інтеграційного висновку можна розподілити за двома основними типами:

1) відповідь на поставлене питання формується у вигляді спільного висновку двома чи більше експертами різних галузей знань (різних напрямків однієї галузі знань) за сукупністю (підсумовуванням) результатів проведених кожним з них досліджень, виходячи з сумісної їх оцінки;

2) відповідь на поставлене питання формулюється у вигляді спільного висновку двома чи більше експертами на підставі основного дослідження експерта – фахівця в певній галузі знань, з урахуванням результатів допоміжного дослідження (досліджень) експерта (експертів) в іншій галузі знань (інших напрямків однієї галузі знань) за результатами проведених кожним з них досліджень, виходячи із сумісної їх оцінки.

Згідно із процесуальним законодавством України експертами можуть виконуватись такі комплексні експертизи: первинні, комісійні, додаткові та повторні.

2. Під предметом комплексної судової експертизи слід розуміти фактичні данні та обставини справи, що встановлюються на підставі інтеграції спеціальних знань в різних галузях судової експертизи, які базуються на відповідних галузях науки, техніки, мистецтва тощо.

Об'єкти комплексної судової експертизи – це матеріальні та матеріалізовані джерела інформації, досліджувані експертами з метою встановлення фактичних даних та обставин справи, що входять в обсяг предмету комплексної експертизи. Завдання комплексної експертизи спрямовані на встановлення цих фактичних даних та обставин справи шляхом дослідження об'єктів комплексної експертизи відповідними методами. Завдання комплексної експертизи реалізуються в питаннях, які поставлені на її вирішення органом (особою), що призначила експертизу, або в порядку експертної ініціативи в межах предмету комплексної експертизи.

Методи комплексної експертизи – це засоби пізнання, за допомогою яких досліджуються об'єкти. До загальних методів комплексної експертизи належать методи діалектики, формально-логічні (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, ідеалізація, побудова гіпотез, аналогія, експеримент тощо), загально-пізнавальні (спостереження, вимірювання, описування, порівняння, планування, моделювання тощо). Окремі методи визначаються інструментальною базою та певними науковими прийомами чи способами дослідження, розробленими в окремих галузях науки, техніки тощо (мікроскопія, фотографування, спектральний аналіз, рентгеноскопічні, фізико-технічні, хімічний аналіз, ситуаційний аналіз тощо). Спеціальними методами є спеціалізовані експертні методики, розроблені з метою вирішення завдань комплексної експертизи, що містять систему методів (приймів, способів) дослідження, які застосовуються в процесі послідовних дій експертів з метою виконання певного експертного завдання. Методики комплексної судової

експертизи підлягають атестації та державній реєстрації (крім методик судово-медичної та судово-психіатричної експертиз).

Предмет, об'єкти, завдання, орієнтовні переліки питань, методи та загальні методичні положення досліджень за різними категоріями комплексних експертиз, наводяться в особливій частині даних методичних рекомендацій¹.

3. Підставою для проведення комплексних експертиз є відповідний документ, складений особою, що провадить досудове розслідування, звернення сторони захисту, ухвала суду про призначення комплексної експертизи (далі – постанова (ухвала)).

4. Як правило, комплексні експертизи проводяться фахівцями державних спеціалізованих експертних установ, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах, атестовані та отримали відповідну кваліфікацію судового експерта з необхідної для вирішення завдання спеціальності і внесені до Державного реєстру атестованих судових експертів.

При проведенні комплексних експертиз в державній спеціалізованій експертній установі організаційне, матеріально-технічне забезпечення їх виконання, контроль за своєчасним проведенням та дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань судової експертизи покладаються на керівника експертної установи (за його дорученням – на заступника керівника чи керівника провідного структурного підрозділу) (далі – керівник установи).

До проведення комплексних експертиз, дослідження з яких не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили комплексну експертизу, можуть залучатися також й фахівці з відповідних галузей знань за умови, що співробітники, які володіють відповідними знаннями, в установі відсутні або не можуть бути залучені до проведення експертизи внаслідок відводу, тривалої хвороби чи інших поважних причин.

¹ Розглянуто положення за видами досліджень, що найбільш часто зустрічаються в експертній практиці. Окрім наведених, можлива організація й інших комплексних судових експертиз.

Якщо експерт, залучений до проведення комплексної експертизи, здійснює судово-експертну діяльність у складі юридичної особи, що не є державною установою, організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертизи та контроль за своєчасним її проведенням покладається на керівника цієї установи.

Експерти, залучені до проведення комплексної експертизи, що не працюють в державних спеціалізованих установах та на професійній основі здійснюють судово-експертну діяльність, забезпечують проведення досліджень відповідно до вимог Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 12.12.2011 № 3505/5 (із змінами та доповненнями). Участь у проведенні комплексної експертизи особи, що не працює в державній експертній установі, здійснюється з урахуванням обмежень, передбачених статтею 7 Закону України «Про судову експертизу».

5. У постанові (ухвалі) про призначення комплексної експертизи вказуються такі данні: те, що експертиза – комплексна та її найменування за видами (класами, родами, підвидами); місце та дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що призначила комплексну експертизу; назва органу, що призначив комплексну експертизу; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення комплексної експертизи; підстави для призначення комплексної експертизи; прізвища експертів або установа (установи), експертам якої доручено її проведення; провідна установа; у разі участі в проведенні комплексної експертизи особи, яка не працює в експертній установі, – також прізвище, ім'я та по батькові, освіта, спеціальність, місце роботи, адреса цієї особи, інші данні; питання, які виносяться на вирішення експертам; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертам або посилення на такі переліки, що містяться в матеріалах справи); дозвіл на використання у разі необхідності методів, що викликають пошкодження чи знищення об'єктів дослідження або застереження

щодо заборони використання руйнуючих методів; інші данні, які мають значення для проведення комплексної експертизи.

У випадках, коли проведення комплексної експертизи доручається декільком спеціалізованим установам, у постанові (ухвалі) про її призначення вказується, яка з них є провідною (тією, що організує проведення експертизи й координує проведення досліджень).

Якщо в постанові (ухвалі) провідна установа не зазначена, вона визначається за узгодженням між керівниками державних спеціалізованих установ, яким доручено проведення комплексної експертизи, а якщо вони не дійшли згоди, то після надіслання відповідного клопотання – особою чи органом, що призначив комплексну експертизу. Питання про провідну установу вирішується з урахуванням обсягу й завдань дослідження.

Якщо проведення комплексної експертизи доручено спеціалізованій державній експертній установі та фахівцям, які не є працівниками зазначених установ, провідною визначається спеціалізована державна установа.

Постанова (ухвала) про призначення комплексної експертизи направляється в кожному з установ (експерту), яким доручається її виробництво. Об'єкти дослідження і матеріали справи направляються провідній установі.

Якщо до проведення комплексної експертизи залучається фахівець, що не працює в експертній установі, особа (орган), що призначає експертизу, упевнившись в особі експерта, вручає йому копію постанови (ухвали) про призначення експертизи, роз'яснює обов'язки і права, встановлені чинним законодавством, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від виконання покладених на нього обов'язків та за дачу завідомо неправдивого висновку. Коли комплексна експертиза призначається в державну спеціалізовану експертну установу, одержавши постанову (ухвалу) про її призначення, керівник установи доручає її проведення комісії експертів.

6. У випадках, коли експертиза не призначена як комплексна, але при ознайомленні з представленими на дослідження матеріалами або в ході проведення окремих експертиз виявлена необхідність виконання комплексної

експертизи, її проведення організовується керівником установи після узгодження із суб'єктом призначення.

Якщо проведення комплексної експертизи не може бути здійснено силами однієї установи, її керівник сповіщає про це особу (орган), що призначили експертизу, і пропонує винести відповідну постанову (ухвалу) щодо необхідності залучення до участі в її проведенні відповідних фахівців. Якщо особа або орган, які призначили комплексну експертизу, на протязі одного місяця не вживають необхідних заходів із залучення необхідних фахівців, керівник установи повідомляє про це орган (особу), що призначили експертизу та повертає матеріали без виконання.

У випадках, коли для відповіді на деякі з поставлених питань постанови не потрібне проведення комплексної експертизи, хід і результати дослідження з них можуть бути оформлені окремими висновками. У цих висновках мають міститися посилання на комплексну експертизу, якою вирішувалися відповідні питання постанови (ухвали), що потребували комплексного дослідження, або на причини неможливості організації проведення комплексної експертизи.

7. При виконанні комплексної експертизи декількома установами комісія експертів формується керівником провідної установи разом з керівниками установ, що беруть участь у проведенні експертизи. Керівник провідної установи призначає провідного експерта (голову комісії).

8. Провідний експерт (голова комісії) має ті ж процесуальні права й обов'язки, що й будь-який експерт у відповідному виді судочинства. Голова комісії не має ніяких переваг перед іншими членами комісії при вирішенні питань по суті. Він забезпечує належну організацію й координацію діяльності комісії експертів з метою рішення поставлених завдань.

9. Провідний експерт (голова комісії):

- скликає нараду експертів, на якій ознайомлює кожного члена комісії з постановою (ухвалою) про призначення експертизи та матеріалами, що надійшли для дослідження;
- організовує розроблення спільної програми досліджень, у тому числі, з визначенням послідовності дослідження об'єктів з метою одержання найбільш

повної інформації з урахуванням їхнього можливого ушкодження в результаті застосування відповідних методів аналізу та строків виконання окремих досліджень;

- у разі неузгодження дій членів комісії при виконанні досліджень чи порушенні їх послідовності повідомляє про це керівнику установи;

- роз'яснює кожному з членів комісії його роль і функції у проведенні комплексної експертизи та формулюванні спільного висновку, про вплив досліджень, проведених кожним з експертів на формування спільного висновку; інформує про те, що кожний з експертів не несе відповідальності за результати досліджень, отриманих безпосередньо іншими членами комісії;

- організовує проведення комісією експертів зовнішнього огляду та попереднє вивчення об'єктів експертизи, що надійшли на дослідження, через керівника відповідного підрозділу контролює передачу об'єктів від одного члена комісії іншому;

- через керівника установи (підрозділу) здійснює зв'язок з керівниками установ (підрозділів), співробітники яких є членами експертної комісії;

- контролює строк проведення експертизи й координує виконання програми досліджень;

- організує ознайомлення членів комісії з ходом і проміжними результатами досліджень;

- керує підсумковою нарадою комісії експертів при оцінці результатів всіх досліджень, їхньому узагальненні й формулюванні загального висновку (висновків);

- складає проект висновку (повідомлення про неможливість дати висновок) або доручає це зробити будь-кому з членів комісії;

- надає на розгляд підписаний членами експертної комісії висновок комплексної експертизи керівникам підрозділів та провідної установи.

10. При проведенні комплексної експертизи фахівці повинні суворо дотримувати вимог процесуального законодавства, Закону України «Про судову експертизу» інших законів і відомчих нормативних актів, що передбачають права, обов'язки й відповідальність експерта.

11. В залежності від складності дослідження загальний строк проведення комплексної експертизи встановлюється керівником експертної установи, а при проведенні її декількома установами – за узгодженням між керівниками цих установ, у межах до 3-х місяців. У виняткових випадках, якщо експертиза є особливо складною, потребує вирішення більше десяти питань, потребує залучання фахівців інших спеціалізованих експертних установ або фахівців інших установ, підприємств чи організацій тощо и не може бути виконана у строк до трьох місяців, більший розумний строк установлюється за письмовою домовленістю з особою (органом), який призначив експертизу, після попереднього вивчення експертами наданих матеріалів. Попереднє вивчення матеріалів у залежності від складності досліджень не повинно перевищувати 15 днів. У разі відмови органу, що призначив експертизу, у погодженні запропонованого розумного строку проведення комплексної експертизи, матеріали справи можуть бути повернені з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 7 Закону України «Про судову експертизу».

Строк проведення комплексної експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи і закінчується у день направлення їх особі або органу, які призначили експертизу. Якщо закінчення встановленого строку проведення комплексної експертизи припадає на неробочій день, то днем закінчення строку вважається наступний за ним робочій день.

У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, пов'язаних із витребуванням додаткових матеріалів, отриманням дозволу на знищення чи істотне ушкодження об'єктів (якщо до задовольняння клопотання подальше проведення досліджень неможливе) або усуненням інших недоліків, допущених особою (органом), яка призначила експертизу.

12. У випадку невиконання на протязі одного місяця клопотань експертів щодо надання додаткових матеріалів, незабезпечення доступу до об'єкта дослідження (учинення перешкод в обстеженні об'єкта з боку сторін, що беруть

участь у справі), матеріали справи можуть бути повернуті органу (особі) який призначив комплексну експертизу разом з повідомленням експертів про неможливість дачі висновку, у якому зазначаються причини неможливості її проведення.

У разі несплати вартості комплексної експертизи в порядку, передбаченому чинним законодавством, керівник експертної установи повертає матеріали справи органу (особі) який призначив комплексну експертизу, зазначаючи причини їх повернення без виконання.

13. Проведення комплексної експертизи організаційно складається з підготовчого, дослідницького й заключного етапів. Кожний етап відображається у відповідних частинах висновку: вступній (вступ), дослідницькій (дослідження) та заключній (висновках).

14. На підготовчому етапі організовується ознайомлення членів комісії з матеріалами, що надійшли на експертизу, проводиться перша нарада комісії з метою з'ясування спільного завдання експертизи, визначення окремих завдань, послідовності застосування методів і строків проведення окремих досліджень у межах загального строку проведення експертизи. Провідний експерт роз'яснює кожному з членів комісії його роль і функції у проведенні комплексної експертизи та формулюванні спільного висновку, про вплив досліджень, проведених кожним з експертів на формування спільного висновку; інформує про те, що кожний з експертів не несе відповідальності за результати досліджень, отриманих безпосередньо іншими членами комісії. Згадувані дії на підготовчому етапі можуть бути здійснені з використанням засобів комунікативного зв'язку, через мережу Internet.

Підготовчий етап завершується виробленням спільної програми досліджень. Підготовчий етап відображається у вступній частині висновку, де крім даних, обов'язкових для всіх типів експертиз, вказується найменування комплексної експертизи за видами досліджень, провідний експерт; відомості про окремі дослідження, що виконувались кожним із членів комісії; зазначається про особисту відповідальність за результати досліджень, проведених безпосередньо кожним з експертів, про їх вплив на формування

спільного висновку; після запису щодо попередження експертів про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку та (чи) відмову від давання висновку робиться запис про те, що кожний з експертів не несе відповідальності за результати досліджень, отриманих безпосередньо іншими членами комісії.

У тих випадках, коли проведення комплексної експертизи здійснюється декількома установами, у вступній частині висновку вказуються ці установи.

Якщо комплексній експертизі передувало проведення окремих експертиз, результати яких мають значення для рішення загального питання, та ці данні завдані слідчим (судом) у якості вихідних, у вступній частині висновку наводяться відомості про ці експертизи.

За необхідності у вступній частині наводяться стисле викладення обставин справи та вихідні данні, для проведення експертизи.

15 На дослідницькому етапі експерти проводять спільні (зовнішній огляд об'єктів, синтезуючий підрозділ) та самостійні дослідження, хід яких відображається у відповідних підрозділах дослідницької частини висновку із вказівкою видів досліджень та прізвищ експертів. Даний етап дослідження може починатися із викладення схеми комплексного дослідження.

Узагальнення й оцінку результатів дослідження експерти проводять на підсумковій нараді комісії, що відображається в синтезуючому підрозділі дослідницької частини висновку. Тут же проводиться обґрунтування спільного висновку (висновків) за результатами досліджень, проведених експертами різних спеціальностей.

16. Спільний висновок підписується комісією експертів, оскільки результати дослідження кожного з експертів впливають на його кінцевий результат і є тими складовими, на підставі яких вирішується завдання комплексної експертизи.

Вимога закону про те, що експерт дає висновок від свого імені на підставі досліджень, проведених ним відповідно до його спеціальних знань, і несе за даний ним висновок особисту відповідальність, повністю поширюється й на осіб, що брали участь у проведенні комплексної експертизи та приймали участь

у формулюванні спільного висновку (висновків) в частині результатів проведених безпосередньо ними досліджень та їх впливу на формування спільного висновку.

Якщо експерти не дійшли згоди при формулюванні спільного висновку, комісією складається один висновок комплексної експертизи. У синтезуючій частині висновку мають бути наведені результати досліджень кожного з експертів та викладені причини розбіжностей членів комісії в оцінці результатів для формулювання спільного висновку, кожний експерт зобов'язаний обґрунтувати причини своєї незгоди з думкою інших членів комісії. У висновку з питання, що потребує спільного вирішення, членами комісії має бути повідомлено про неможливість його вирішити. Крім того, експерти формулюють свої окремі висновки за результатами досліджень.

Якщо в ході досліджень не було отримано даних, достатніх для вирішення питання (питань) комплексної експертизи, експерти формулюють спільний висновок про неможливість вирішення питання або висновок у ймовірній формі з обґрунтуванням причин і, крім того, формулюють свої окремі висновки за результатами досліджень.

17. У разі встановлення експертами в ході досліджень можливостей вирішення питань, які не були перед ними поставлені, але їх вирішення може мати значення для справи, у висновку комплексної експертизи указується на ці факти шляхом вирішення згадуваних питань. Питання, що вирішувались експертами за їх ініціативою наводяться після питань постанови (ухвали) про призначення експертизи; обґрунтування розширення кола вирішуваних питань наводиться у вступній частині висновку комплексної експертизи.

У разі виявлення експертами в ході досліджень обставин, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення, про ці обставини зазначається у висновку комплексної експертизи з рекомендацією щодо усунення таких обставин або складається окрема профілактична рекомендація органу або особі, що призначила експертизу, щодо прийняття заходів з усунення цих обставин

17. Комплексні експертизи реєструються в кожній експертній установі. Експертний висновок або повідомлення про неможливість дати висновок

оформлює провідна установа (провідний експерт). Співробітники інших установ (підрозділів) представляють провідній установі (провідному експертові) дані про хід і результати проведених ними окремих досліджень у формі відповідних підрозділів висновку.

Додатки до висновку (фототаблиці, діаграми, схеми, креслення тощо) підписуються експертами, що їх склали, засвідчуються печаткою тієї експертної установи, де вони були підготовлені, й представляються провідній установі (провідному експертові) для приєднання до висновку у якості його складових.

18. Висновок складається у кількості примірників, достатній для направлення особі (органу), що призначив експертизу (у передбачених законом випадках – іншим особам), і кожній експертній установі, експерти якої приймали участь у проведенні комплексної експертизи. Висновок і додатки до нього засвідчуються печаткою провідної установи.

Контроль за строками, повнотою та якістю проведених досліджень здійснюють керівники установ, співробітники яких приймають у них участь. Загальний контроль за ходом та строками провадження комплексної експертизи покладається на керівника провідної установи.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

1. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ТА СУДОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ

1.1. Предмет комплексної судової почеркознавчої і судово-технічної експертизи документів – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях почеркознавства та технічного дослідження документів про виконавця (виконання) певних записів (підписів), можна диференціювати за чотирма групами:²

1.1.1. Про виконавця певних записів (підписів) за копіями (технічними зображеннями) документів, виготовленими певним способом друку на паперовому носії за допомогою технічних засобів (далі – копії).

(підпункт 1.1.1 із змінами, внесеними згідно з рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 12.09.2014)

1.1.2. Про виконання (в окремих випадках – виконавця) записів (підписів) із застосуванням попередньої технічної підготовки (на просвіт, шляхом вологого копіювання, передавлювання з оригіналу і подальшого наведення барвником незабарвлених удавлених (втиснених) штрихів, дорисовування окремих штрихів і т.п.); щодо виконавця записів (підписів) із застосуванням пишучого приладу з дефектом, утворюючим подвійні штрихи, коли поряд із забарвленим утворюється незабарвлений втиснений штрих («фаска»), або з іншим дефектом;

1.1.3. Про дописування окремих рукописних записів, цифр, букв (коли тільки технічним дослідженням документа це встановити неможливо);

1.1.4. Про неможливість встановлення факту виконання певною особою підпису, зображення якого слугувало моделлю рельєфного кліше - факсиміле.

² Розглянуто положення за видами досліджень, що найбільш часто зустрічаються в експертній практиці. Окрім наведених, можлива організація комплексних судових почеркознавчих та з технічного дослідження документів експертиз для вирішення й інших завдань, наприклад, з досліджень змінених (частково або повністю) під дією умов зберігання (старіння документа, вгасання барвника), видалення тексту (травленням, змивкою, витиранням, замазуванням, заштриховуванням), нанесення нового підпису поверх первісного тощо.

(підпункт 1.1.4 із змінами, внесеними згідно з рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 12.09.2014)

1.2. Об'єкти комплексної судової почеркознавчої і судово-технічної експертизи документів: копії (технічні зображення) документів; документи, записи (підписи) в яких виконані із застосуванням попередньої технічної підготовки; утворені за допомогою рельєфного кліше - факсиміле; рукописні записи; вільні, умовно-вільні і експериментальні зразки почерку і/або підписів для порівняльного дослідження тощо.

(підпункт 1.2 із змінами, внесеними згідно з рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 12.09.2014)

1.3. Завдання комплексної судової почеркознавчої і судово-технічної експертизи документів можна диференціювати відповідно до її предмету за 4-ма групами:

1.3.1. Встановлення виконавців записів (підписів) за копіями (технічними зображеннями) документів.

(підпункт 1.3.1 із змінами, внесеними згідно з рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 12.09.2014)

1.3.2. Встановлення факту виконання (в окремих випадках – виконавців) записів (підписів) із застосуванням попередньої технічної підготовки (на просвіт, шляхом вологого копіювання, передавлювання з оригіналу і подальшого наведення барвником незабарвлених втиснених (удавлених) штрихів, дорисовування окремих штрихів і т.п.); встановлення виконавця записів (підписів) із застосуванням пишучого приладу з дефектом, утворюючим подвійні штрихи, коли поряд із забарвленим утворюється незабарвлений втиснений (удавлений) штрих («фаска»), або з іншим дефектом);

1.3.3. Встановлення дописок окремих рукописних записів, цифр, букв (у випадках, коли тільки технічним дослідженням документа це встановити неможливо);

1.3.4. Встановлення неможливості факту виконання певною особою зображення підпису (записи), утвореного за допомогою факсиміле-кліше;

1.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань (відповідно, за чотирма групами):

1.4.1. Ким, самим Н. або іншою особою виконаний підпис від імені Н, зображення якого міститься в копії (технічному зображенні) документа?

Чи виконаний Н. рукописний текст, зображення якого міститься в копії документа?

1.4.2. Чи виконані Н. або іншою особою із застосуванням попередньої технічної підготовки (на просвіт, шляхом вологого копіювання, передавлювання з оригіналу з подальшим обведенням незабарвлених втиснених (удавлених) штрихів, дорисовування окремих штрихів і т.п.) записи (підписи) від імені Н.?

1.4.3. Чи є дописки окремих рукописних записів, цифр, букв в документі? (у випадках, коли технічним дослідженням документа це встановити неможливо)

1.4.4. Чи виконаний підпис від імені Н. (запис) в документі (зазначається, якому) самим Н. або іншою особою? (у випадках, коли запис (підпис), утворений за допомогою факсиміле-кліше).

1.5. Методи комплексної судової почеркознавчої і судово-технічної експертизи документів – загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, хроматографічні, спектральний аналіз, рентгеноскопічні, хімічні, фізико-технічні тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

1.6. Загальні методичні положення (по чотирьох групах).

1.6.1. У разі надходження копії (технічного зображення) документа для вирішення питань про виконання підпису (запису), коли надання оригіналу документа неможливе (про що обов'язково зазначається у процесуальному документі про призначення експертизи (залучення експерта), організовується проведення комплексної експертизи. Провідним експертом при проведенні досліджень є експерт-почеркознавець.

При проведенні комплексної технічної та почеркознавчої експертизи зображень рукописних записів (підписів) у копіях (технічних зображеннях) документів експертом з технічного дослідження документів спочатку вирішуються питання про

спосіб виготовлення об'єкта дослідження.

При встановленні факту, що об'єктом дослідження є копія (технічне зображення) документа, у висновку зазначається, що досліджувані штрихи зображень записів (підписів) у цій копії (технічному зображенні) нанесені не рукописним способом, а з використанням копіювально-розмножувальної та (або) комп'ютерної техніки. У зв'язку з цим не можливо провести дослідження щодо застосування технічних способів і засобів підготовки й виконання записів (підписів), зображення яких містяться у досліджуваному документі (копіювання на просвіт, шляхом вологого копіювання, передавлювання з оригіналу з подальшим наведенням барвником незабарвлених вдавлених (втиснених) штрихів, дорисовування окремих штрихів, нанесення зображення підпису за допомогою факсиміле-кліше тощо).

У разі встановлення експертом з технічної експертизи документів факту, що об'єктом дослідження є копія (технічне зображення) документа, експерт-почеркознавець зазначає у висновку, що оскільки зображення записів (підписів) виконані не рукописним способом, почеркознавче дослідження не проводилось: не простежується певною мірою темп виконання та (або) ступінь диференціації натиску, форма та напрямок рухів при виконанні окремих штрихів підписів, послідовність виконання деяких штрихів підписів тощо.

У такому випадку висновок формулюється таким чином: «Питання про виконавця рукописних записів (підписів), зображення яких містяться у досліджуваній копії (технічному зображенні), не вирішувалось, оскільки зображення цих записів (підписів) нанесені із використанням технічних засобів та методів за допомогою комп'ютерної або(та) копіювально-розмножувальної техніки.

(підпункт 1.6.1 із змінами, внесеними згідно з рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 12.09.2014).

1.6.2. При проведенні комплексної експертизи записів (підписів), виконаних з попередньою технічною підготовкою (на просвіт, шляхом вологого копіювання, передавлювання з оригіналу і подальшого наведення барвником незабарвлених вдавлених (удавлених) штрихів, дорисовування окремих штрихів і т.п.), експерт-почеркознавець не вирішує питання щодо виконавця

запису (підпису), якщо експертом-документалістом встановлений факт попередньої технічної підготовки у разі повного збігу загальних і окремих почеркових ознак. У разі наявності ознак, що розрізняються, ідентифікаційне завдання може бути вирішеним в категоричній, ймовірній формі або у формі висновку «не надається можливим». Провідним експертом при таких дослідженнях є експерт-почеркознавець. Орієнтовні інтеграційні висновки комплексної експертизи можуть формулюватися таким чином: «1. Питання про виконавця підпису від імені Н., (запису) в документі (зазначається – якому) не вирішувалося, оскільки підпис (запис) (зазначається – який) виконаний з попередньою технічною підготовкою (зазначається – яким способом); 2. Підпис від імені Н. (запис) (зазначається – який) в документі (зазначається, якому), виконаний не Н., а іншою особою з попередньою технічною підготовкою (наголошується, яким способом)». Висновок комплексної судової почеркознавчої і технічної експертизи документів підписують експерт-почеркознавець і експерт-документаліст. Аналогічно можуть бути сформульовані висновки у ймовірній формі і у формі (не надалося можливим (далі – ННМ) про виконавця з вказівкою причин.

При проведенні комплексної експертизи записів (підписів), виконаних із застосуванням пишучого приладу з дефектом, дія якого відображається у вигляді подвійних штрихів («фаски»), або в інший спосіб, експерт-документаліст встановлює факт утворення подвійних штрихів (або інших відображень) від використання пишучого приладу з дефектом, а експертом-почеркознавцем розв'язується ідентифікаційне завдання по загальноприйнятій методиці. Орієнтовні інтеграційні висновки комплексної експертизи можуть формулюватися таким чином: «Підпис від імені Н. (запис) в документі (зазначається – якому), виконаний Н. (не Н., а іншою особою) із застосуванням пишучого приладу з дефектом, утворюючим подвійні штрихи («фаску») (або відображуваним в інший спосіб (зазначається – який)». Аналогічно можуть бути сформульовані висновки у ймовірній формі й у формі ННМ про виконавця з вказівкою причин.

1.6.3. Комплексно питання про наявність дописок розв'язується у разі, коли експерт-документаліст після вивчення об'єкту на предмет наявності технічних ознак дописування (ознаки матеріалів письма, пишучого приладу, топографічні ознаки) не може вирішити його (встановлений збіг за кольором матеріалу письма, ознаками пишучого приладу, топографією тощо). У такому разі експерт-почеркознавець, який є провідним, вирішує завдання в аспекті дослідження ознак почерку. Тобто, коли документалістом встановлений факт виконання окремих записів, цифр (букв) одним і тим же (або однаковим за родовими (груповими) ознаками пишучим приладом), одним і тим же (або однаковим за родовими (груповими) ознаками) матеріалом письма, експерт-почеркознавець повинен вирішувати питання про виконання окремих записів, цифр, букв (їх елементів) певною особою. Орієнтовні інтеграційні висновки комплексної експертизи можуть формулюватися таким чином: «Окремі рукописні записи, цифри, букви (їх елементи) (зазначається, які саме) в документі (зазначається, якому саме) дописані тією ж особою (іншою особою) одним і тим же (або однаковим за родовими (груповими) ознаками) пишучим приладом, одним і тим же (або однаковим за родовими (груповими) ознаками) матеріалом письма». Аналогічно можуть бути сформульовані висновки у ймовірній формі й у формі ННМ щодо виконання дописок із вказівкою причин.

1.6.4. При встановленні експертом-документалістом факту утворення зображення підпису (запису) за допомогою факсиміле-кліше, експерт-почеркознавець має повідомити про неможливість вирішення питання щодо виконавця підпису (запису), оскільки відтиск факсиміле-кліше не є почерковим об'єктом. Орієнтовний інтеграційний висновок комплексної експертизи підписується експертом-почеркознавцем та експертом-документалістом може формулюватися таким чином: «Питання про виконавця підпису від імені Н. (запису – зазначається якого) в наданому документі (зазначається – якому) не вирішувалося, оскільки зображення підпису (запису) утворено за допомогою факсиміле-кліше, що не є почерковим об'єктом».

2. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ТА КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

2.1. Предмет комплексної судової технічної експертизи документів та комп'ютерно-технічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань у галузях технічного дослідження документів та комп'ютерно-технічних досліджень щодо виготовлення певного документу із застосуванням конкретного програмно-апаратного комплексу – програмного забезпечення та комп'ютерного обладнання, наданого для дослідження (системний блок, принтер тощо).

2.2. Об'єкти комплексної судової технічної експертизи документів та комп'ютерно-технічної експертизи:

- документ (на паперовому чи (та) іншому носії);
- технічні засоби (системний блок, принтер тощо), програмне забезпечення та електронні зображення, що застосовувались для виготовлення документа або внесення до нього змін;
- експертні експериментальні зразки для порівняльного дослідження.

2.3. Головним завданням комплексної судової технічної експертизи документів та комп'ютерно-технічної експертизи є ідентифікація технічних засобів (програмно-апаратного комплексу), за допомогою яких виготовлений документ.

2.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи виготовлений даний документ із застосуванням комп'ютерного обладнання, що надано на дослідження (системний блок, принтер тощо)?

2.5. Методи комплексної судової технічної експертизи документів та комп'ютерно-технічної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, хроматографічні, спектральні, хімічні, фізико-технічні тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

2.6. Загальні методичні положення. Необхідність проведення комплексних досліджень документів, що виготовлені за допомогою комп'ютерних засобів, обумовлена тим, що функціонально-діагностичні

властивості та ознаки комп'ютерних засобів, які відображуються у документах, не можуть бути повно та всебічно досліджені самотійно експертом-документалістом, оскільки для цього необхідні знання програмного забезпечення, апаратної частини комп'ютерного засобу тощо, якими він не володіє. Для вирішення ідентифікаційних завдань необхідні знання комп'ютерної технології виготовлення документу, починаючи з моменту створення файлу і закінчуючи процесом формування зображення на папері (чи іншому носії). При цьому для дослідження мають надаватися не тільки друкуючий пристрій, а й системний блок, що міг використовуватися для виготовлення документу, інсталяційний диск, що містить драйвер досліджуваного принтера, з'єднувальні кабелі та кабелі електроживлення тощо. Орган (особа), що призначає експертизу, повинен надати інформацію стосовно виконання заміни картриджів (друкуючих головок) принтерів чи інших друкуючих пристроїв. При проведенні комплексних досліджень експертом в галузі технічного дослідження документів, який є провідним у даному випадку, визначається спосіб виготовлення документу та тип обладнання, із застосуванням якого він виготовлений.

Експерт з комп'ютерно-технічних досліджень встановлює наявність документа в електронному виді на наданих носіях інформації і визначає програмний продукт, за допомогою якого здійснювалося виведення електронної інформації на паперовий чи інший носій, у тому числі, налаштування друку принтера (масштаб, роздільну здатність, режим друку).

Для ідентифікації друкуючого пристрою необхідно отримати експериментальні зразки документів, електронні зображення яких містяться на електронних носіях інформації. Зразки отримують за допомогою наданого обладнання, що передбачає обов'язкову участь експертів як у галузі технічного дослідження документів, так і комп'ютерно-технічних досліджень.

Після отримання зразків експерт-документаліст проводить дослідження з виявлення ідентифікаційних ознак. У разі виявлення достатнього комплексу індивідуалізуючих ознак – дається категоричний висновок щодо використання конкретного обладнання при виготовленні документу чи навпаки (про те, що

надане обладнання не використовувалося при виготовленні досліджуваного документу), або ймовірний висновок щодо використання (невикористання) обладнання, а якщо виявлених ознак недостатньо – висновок у формі ННМ (з наведенням причин). Висновок підписує комісія експертів в галузі технічного дослідження документів та комп'ютерно-технічних досліджень.

3. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТРАСОЛОГІЧНА ТА ХІМІЧНА (БІОЛОГІЧНА, ҐРУНТОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА

3.1. Предмет комплексної судової трасологічної та хімічної (біологічної, ґрунтознавчої) експертизи – фактичні дані та обставини справи про механізм виникнення слідів хімічної (біологічної, ґрунтової) природи, об'єкти, що їх залишили, належність частин до одного цілого, встановлювані на підставі інтеграції спеціальних знань у галузях судової трасології, матеріалознавства (біології, ґрунтознавства).

3.2. Об'єкти комплексної судової трасологічної та матеріалознавчої (біологічної, ґрунтознавчої) експертизи: сліди (у тому числі, мікрочастинки), предмети та інші утворення (матеріали, речовини та вироби і них) хімічного, біологічного, ґрунтового походження (волокнисті матеріали та вироби з них, лакофарбові матеріали та покриття, нафтопродукти, скло та вироби з нього, метали (сплави) та вироби з них, полімерні матеріали та вироби з них, ґрунти та речовини ґрунтового походження, будь-які утворення ботанічного та зоологічного походження тощо), матеріали справи, що містять відомості, необхідні експерту для вирішення завдань.

3.3. Завдання комплексної судової трасологічної та матеріалознавчої (біологічної, ґрунтознавчої) експертизи: діагностика, ідентифікація (ототожнення або визначення родової (групової) належності) об'єктів за матеріально-фіксованими слідами-відображеннями та ідентифікація цілого за частинами; ситуалогічні (ситуаційні) завдання (установлення механізму слідоутворення, контактування тощо)³.

³ Методичні рекомендації із встановлення факту контактної взаємодії будуть наведені далі окремим 11-м підрозділом.

3.4. Орієнтовний перелік вирішуваних:

- Що собою являє слід?
- Яким предметом залишений слід?
- Який механізм утворення слідів-нашарувань на предметах одягу, взуття інших предметах речової обстановки, виявлених на місці події?
- Який механізм утворення слідів-відшарувань, виявлених на місці події?
- Який механізм утворення пошкоджень на певних предметах?
- Чи відповідає встановлений механізм утворення слідів обставинам, викладеним у матеріалах справи (вказується яких саме)?

3.5. Методи комплексної судової трасологічної та матеріалознавчої (біологічної, ґрунтознавчої) експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, фізико-хімічні тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

3.6. Загальні методичні положення.

3.6.1. Комплексно питання про діагностику об'єкта за його відображеннями, вирішується у разі, коли відображення містить не тільки ознаки зовнішньої будови об'єкта, що його залишив, та механізму слідоутворення, а й ознаки субстрату речовини (матеріалу) слідоутворюючого об'єкта. Провідним у таких дослідженнях є експерт-трасолог. При вирішенні питань щодо діагностики об'єкта за матеріально-фіксованими слідами-відображеннями початковим етапом дослідження завжди є зовнішній огляд наданого сліду комісією експертів у складі трасолога, матеріалознавця (біолога, ґрунтознавця). Цей етап спрямований на вивчення об'єкта з метою встановлення загальної характеристики, зовнішньо-морфологічних ознак тощо, наявності у сліді (на його поверхні) нашарувань, сторонніх включень тощо. По завершенню цього етапу проводиться роздільне дослідження об'єкту. Експерт-трасолог вивчає механізм слідоутворення об'єкту, наданого на дослідження, ознаки сліду, що відображають характер поверхні слідоутворюючого об'єкта. Подальше дослідження спрямоване на вивчення природи нашарувань, сторонніх включень, що виявлені на поверхні сліду або у речовині сліду. На

підставі аналізу та синтезу всіх встановлених ознак формується їх комплекс комісією експертів та дається висновок про походження сліду від певного предмету (наводиться його характеристика) з певними властивостями або про походження сліду від іншого предмету. При недостатності встановлених ознак формується висновок у ймовірній формі, або ННМ з роз'ясненням причин, з яких питання неможливо вирішити.

3.6.2. Комплексно питання про ідентифікацію об'єкта за його відображеннями, або з ідентифікації цілого за частинами вирішується у разі, коли самостійно експерт-трасолог не може їх вирішити у категоричній формі (недостатньо ознак). Провідним у таких дослідженнях є експерт-трасолог. При вирішенні питань щодо ідентифікації об'єктів за матеріально-фіксованими слідами-відображеннями початковим етапом дослідження завжди є зовнішній огляд наданих об'єктів комісією експертів у складі трасолога, матеріалознавця (біолога, ґрунтознавця). Цей етап спрямований на вивчення наданих для дослідження об'єктів з метою встановлення їх загальних характеристик, визначення локалізації слідів на об'єктах-носіях, зовнішньо-морфологічних ознак тощо. По завершенню цього етапу проводиться роздільне дослідження об'єктів. Експерт-трасолог вивчає загальні та окремі ознаки сліду, механізм слідоутворення, діагностичні ознаки об'єкту, наданого на дослідження, та слідоутворюючої поверхні ідентифікуемого предмета. При співпадінні загальних ознак подальше дослідження спрямоване на встановлення окремих ознак. У разі виявлення їх недостатності, подальші дослідження проводяться експертом матеріалознавцем (біологом, ґрунтознавцем). Вони спрямовані на встановлення природи об'єктів ідентифікації (у тому числі, речовини сліду (нашарування, відшарування), матеріалу слідоутворюючого об'єкту тощо) на рівні родової (групової належності). У разі розбіжностей родових (групових) ознак комісія експертів синтезує висновок про походження сліду не від наданого об'єкту. У разі збігу родових, групових ознак об'єктів ідентифікації, дослідження спрямовуються на пошук індивідуалізуючих ознак або неповторного комплексу співпадаючих ознак. При їх наявності формується категоричний висновок щодо ідентифікації об'єкта за його відображенням

(походження сліду від конкретного об'єкту) або належності частин одному цілому. При їх недостатності в залежності від встановлених ознак формується висновок у ймовірній формі, або ННМ з наведенням рівня встановленого збігу ознак та роз'ясненням причин, з яких питання неможливо вирішити.

3.6.3. Ситуалогічні завдання (з установлення механізму слідоутворення), в основному, вирішуються комплексно експертом-трасологом і матеріалознавцем (біологом, ґрунтознавцем) в залежності від природи нашарувань, характеру пошкоджень). Провідним у таких дослідженнях є експерт-трасолог. При вирішенні питань щодо встановлення механізму слідоутворення початковим етапом дослідження завжди є зовнішній огляд наданих об'єктів комісією експертів у складі трасолога, матеріалознавця (біолога, ґрунтознавця) та вивчення необхідних експертам для вирішення завдання матеріалів справи (протоколи огляду місця події, відтворення обстановки та обставин події, слідчого експерименту, схеми до протоколів, довідки про метеорологічні умови, фотознімки тощо). Цей етап спрямований на вивчення наданих для дослідження об'єктів з метою встановлення їх загальних характеристик, визначення локалізації слідів на об'єктах-носіях, зовнішньо-морфологічних ознак, встановлення обставин взаємодії об'єктів, зафіксованих у матеріалах справи тощо. По завершенню цього етапу проводиться роздільне дослідження об'єктів кожним спеціалістом. Експерт матеріалознавець (біолог, ґрунтознавець) вивчає природу речовини сліду та (матеріалу) слідоутворюючого об'єкту, його властивості, наявність сторонніх включень, домішок, що впливають на механізм утворення сліду, тощо. Експерт-трасолог вивчає механізм слідоутворення, ознаки слідів та слідоутворюючої поверхні предметів, що могли їх залишити. У даному випадку не має сенсу розподіляти ознаки на загальні (родові, групові) та окремі (індивідуальні), оскільки ідентифікація тут не є метою дослідження. Дослідження мають бути спрямовані на встановлення характеру контакту (статичний, динамічний, проміжний), впливу властивостей слідоприймаючого і слідоутворюючого об'єктів на механізм слідоутворення і вивчення на підставі цього власних ознак слідів, напрямку переміщення (руйнації, дії сили) тощо. У разі достатнього комплексу

встановлених ознак комісією експертів формується категоричний висновок про механізм слідоутворення (утворення нашарувань, пошкоджень тощо), відповідність встановленого механізму обставинам справи. При їх недостатності в залежності від встановлених ознак формується висновок у ймовірній формі, або у формі «не надалося можливим» з наведенням рівня досягнутих результатів дослідження (встановлено характер контакту чи інше) та роз'ясненням причин, з яких питання неможливо вирішити.

4. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БАЛІСТИЧНА ТА МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

4.1. Предмет комплексної судової балістичної та матеріалознавчої експертизи: фактичні дані про сліди та обставини застосування вогнепальної зброї та боєприпасів, що стосуються події злочину і встановлюються на підставі інтеграції спеціальних знань у судовій балістиці, матеріалознавстві (біології).

4.2. Об'єктами комплексної судової балістичної та матеріалознавчої експертизи є вогнепальна зброя, її частини, деталі й приладдя; патрони та їх елементи; матеріали, інструменти та інші засоби для виготовлення та спорядження зброї та боєприпасів; вогнепальні пошкодження та нашарування на перепонах, зброї, стрілку; матеріали справи, що містять відомості про обставини виготовлення та застосування зброї, набоїв, про їх зберігання, носіння тощо.

4.3. Завдання комплексної судової балістичної та матеріалознавчої експертизи спрямовані на установлення належності пошкоджень до вогнестрільних; установлення застосованого типу снаряда (елементів спорядження патрону) за пошкодженнями на перепоні та слідами на елементах спорядження відстріляного боєприпасу.

4.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи є дане пошкодження вогнестрільним?
- Кулею якого типу (оболонковою, напівоболонковою, безоболонковою) утворено пошкодження?

- Яким снарядом (кулею, картечцю, шротом) був виконаний останній постріл з наданої гладкоствольної зброї?

- Чи є наданий на дослідження предмет кулею (картечцю, шротом, клейтухом) і яким способом він виготовлений?

4.5. Методи комплексної судової балістичної та матеріалознавчої експертизи: загальні, окремі інструментальні та допоміжно-технічні методи (фотографічні, мікроскопічні, дослідження в УФ- та ІЧ-променях, хроматографічні, спектральні, рентгенокопічні та ін.), спеціалізовані методики експертних досліджень.

4.6. Загальні методичні положення (згруповані за вирішуваними питаннями).

Провідним у таких дослідженнях є експерт-баліст. При вирішенні питань початковим етапом дослідження завжди є зовнішній огляд наданих об'єктів комісією експертів у складі баліста, матеріалознавця. Цей етап спрямований на вивчення об'єктів з метою встановлення загальних їх характеристик, характеристик перепони (матеріал, товщина, наявність покриття), наявності пошкодження та його зовнішньо-морфологічних ознак, наявності у сліді (на його поверхні) нашарувань, сторонніх включень тощо. По завершенню цього етапу проводяться роздільне дослідження об'єктів. Результати роздільних досліджень підлягають синтезу, на підставі якого формулюється висновок, що підписується комісією експертів.

4.6.1. Чи є дане пошкодження вогнестрільним?

Експерт-баліст досліджує пошкодження на перепоні та встановлює його характеристики (діаметр, глибина, напрямок каналу, одиночне (множинне), наскрізне (глухе), вхідне (вихідне), діаметр осипу), наявність снаряду, нашарувань і бризок навколо пошкодження.

Експерт-матеріалознавець досліджує пошкодження та прилеглі ділянки, відбирає проби речовини нашарувань, бризок, за якими визначає, чи є вони продуктами пострілу (кіптява, зерна пороху) і бризками мастила. Дослідженням пояска обтирання на стінках каналу пошкодження встановлюється вид металу предмета, що утворив цей поясок.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей:

- якщо експертом-балістом із каналу пошкодження вилучений снаряд і встановлена його належність до уражаючих елементів набоїв, а експертом-матеріалознавцем встановлена наявність продуктів пострілу (і мастила), пошкодження є вогнестрільним;
- якщо експертом-балістом установлені ознаки вхідного і вихідного отворів, а експертом-хіміком встановлена наявність продуктів пострілу (і мастила), і вид металу предмета, що утворив пошкодження, дане пошкодження є вогнестрільним;
- якщо експертом-балістом у глухому отворі не виявлений предмет, що його утворив, на прилеглих ділянках експертом-хіміком не виявлені продукти пострілу і мастило, то пошкодження не є вогнестрільним;
- якщо експертом-балістом установлені ознаки вхідного і вихідного отворів у перепоні значної товщини, при наявності прямолінійного каналу, діаметр якого збільшується в напрямку вихідного отвору, а експертом-хіміком встановлена металізація стінок каналу пошкодження і встановлена або навіть не встановлена наявність продуктів пострілу і мастила, то пошкодження є вогнестрільним;
- якщо експертом-балістом установлені ознаки вхідного і вихідного отворів у тонкій перепоні, а експертом-матеріалознавцем не встановлена наявність металізації, продуктів пострілу і мастила, то формулюється висновок про те, що встановити належність даного пошкодження до вогнестрільного не виявилось можливим.

При неповному комплексі встановлених ознак, можливі й висновки у ймовірній формі.

4.6.2. Кулею якого типу утворено пошкодження?

Роздільні дослідження проводяться за наведеною у попередньому пункті схемою, що мають за мету встановлення належності пошкодження до вогнестрільного. У разі вирішення цього питання позитивно, за результатами

проведеного комплексного дослідження із встановлення типу кулі можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо експерт-хімік встановив наявність у каналі вогнестрільного пошкодження свинцю, а експерт-баліст визначив діаметр снаряда, то слід дійти висновку про утворення пошкодження безоболонковою кулею;
- якщо експерт-хімік встановив наявність у каналі вогнестрільного пошкодження міді, цинку, нікелю, а експерт-баліст визначив діаметр снаряда, то слід дійти висновку про утворення пошкодження оболонковою кулею;
- якщо експерт-хімік встановив наявність у каналі вогнестрільного пошкодження свинцю, а також міді, цинку, або нікелю, а експерт-баліст визначив діаметр снаряда, то слід дійти висновку про утворення пошкодження напівоболонковою кулею;
- якщо виявлених ознак недостатньо, то в залежності від їх значущості можливе формування висновку у ймовірній формі або у формі ННМ (з поясненням причин).

4.6.3. Яким снарядом (кулею, картечцю. шротом) був виконаний останній постріл із гладкоствольної зброї?

Експерт-баліст досліджує стінки каналу ствола рушниці поблизу дулового зрізу і встановлює наявність нашарувань, їх форму, розміри, взаєморозташування.

Експерт-матеріалознавець встановлює вид металу, окисли якого утворили нашарування на стінках каналу ствола.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо експерт-матеріалознавець установив наявність окислів свинцю, а експерт-баліст визначив форму, розміри, взаємне розташування нашарувань окислів у дульній частині каналу ствола, які відповідають певному виду снаряду, робиться висновок про виконання останнього пострілу певним видом снаряда;
- якщо експертом-балістом не встановлена наявність видимих нашарувань поблизу дулового зрізу ствола і експертом-матеріалознавцем не

встановлена наявність окислів свинцю, або встановлена наявність нашарувань але не виявилось можливим установити їх характеристики, то слід дійти висновку, що встановити вид снаряду, яким виконано останній постріл, не надалось можливим.

4.6.4. Яким способом виготовлений наданий для дослідження снаряд?

Експерт-баліст досліджує наданий предмет і встановлює його форму, розміри, масу, колір матеріалу, магнітні властивості, зовнішні ознаки конструкції тощо. Проводить порівняльне дослідження характеристик предмету зі зразками снарядів або з їх описами та визначає вид снаряду.

Експерт-матеріалознавець установлює хімічний склад матеріалу предмета, технологічні ознаки виготовлення предмета.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо експерт-баліст установив належність предмета до снаряда певного виду (або його фрагмента), а експерт-матеріалознавець установив технологічні ознаки його вироблення, складається висновок про промисловий спосіб проведення снаряда;
- якщо експерт-баліст установив належність предмета до снаряда певного виду, а експерт-матеріалознавець не встановив ознак промислової технології його виготовлення, складається висновок про саморобний спосіб виготовлення снаряда;
- якщо виявлених ознак недостатньо, то в залежності від їх значущості можливе формування висновку у ймовірній формі або у формі ННМ (з поясненням причин).

5. КОМПЛЕКСНА СУДОВА МЕДИЧНА ТА БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

5.1. Предмет комплексної судової медичної та балістичної експертизи – фактичні дані та обставини справи щодо застосування

вогнепальної зброї та боєприпасів проти людини, що спричинили її поранення (загибель), які встановлюються на підставі інтеграції спеціальних знань у галузі судової балістики та судової медицини.

5.2. Об'єкти комплексної судової медичної та балістичної експертизи:

вогнепальна зброя, її частини, елементи спорядження патронів; вогнепальні ушкодження та нашарування на тілі, одязі, взутті потерпілого чи елементах речової обстановки місця події; матеріали справи, що містять відомості про обставини застосування зброї та набоїв.

5.3. Завдання комплексної судової медичної та балістичної експертизи спрямовані на встановлення обставин застосування вогнепальної зброї та певного виду набоїв, що спричинили поранення або смерть людини.

5.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яким було взаємне розташування зброї і потерпілого під час пострілу?
- Чи є технічна можливість виконання пострілу з наданої зброї самим потерпілим для нанесення собі ушкоджень?
- Якому патрону належить снаряд, що знаходиться в тілі потерпілого?
- З якої відстані виконаний постріл?
- Чи є спроможними покази громадянина Н. стосовно обставин виконання пострілу?

5.5. Методи комплексної судової медичної та балістичної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, дослідження в УФ- та ІЧ-променях, хроматографічні, спектральні, рентгеноскопічні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

5.6. Загальні методичні положення (згруповані за питаннями).

Провідним у таких дослідженнях є судово-медичний експерт. При вирішенні питань початковим етапом дослідження завжди є вивчення матеріалів справи комісією експертів у складі судово-медичного експерта та експерта-баліста. Цей етап спрямований на встановлення обставин справи щодо застосування зброї, що призвело до поранення або смерті людини, у тому числі й вивчення результатів відтворення обстановки та обставин події, слідчого експерименту з метою вироблення подальшої схеми досліджень. По

завершенню цього етапу проводяться роздільне дослідження об'єктів. Результати роздільних досліджень підлягають синтезу, на підставі якого комісія експертів формулює висновок, що підписується комісією експертів.

5.6.1. Яким було взаємне розташування зброї і потерпілого під час пострілу?

Судово-медичний експерт досліджує рану, встановлює вид рани, її розташування на тілі потерпілого, визначає розміри вхідного (вихідного) отворів, ранового каналу, наявність у ньому снаряда, пошкодження кісток за напрямком ранового каналу і можливість зміни напрямку руху снаряда в тілі потерпілого. Досліджує пошкодження на одязі (взутті), що за своєю локалізацією збігається із розташуванням вхідного отвору на тілі потерпілого, і встановлює розміри отвору. Досліджує прилеглі ділянки з метою встановлення наявності на одязі кіптяви, зерен пороху, бризок мастила і визначення форми й розмірів ділянок нашарувань указаних речовин.

Експерт-баліст досліджує зброю та встановлює її характеристики, належність до певного виду, придатність до стрільби, визначає можливі способи її утримання і керування нею під час виконання пострілу, встановлює характеристики розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила. Досліджує снаряд, вилучений із тіла потерпілого, встановлює його характеристики, виконує ідентифікаційні дослідження, визначає наявність слідів рикошету на снаряді та характер перешкоди, з якою він контактував.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей:

- якщо експерт-баліст установив відсутність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, визначив способи утримання зброї і керування нею під час пострілу, визначив для гладкоствольної зброї розміри осипу шроту на відповідній відстані, визначив відстані розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі і тілі потерпілого, напрямком ранового каналу, встановлені дані зіставляються з обставинами застосування зброї, що містяться в матеріалах справи (у тому числі й матеріалах відтворення

обстановки та обставин події, слідчого експерименту). Після чого робиться висновок про напрямок розташування ствола зброї відносно тіла потерпілого та про позу потерпілого під час пострілу;

- якщо експерт-баліст установив наявність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, визначив способи утримання зброї і керування нею під час пострілу, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі й тілі потерпілого, напрямок ранового каналу, встановлені дані зіставляються з обставинами застосування зброї, що містяться в матеріалах справи (у тому числі й матеріалах відтворення обстановки та обставин події, слідчого експерименту). Після цього формується висновок про кут між напрямком ствола зброї і тілом потерпілого у певній позі під час пострілу з урахуванням зміни напрямку руху снаряда, обумовлену його рикошетом.

У залежності від значущості всіх виявлених ознак можливе формування висновку у ймовірній формі або у формі «не надалося можливим» (з наведенням причин).

5.6.2. З якої відстані виконаний постріл?

Судово-медичний експерт досліджує рану, встановлює вид рани, її розташування на тілі потерпілого, визначає розміри вхідного (вихідного) отворів, ранового каналу, наявність в ньому снаряда. Досліджує пошкодження на одязі, що за своїм розташуванням збігається із розташуванням вхідного отвору на тілі потерпілого, і встановлює його розміри. Досліджує прилеглі ділянки з метою встановлення наявності на одязі кіптяви, зерен пороху, бризок мастила і визначення форми і розмірів ділянок нашарувань указаних речовин.

Експерт-баліст за наявності зброї досліджує її та встановлює характеристики, належність до певного виду, придатність до стрільби, встановлює характеристики розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, для гладкоствольної зброї, визначає розміри осипу шроту на різних дистанціях. Досліджує снаряд, вилучений із тіла потерпілого, встановлює його характеристики, виконує ідентифікаційні дослідження, визначає наявність слідів рикошету на снаряді та характер перешкоди, з якою він контактував.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей:

- якщо експерт-баліст установив відсутність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, визначив для гладкоствольної зброї розміри осипу шроту на відповідній відстані, визначив відстані розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі і тілі потерпілого, наявність нашарувань на одязі кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, робиться висновок про близький постріл;

- якщо експерт-баліст установив відсутність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, визначив для гладкоствольної зброї розміри осипу шроту на відповідній відстані, визначив відстані розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі і тілі потерпілого, відсутність нашарувань на одязі кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, робиться висновок про дальній постріл;

- якщо експерт-баліст установив наявність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі й тілі потерпілого, встановив відсутність нашарувань на одязі кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, робиться висновок про те, що встановити відстань, з якої виконаний постріл, не надалося можливим.

У залежності від значущості всіх виявлених ознак можливе формування висновку в ймовірній формі.

5.6.3. Якому патрону належить снаряд, що знаходиться в тілі потерпілого?

Дане питання вирішується стосовно живих осіб, вилучення снаряду з тіла яких не проводилося.

Судово-медичний експерт досліджує медичну документацію (у тому числі, рентгенівські знімки, томограми та інше) та встановлює за нею розміри

вхідного отвору рани, розташування предмета в тілі потерпілого, характеристики предмета (форму, розміри, відносну густину (щільність)).

Експерт-баліст досліджує зображення предмету на знімках і оцінює інформативність знімків предмета, виконаних у різних проекціях, встановлює зовнішні особливості конструкції, наявність деформацій. Проводить порівняльне дослідження характеристик предмета і описів характеристик снарядів, що застосовуються в патронах .

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей:

- якщо судово-медичний експерт установив за медичною документацією наявність у тілі потерпілого стороннього предмету, визначив місце його розташування, встановив його форму, розміри, відносну густину (щільність), а експерт-баліст установив зовнішні особливості конструкції предмета і встановив збіг його характеристик з характеристиками снаряда певного виду патрона, робиться висновок про належність предмета, що знаходиться в тілі потерпілого, до снаряду певного виду патронів;

- якщо судово-медичний експерт за медичною документацією установив наявність у тілі потерпілого стороннього предмету, визначив місце його розташування, встановив його форму, розміри, відносну густину (щільність), а експерт-баліст не установив зовнішні особливості конструкції предмета з причин його суттєвої деформації (фрагментації) робиться висновок, що встановити вид снаряда і патрона, якому він належить, не виявилось можливим.

У залежності від значущості всіх виявлених ознак можливе формування висновку в ймовірній формі.

5.6.4. Чи є спроможними показання громадянина Н. стосовно обставин виконання пострілу?

Судово-медичний експерт досліджує рану, встановлює вид рани, її розташування на тілі потерпілого, визначає розміри вхідного (вихідного) отворів, ранового каналу, наявність в ньому снаряда, пошкодження кісток за напрямком ранового каналу і можливість зміни напрямку руху снаряда в тілі

потерпілого. Досліджує пошкодження на одязі, що за своїм розташуванням збігається із розташуванням вхідного отвору на тілі потерпілого, і встановлює його розміри. Досліджує прилеглі ділянки з метою встановлення наявності на одязі кіптяви, зерен пороху, бризок мастила і визначення форми й розмірів ділянок нашарувань указаних речовин.

Експерт-баліст досліджує матеріали справи в частині обставин застосування зброї, самої зброю (за наявності) та встановлює її характеристики, належність до певного виду, придатність до стрільби, визначає можливі способи її утримання і керування нею під час виконання пострілу, встановлює характеристики розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила. Досліджує снаряд, вилучений із тіла потерпілого, встановлює його характеристики, виконує ідентифікаційні дослідження, визначає наявність слідів рикошету на снаряді та характер перешкоди, з якою він контактував.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо експерт-баліст установив відсутність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, визначив способи утримання зброї і керування нею під час пострілу, визначив для гладкоствольної зброї розміри осипу шроту на відповідній відстані, визначив відстані розльоту порохових газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі і тілі потерпілого, напрямок ранового каналу, встановлена поза потерпілого під час пострілу, і отримані дані збігаються з показаннями Н. про обставини застосування зброї та з відомостями, що містяться в матеріалах справи (у тому числі й отриманими під час відтворення обстановки та обставин події, слідчого експерименту), робиться висновок про спроможність показів громадянина Н. стосовно обставин виконання пострілу;

- якщо експерт-баліст установив відсутність слідів рикошету на снаряді від сторонньої перешкоди, визначив способи утримання зброї і керування нею під час пострілу, визначив для гладкоствольної зброї розміри осипу шроту на відповідній відстані, визначив відстані розльоту порохових

газів, кіптяви, зерен пороху, бризок мастила, а судово-медичний експерт визначив характер пошкоджень на одязі й тілі потерпілого, напрямок ранового каналу і ними встановлено позу потерпілого під час пострілу, та отримані дані не збігаються з показами Н. про обставини застосування зброї, але відповідають відомостям, що містяться в інших матеріалах справи (протокол огляду місця події, покази свідків тощо), робиться висновок про неспроможність показів громадянина Н. стосовно обставин виконання пострілу.

В залежності від значущості всіх виявлених ознак можливе формування висновку у ймовірній формі або у формі ННМ (з наведенням причин).

6. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ВИБУХОТЕХНІЧНА ТА МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

6.1. Предмет комплексної судової вибухотехнічної та матеріалознавчої експертизи - фактичні дані про вибухові пристрої, боєприпаси, вибухові речовини, засоби підризу, предмети, що імітують вибухові речовини та вибухові пристрої, інструменти, матеріали та пристосування, що використовувались при їх виготовленні, обставини підготовки та скоєння вибуху, що встановлюються на підставі інтеграції спеціальних знань у криміналістичній вибухотехніці та матеріалознавстві.

6.2. Об'єкти комплексної судової вибухотехнічної та матеріалознавчої експертизи: вибухові пристрої, боєприпаси, засоби підризу та їх фрагменти; вибухові речовини, їх залишки та продукти вибуху; сліди вибуху на місці події; предмети, що імітують вибухові речовини та вибухові пристрої, інструменти, матеріали та пристосування, що використовувались при їх виготовленні, та матеріали справи, що містять відомості про обставини підготовки та скоєння вибуху.

6.3. Завдання комплексної судової вибухотехнічної та матеріалознавчої експертизи. Головним завданням є встановлення фактів утворення пошкоджень на місці події внаслідок вибуху вибухового пристрою (чи боєприпасу) та належності об'єктів, вилучених з місця події, до вибухових пристроїв (фрагментів вибухових пристроїв).

6.4 . Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи утворились пошкодження на місці події внаслідок вибуху вибухового пристрою (бойового припасу)?
- Чи належать фрагменти предмета, вилучені на місці події, вибуховому пристрою?
- Чи є наданий на дослідження предмет вибуховим пристроєм?
- Яким способом виготовлений вибуховий пристрій?

6.5. Методи комплексної судової вибухотехнічної та матеріалознавчої експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, хроматографічні, спектральні, рентгеноскопічні, хімічні, фізико-технічні тощо), а також спеціалізовані методики експертного дослідження.

6.6. Загальні методичні положення (згруповані за питаннями).

Провідним у таких дослідженнях є експерт-вибухотехнік. При вирішенні питань початковим етапом дослідження завжди є вивчення матеріалів справи та інших об'єктів комісією експертів у складі експерта-вибухотехніка та експерта-матеріалознавця. Цей етап спрямований на встановлення обставин вибуху з метою вироблення подальшої схеми досліджень. По завершенню цього етапу проводяться роздільне дослідження об'єктів. Результати роздільних досліджень підлягають синтезу, на підставі якого комісія експертів робить висновок, що підписується комісією експертів.

6.6.1. Чи утворились пошкодження на місці події внаслідок вибуху вибухового пристрою (бойового припасу)?

Експерт-вибухотехнік досліджує протокол огляду місця події зі схемами, пошкодження на об'єктах речової обстановки місця події, та встановлює: центр вибуху, відстані від центру вибуху і вид пошкодження оточуючих предметів, характеристики пошкоджених предметів (матеріал, товщина), характеристики і вид пошкодження (діаметр, глибина, наскрізне (глухе)), наявність фрагментів вибухового пристрою (осколків корпусу, засобу підриву, часток вибухової речовини).

Експерт-матеріалознавець досліджує об'єкти речової обстановки і фрагменти вибухового пристрою, вилучені з місця події, та встановлює

наявність на них часток і продуктів вибуху вибухової речовини та їх природу (вид).

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей:

- якщо експерт-вибухотехнік встановив, що пошкодження на об'єктах місця події утворились в результаті спільного впливу зовнішніх сил, високої температури і уламків, крім того, уламки, вилучені з місця вибуху, є фрагментами деталей вибухового пристрою певного виду, а експерт-матеріалознавець встановив (або навіть не встановив) вид вибухової речовини, що була підірвана на місці події, слід дійти висновку, що пошкодження об'єктів на місці події утворились в результаті вибуху вибухового пристрою;

- якщо експерт-вибухотехнік встановив, що пошкодження на об'єктах місця події утворились в результаті спільного впливу зовнішніх сил, високої температури і уламків, що притаманні вибуху, фрагменти вибухового пристрою на місці події не виявлені, а експерт-матеріалознавець встановив вид вибухової речовини, що була підірвана на місці події, слід дійти висновку, що пошкодження об'єктів на місці події утворились в результаті вибуху вибухового пристрою;

- якщо експерт-вибухотехнік установив, що пошкодження на об'єктах місця події утворились в результаті спільного впливу зовнішніх сил, високої температури й уламків, що притаманні вибуху, фрагменти вибухового пристрою на місці події не виявлені, а експерт-матеріалознавець не встановив вид вибухової речовини, що була підірвана на місці події, слід дійти висновку, що пошкодження об'єктів на місці події утворились в результаті вибуху, але встановити вид вибухового пристрою не надається можливим.

У залежності від значущості всіх виявлених ознак можливе формування висновку у ймовірній формі або у формі ННМ (з наведенням причин).

6.6.2. Чи належать фрагменти предмета, вилучені на місці події, вибуховому пристрою?

Експерт-матеріалознавець досліджує об'єкти, вилучені з місця події, та встановлює наявність на них часток і продуктів вибуху вибухової речовини певного виду.

Експерт-вибухотехнік досліджує об'єкти, вилучені з місця події, встановлює їх ознаки, проводить порівняльне дослідження зі зразками вибухових пристроїв промислового виготовлення (бойовими припасами), їх описами, базами даних про саморобні вибухові пристрої, встановлює збіг ознак з певним видом вибухового пристрою промислового виготовлення, або належність об'єктів до саморобного вибухового пристрою.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо експерт-матеріалознавець встановив (або не встановив) вид вибухової речовини, що була підірвана на місці події, а експерт-вибухотехнік встановив, що уламки, вилучені з місця вибуху, є фрагментами деталей певного виду вибухового пристрою промислового виготовлення, робиться висновок про приналежність фрагментів, вилучених з місця події, деталям конструкції вибухового пристрою промислового виготовлення;
- якщо експерт-матеріалознавець встановив (або не встановив) вид вибухової речовини, що була підірвана на місці події, а експерт-вибухотехнік встановив, що уламки, вилучені з місця вибуху, є фрагментами деталей вибухового пристрою, виготовленого саморобним способом по типу певного виду боєприпасів, робиться висновок про належність фрагментів, вилучених з місця події, деталям конструкції вибухового пристрою;
- якщо експерт-матеріалознавець не встановив вид вибухової речовини, що була підірвана на місці події, а експерт-вибухотехнік встановив, що уламки, вилучені з місця події, мають ознаки впливу факторів, притаманних вибуху, і не визначив вид вибухового пристрою, робиться висновок, що вирішити питання про приналежність фрагментів предмета до вибухового пристрою не надалось можливим.

У залежності від значущості всіх виявлених ознак можливе формування висновку у ймовірній формі.

6.6.3. Чи є наданий на дослідження предмет вибуховим пристроєм?

Експерт-вибухотехнік досліджує предмет і визначає розмірні та вагові характеристики, конструктивні елементи предмету, наявність в його конструкції заряду і засобу підризу, проводить порівняльне дослідження конструкції і характеристик предмета зі зразками або описами вибухових пристроїв промислового виготовлення (бойовими припасами) або саморобними вибуховими пристроями (їх описами). Для вибухових пристроїв промислового виготовлення (бойових припасів) встановлює відсутність ознак зміни конструкції.

Експерт-матеріалознавець досліджує заряд, що входить до конструкції предмету, виготовленого саморобним способом або промислового виготовлення, якщо є ознаки зміни його конструкції, та встановлює наявність в ньому вибухової речовини певного виду.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей:

- якщо встановлено, що ознаки наданого предмету збігаються із ознаками вибухового пристрою промислового проведення і в його конструкцію не вносились зміни, робиться висновок, що наданий на дослідження предмет є вибуховим пристроєм промислового виготовлення певного виду;

- якщо встановлено, що ознаки предмета збігаються із ознаками певного виду вибухового пристрою промислового проведення і в його конструкцію вносились зміни, або ознаки предмету збігаються із ознаками саморобного вибухового пристрою, виготовленого по типу вибухового пристрою промислового проведення, заряд і засіб підризу конструктивно об'єднані, а експерт-матеріалознавець встановив наявність вибухової речовини в складі заряду предмета, робиться висновок, що наданий на дослідження предмет є вибуховим пристроєм;

- якщо експерт-вибухотехнік встановив, що ознаки предмета збігаються із ознаками певного виду вибухового пристрою промислового виготовлення і в його конструкцію вносились зміни або ознаки предмету збігаються із ознаками саморобного вибухового пристрою, виготовленого по

типу вибухового пристрою промислового виготовлення, заряд і засіб підризу конструктивно об'єднані, а експерт-матеріалознавець не встановив наявності вибухової речовини в складі заряду предмета, робиться висновок, що наданий на дослідження предмет є засобом підризу і не належить до вибухових пристроїв;

- якщо експерт-вибухотехнік встановив, що ознаки предмета збігаються із ознаками певного виду вибухового пристрою промислового виготовлення і в його конструкцію вносились зміни або ознаки предмету збігаються із ознаками саморобного вибухового пристрою, виготовленого по типу вибухового пристрою промислового виготовлення, в конструкції відсутній засіб підризу, а експерт-матеріалознавець встановив наявність вибухової речовини в складі заряду предмета, робиться висновок, що наданий на дослідження предмет є зарядом вибухової речовини і не належить до вибухових пристроїв.

6.6.4. Яким способом виготовлений вибуховий пристрій?

Експерт-вибухотехнік досліджує предмет і визначає його характеристики та особливості конструкції, виконує порівняльне дослідження і встановлює належність до вибухових пристроїв, встановлює внесення змін в конструкцію вибухового пристрою промислового виготовлення, використання в складі вибухового пристрою предметів побутового призначення, ознаки способів обробки поверхонь і з'єднання деталей.

Експерт-матеріалознавець досліджує заряд, що входить до конструкції предмету, та встановлює наявність в ньому вибухової речовини, відповідність її складу вибуховим речовинам промислового виготовлення, види матеріалів, використаних для виготовлення деталей і частин вибухового пристрою.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо встановлено, що ознаки наданого предмету збігаються із ознаками вибухового пристрою промислового виготовлення і в його конструкцію не вносились зміни, робиться висновок, що наданий на дослідження предмет є вибуховим пристроєм промислового виготовлення.

- якщо експерт-вибухотехнік встановив, що ознаки наданого предмету збігаються із ознаками вибухового пристрою промислового виготовлення і є ознаки зміни його конструкції, комісія експертів визначає суть змін і робить висновок, що наданий на дослідження предмет є вибуховим пристроєм саморобного виготовлення, в конструкції якого використані деталі вибухового пристрою промислового виготовлення.

- якщо експертами встановлені ознаки застосування в конструкції вибухового пристрою предметів побутового призначення, вибухової речовини, склад якої не відповідає складу вибухових речовин промислового виготовлення, матеріалів, способів обробки і з'єднання деталей, що не застосовуються для виготовлення вибухових пристроїв промислового виготовлення, слід дійти висновку про саморобний спосіб виготовлення вибухового пристрою.

7. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПISУ

7.1. Предмет комплексної судової експертизи відео-, звукозапису – фактичні данні та обставини справи, встановлювані за результатами дослідження відеофонограм (фонограм) на основі інтеграції спеціальних знань в інженерно-технічних, фізико-математичних, інформаційних і лінгвістично-мовленнєвих технологіях з метою виявлення семантичного змісту відеофонограми (фонограми), ідентифікації особи за відеофонограмами (фонограмами), встановлення немовленнєвих джерел звукових сигналів, а також характеристик диктора за голосом (усним мовленням), джерел звуків, встановлення їх природи, характеристик та встановлення ситуації (її елементів), у якій вони утворилися.

7.2. Об'єкти комплексної судової експертизи відео-, звукозапису: відеофонограми (фонограми) з усним мовленням та іншою звуковою інформацією, апаратура відео-, звукозапису, носії звукової інформації (в аналоговій формі: на магнітній плівці, відео(аудіо)касеті, мікро-

відео(аудіо)касеті, дроті) та цифровій формі: на вбудованих та знімних носіях (флеш-картки, диски, вбудована пам'ять цифрової техніки), зразки усного мовлення та звуків на різних носіях; матеріали справи щодо обставин відібрання зразків, проведення відео-, звукозаписів тощо.

7.3. Завдання комплексної судової експертизи відео-, звукозапису носять ідентифікаційний (ототожнення особи та джерел звуків за відеофонограмами (фонограмами), ототожнення апаратури запису); діагностичний (встановлення семантичного змісту фонограми, природи та характеристик джерел звукових сигналів, а також діагностика особи за голосом (усним мовленням); ситуаційний характер (встановлення обстановки та обставин ситуації (її елементів), за яких вона відбувалась).

7.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань (відповідно до завдань):

- ідентифікаційні:

- Кому з учасників розмови, записаної на відеофонограмі (фонограмі), належать певні слова, фрази тощо (називають які)?
- Чи належить усне мовлення, зафіксоване на відеофонограмі (фонограмі), гр. А., якщо так, то які слова та фрази вимовлені ним?
- Однією чи різними особами вимовлені слова, фрази, репліки, записані на відеофонограмах (фонограмах)?
- Чи є на відеофонограмі (фонограмі) сигнали звуків, що походять від конкретного джерела (називають якого)?
- Чи зафіксована досліджувана відеофонограма (фонограма) за допомогою наданого для дослідження обладнання (устаткування)?

- діагностичні:

- Який дослівний зміст розмови, зафіксованої на даній відеофонограмі (фонограмі) або на окремих її фрагментах?
- Чи є представлені відеофонограми (фонограми) частинами одного безперервного запису?
- Чи вносились зміни у відеофонограму (фонограму) (зупинки, стирання чи накладення запису тощо) ?

- Яка природа походження звукових сигналів, зафіксованих на представленій відеофонограмі (фонограмі)?

- Який номер телефону набирався під час запису відеофонограми (фонограми) (вказати на якій ділянці запису)?

- Чи є записане на відеофонограмі (фонограмі) усне мовлення (його окремі фрагменти): а) вільним, б) заученим наперед і виголошеним напам'ять, в) прочитаним?

- Які характеристики особи, усне мовлення якої зафіксовано на фонограмі (стать, вік, соціально-психологічні характеристики тощо)?

- У якому звуковому середовищі (в приміщенні чи на вулиці тощо) проходила зафіксована на відеофонограмі (фонограмі) розмова?

- Який тип носія використовувався для запису відеофонограми (фонограми)?

- Який вид (клас) засобів запису використовувався для запису відеофонограми (фонограми)?

- До якого класу належить пристрій запису, звуковий (відео) ряд якого зафіксований на відеофонограмі (фонограмі)?

- ситуаційні:

- Чи є сигнали на відеофонограмі (фонограмі) звуками, що походять від певного джерела (називають якого) за певних обставин (наводять яких)?

- Чи міг у певному місці (приміщення, вулиця, автомобіль тощо) та за певних обставин (наводять яких) бути виконаний запис даної відеофонограми (фонограми)?

7.5. Методи комплексної судової експертизи відео-, звукозапису: загальні, окремі (мікроскопічні, математичні, магніто-оптичної візуалізації, слуховий (аудитивний), лінгвістичний і акустичний (спектрально-часовий) аналізи звукових сигналів тощо) та спеціалізовані методики експертних досліджень.

7.6. Загальні методичні положення.

При вирішенні завдань використовуються слуховий (аудитивний), лінгвістичний і акустичний (спектрально-часовий) аналізи мовленнєвих

сигналів, під час яких виявляється низка перцептивних, лінгвістичних і акустичних ознак, що відображають індивідуальні особливості мовлення.

Лінгвістичний аналіз є невід'ємною частиною комплексного дослідження записаного на фонограмі звучного мовлення для вирішення багатьох експертних завдань, пов'язаних з отриманням доказової інформації. На основі методів лінгвістичного аналізу експерт встановлює дослівний зміст висловлювання, визначає кількість мовців, здійснює їх ідентифікацію за наданими порівняльними зразками голосу та мовлення, вирішує інші питання. При дослідженні фонограм з метою встановлення факту їх монтажу, нарівні з візуальним аналізом магнітного носія магнітооптичним та іншими інструментальними методами, обов'язковим є залучання експерта з базовою лінгвістичною освітою для аналізу цілісності, зв'язності, безперервності та природності мовлення.

На базі використання лінгвістичного та акустичного аналізів фахівці відповідних галузей встановлюють статево-вікові та анатомо-фізіологічні характеристики диктора (наявність специфіки або патології мовно-утворюючого тракту, незвичайність фізичного стану, наявність ознак зміненої свідомості, наприклад, під впливом алкоголю, наркотичних засобів), емоційного стану (тривожність, наявність і тип емоцій, наприклад, хвилювання, здивування, страх тощо), психофізичного стану (наявність дефектів дикції). За результатами лінгвістичного дослідження тексту усного мовлення на фонограмі можуть бути встановлені й індивідуальні (особистісні) характеристики мовця, наприклад, рідна мова, ступінь володіння цією мовою, рівень освіти та розвитку мовленнєвої культури, соціокультурний статус (соціальна належність, виховання тощо), темперамент, рівень самооцінки, відношення до співрозмовників, рольова функція в бесіді, наявність проявів акценту, діалекту, належність до певного професійного середовища тощо. Комплексна експертиза проводиться у разі, коли для вирішення вищенаведених завдань необхідна участь експертів лінгвіста, психолога та фахівця в галузі досліджень диктора за фізичними параметрами усного мовлення. При виконанні комплексної судової фоноскопичної експертизи з використанням методів лінгвістичного аналізу

усного мовлення досягається повне вивчення усного тексту, як у фізичному, так і в соціально-психологічному аспектах.

Існують можливості проведення ідентифікаційних і діагностичних досліджень іноземного усного мовлення у рамках комплексної експертизи за участю експерта-фоноскописта та фахівця в галузі іноземних мов.

Спеціальні знання експерта в галузі відео-, звукозаписуючої техніки, іншого електронного обладнання, комп'ютерних засобів, можуть бути використані при вирішенні певних питань, пов'язаних з проведенням мистецтвознавчих, портретних, деяких інженерно-технічних експертиз, наприклад, для пошуку необхідної чи допоміжної інформації, без якої неможливе подальше дослідження, її представлення у найбільш інформативному вигляді (для подальшого дослідження й ілюстрації висновків); з дослідженням об'єктів інтелектуальної власності, наприклад, при ідентифікації голосового джерела. Провідна роль при проведенні таких досліджень належить експертам із цих спеціальностей, а експерт в галузі відео-, звукозапису надає допоміжну інформацію. Відповідь на поставлене питання формулюється у вигляді спільного висновку двома чи більше експертами на підставі основного дослідження експерта – фахівця в певній галузі знань, з урахуванням результатів допоміжного дослідження (досліджень) експерта (експертів) в іншій галузі знань (інших напрямків однієї галузі знань) за результатами проведених кожним з них досліджень, виходячи із сумісної їх оцінки. Висновок підписується комісією експертів.

8. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ФОТОТЕХНІЧНА (ПОРТРЕТНА), КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНА ТА ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПISУ ЕКСПЕРТИЗА

8.1. Предмет комплексної судової фототехнічної (портретної), комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи відео-, звукозапису – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі застосування інтеграції знань у галузях фототехнічної (портретної) експертизи, комп'ютерної техніки та відео-, звукозапису щодо ідентифікації предметів, ділянок

місцевості, приміщення, особи тощо за зображеннями, які зафіксовані на аналогових і цифрових носіях.

8.2. Об'єкти комплексної судової фототехнічної (портретної), комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи відео-, звукозапису:

- носії аналогового відеозапису (кіноплівки, відеокасети VHS, MiniDV, Video8, Hi8, Digital8 тощо);
- носії цифрової інформації (лазерні компакт-диски CD-R/RW, DVD-R/RW, жорсткі магнітні диски, карти пам'яті мобільного телефону тощо);
- порівняльні матеріали для ідентифікації предметів, ділянок місцевості, приміщень, особи тощо за зображенням (документи, достовірні фотокартки та інші зображення на аналогових чи цифрових носіях), матеріали справи, апаратура, яка застосовувалась для виготовлення зображень, тощо.

8.3. Завдання комплексної судової фототехнічної (портретної), комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи відео-, звукозапису можна розподілити на 2 групи:

8.3.1. Ідентифікація предметів, ділянок місцевості, приміщення, особи за зображеннями, які зафіксовані на аналогових відеозаписах записів (їх фрагментах);

8.3.2. Ідентифікація предметів, ділянок місцевості, приміщення, особи за зображеннями, які зафіксовані на цифрових відеозаписах (їх фрагментах);

8.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань (відповідно, за двома групами):

1) Чи придатне для ідентифікації зображення, зафіксоване на фрагментах аналогового відеозапису?

Чи зображений на зафіксованих фрагментах аналогового відеозапису громадянин П. (предмет, ділянка місцевості, приміщення тощо)?

Чи належить усне мовлення певній особі, відеозапис якої наданий на дослідження ?

Той самий чи інший предмет (ділянка місцевості, приміщення, особа тощо) зафіксовано на фрагментах аналогового відеозапису?

Чи слугувало надане на дослідження аналогове зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо) першоджерелом для виготовлення відеозаписів, наданих для порівняння?

2) Чи придатне для ідентифікації зображення, зафіксоване на цифрових носіях?

Чи міститься на цифрових носіях зображення громадянина П.?

Той самий чи інший предмет (ділянка місцевості, приміщення, особа тощо) зафіксовано на цифрових носіях?

Чи слугувало надане на дослідження цифрове зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо) першоджерелом для виготовлення цифрових відеозаписів, цифрових фотозображень, наданих для порівняння?

Чи слугувало надане на дослідження аналогове зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо) першоджерелом для виготовлення цифрових відеозаписів, цифрових фото зображень, наданих для порівняння?

8.5. Методи комплексної судової фототехнічної (портретної), комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи відео-, звукозапису: загальні, окремі методи (фотографічні, мікроскопічні, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

8.6. Загальні методичні положення (за двома групами)

8.6.1. Комплексно питання з ідентифікації предмету, ділянки місцевості, приміщення, особи за зображеннями вирішується у разі, коли треба провести перегляд аналогового відеозапису (покадровий перегляд) з метою подальшого фіксування та моделювання відповідного знімку (порівняльного зразку) за допомогою спеціальних програмних комплексів (перегляд, фіксування та моделювання зображення здійснюється усіма членами експертної комісії). При перегляді експерт-фототехнік (портретист) оцінює придатність відеозапису для можливості проведення ідентифікації предмету, ділянки місцевості, приміщення, особи тощо. У разі необхідності, експерт-фоноскопист проводить дослідження відеозапису з метою оцінки придатності фонограми для

ідентифікаційних досліджень особи за фізичними параметрами голосу. Висновки комплексної судової фототехнічної (портретної), комп'ютерно-технічної та експертизи відео-, звукозапису підписують всі члени комісії.

Орієнтовні висновки мають формулюватися таким чином:

- зафіксоване на фрагментах аналогового відеозапису зображення придатне для ідентифікації предмету, ділянки місцевості, приміщення, особи;
- на зафіксованих фрагментах аналогового відеозапису наявне зображення громадянина П. (предмета, ділянки місцевості, приміщення тощо);
- зображення та усне мовлення, зафіксоване в аналоговому відео-, звукозаписі, наданому на дослідження, належить певній особі;
- на фрагментах аналогового відеозапису зафіксовано той самий предмет (ділянка місцевості, приміщення, особа тощо), зразки зображень яких надані для порівняльного дослідження;
- аналогове зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо) слугувало першоджерелом для виготовлення відеозаписів, наданих для порівняння.

У разі недостатності виявлених ознак об'єктів досліджень комісією експертів можуть бути сформульовані висновки у формі «не надалося можливим вирішити питання» або у ймовірній формі.

8.6.2. Комплексно питання з ідентифікації особи за цифровими зображеннями вирішується у разі, коли треба здійснити перегляд цифрових відеофайлів з метою подальшого фіксування та моделювання необхідного отриманого знімку за допомогою спеціальних програмних комплексів (перегляд, фіксування та моделювання зображення здійснюється комісією експертів). При перегляді експерт-фототехнік (портретист) оцінює придатність цифрового зображення для можливості проведення ідентифікації. У разі необхідності, експерт-фоноскопист проводить дослідження відеозапису з метою оцінки придатності фонограми для ідентифікаційних досліджень особи за фізичними параметрами голосу. Висновки комплексної судової фототехнічної (портретної), комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи відео-, звукозапису підписують всі члени комісії.

Орієнтовані висновки експертів мають формулюватися таким чином:

- зображення предмету, ділянки місцевості, приміщення, особи тощо, зафіксоване на цифрових носіях, придатне (не придатне) для ідентифікації;
- на цифрових носіях міститься (не міститься) зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо);
- на наданих для дослідження цифрових носіях (називають яких) зафіксовано той самий (чи інший) предмет (ділянка місцевості, приміщення, особа тощо);
- надане на дослідження цифрове зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо) слугувало (не слугувало) першоджерелом для виготовлення цифрових відеозаписів, цифрових фотозображень, наданих для порівняння;
- надане на дослідження аналогове зображення предмета (ділянки місцевості, приміщення, особи тощо) слугувало (не слугувало) першоджерелом для виготовлення цифрових відеозаписів, цифрових фотозображень, наданих для порівняння.

У разі недостатності виявлених ознак об'єктів досліджень комісією експертів можуть бути сформульовані висновки у формі «не надалося можливим вирішити питання» або у ймовірній формі.

9. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТРАНСПОРТНО-ТРАСОЛОГІЧНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

9.1. Предмет комплексної судової транспортно-трасологічної та судово-медичної експертизи - фактичні дані та обставини справи, що встановлюються на основі застосування інтеграції знань в галузях транспортної трасології та судової медицини про обставини дорожньо-транспортної події, пов'язані із встановленням механізму контактування транспортного засобу та пішохода; механізму травмування пішохода; осіб, що знаходилися за кермом

або в якості пасажирів транспортного засобу; причин та умов, що обумовили виникнення ДТП.

9.2. Об'єкти комплексної судової транспортно-трасологічної та судово-медичної експертизи: матеріали справи; транспортні засоби; особи, які причетні до дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) (пішоходи, водії, пасажирів) або їх трупи; місце ДТП; завдані у якості вихідних даних результати інших експертиз, що містять інформацію щодо предмету досліджень; відповідна медична документація, технічна документація на транспортні засоби та інші матеріали, що надаються органом (особою), який призначив експертизу, тощо.

9.3. Завдання комплексної судової транспортно-трасологічної та судово-медичної експертизи:

- встановлення механізму контактування транспортного засобу та пішохода (пішоходів), велосипедиста тощо;

- встановлення частин транспортного засобу, якими були заподіяні пошкодження на тілі пішохода (пішоходів), велосипедиста тощо, на його одязі та взутті (пов'язані з пошкодженнями на тілі);

- встановлення положення, в якому знаходився пішохід (пішоходи), велосипедист тощо в момент контактування з транспортним засобом;

- встановлення, конкретного транспортного засобу, яким були заподіяні пошкодження пішоходу (пішоходам), велосипедисту тощо (диференціація пошкоджень);

- встановлення типу, моделі, марки транспортного засобу, яким був заподіяний наїзд на пішохода (пішоходів), велосипедиста тощо ;

- встановлення особи, що знаходилася за кермом або на місці пасажира транспортного засобу на момент ДТП;

- встановлення місця наїзду транспортного засобу на пішохода (пішоходів), велосипедиста тощо на ділянці дороги.

9.4 . Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Який механізм контактування пішохода (пішоходів), велосипедиста (велосипеда) тощо та транспортного засобу?

- В якому положенні знаходився пішохід (пішоходи) в момент первинного контакту з транспортним засобом?
- В якому положенні знаходився велосипед та особа, що ним керувала, в момент первинного контакту з транспортним засобом?
- Стояв чи рухався пішохід (пішоходи) на момент первинного контакту з транспортним засобом?
- Яка була траєкторія руху пішохода (пішоходів) відносно напрямку руху транспортного засобу (зліва направо, справа наліво, попутно, назустріч, під кутом)?
- Чи спроможні покази водія транспортного засобу, пішохода, свідка та інших учасників ДТП щодо механізму контактування пішохода та транспортного засобу?
- Хто з осіб (вказати прізвище, ім'я, по-батькові) знаходився за кермом транспортного засобу на момент ДТП?
- На якому місці в салоні транспортного засобу знаходився конкретний пасажир (вказати прізвище, ім'я, по-батькові) на момент ДТП?
- Яким транспортним засобом (легковим, вантажним, мікроавтобусом, автобусом тощо) був вчинений наїзд на пішохода (пішоходів), велосипедиста тощо?
- Яка послідовність контактування транспортних засобів з пішоходом (пішоходами), велосипедистом тощо (у разі контактування з декількома транспортними засобами)?

9.5. Методи транспортно-трасологічної та судово-медичної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, ситуалогічний аналіз, хроматографічні, спектральні, рентгеноскопічні, хімічні, фізико-технічні тощо) та спеціалізовані експертні методики.

9.6. Загальні методичні положення.

Проведення комплексних транспортно-трасологічних та судово-медичних досліджень обумовлене необхідністю використання комплексу знань у галузі транспортної трасології та судової медицини, що дає змогу встановити комплекс ознак, достатній для встановлення механізму контактування

транспортного засобу і пішохода (велосипедиста), особу, що знаходилася за кермом транспортного засобу, на місці пасажира на момент ДТП тощо. Вирішення таких завдань потребує роздільного, порівняльного досліджень, синтезу їх результатів та формулювання на підставі цього висновків.

Завдання роздільного дослідження щодо встановлення механізму контактування транспортного засобу та пішохода є різними для транспортних трасологів та судово-медичних експертів. Транспортний трасолог при огляді транспортного засобу встановлює наявність пошкоджень та інших слідів (нашарувань тощо) на ньому. При цьому фіксуються їх характер, розміри, розташування відносно опорної поверхні транспортного засобу, напрямок дії сили, внаслідок якої вони утворилися тощо. За результатами цих досліджень встановлюється механізм утворення пошкоджень та інших слідів на транспортному засобі.

Якщо з різних причин експерту транспортний засіб не наданий для дослідження, то досліджуються його пошкодження, що зафіксовані в протоколі огляду місця ДТП, інших матеріалах справи (фотознімках, схемах, інших носіях інформації). В таких випадках доцільно моделювати вказані в протоколі огляду місця ДТП пошкодження, сліди на аналогічному транспортному засобі.

При роздільному дослідженні судово-медичний експерт встановлює пошкодження, інші сліди (в т.ч. механічні, термічні, хімічні тощо) на тілі пішохода, вивчає результати рентгенівських, імунологічних та інших досліджень. Об'єктом дослідження судово-медичного експерта є також сліди біологічного походження на транспортному засобі, пошкодження, сліди на одязі та взутті потерпілого, сліди проникнення в його тіло частин фарби, осколків та інших чужорідних тіл. Якщо досліджується безпосередньо потерпілий, то фіксується розташування пошкоджень та інших слідів відносно його опорної поверхні. В разі відсутності на момент експертного дослідження на потерпілому пошкоджень та інших слідів, проводиться відповідне моделювання із позначенням місць розташування пошкоджень та інших слідів, що зафіксовані в медичній документації. Якщо потерпілий з різних причин відсутній, то вказана слідова інформація може моделюватися на особі, яка за

своїми даними відповідає потерпілому. У разі наїзду транспортного засобу на декількох пішоходів, досліджується відповідна слідова інформація на кожному із них, а в разі ДТП з велосипедистом – відповідно на велосипеді та особі, що ним керувала.

При порівняльних дослідженнях зіставляються пошкодження та інші сліди на транспортному засобі (засобах) та на тілі потерпілого, розташування їх відносно опорних поверхонь, механізм їх утворення. За результатами цих порівняльних досліджень встановлюється механізм контактування транспортного засобу та пішохода (пішоходів), велосипеда (велосипедиста). Вказані дослідження проводяться з урахуванням результатів огляду місця ДТП: місця знаходження потерпілого (потерпілих) після контакту з транспортним засобом, слідів його волочіння, ковзання та інших, місця розташування транспортного засобу після наїзду, його слідів на проїжджій частині (гальмування, бокового ковзання, кочення та інше), місця розташування речей потерпілого, розташування елементів одягу, взуття тощо.

При встановленні механізму контактування пішохода та транспортного засобу можуть використовуватися також спеціальні знання: матеріалознавця (хіміка) для дослідження слідів фарби, паливно-мастильних матеріалів, полімерів; біолога для дослідження слідів біологічного походження та інших (в залежності від виявлених слідів та спеціальних знань, що потрібні для їх дослідження).

За результатами досліджень експерти викладають механізм контактування транспортного засобу та пішохода (пішоходів), велосипеда (велосипедиста), формулюють висновки щодо поставлених слідчим, судом питань в категоричній, умовній чи ймовірній формах. У разі неможливості вирішення поставлених слідчим, судом питань, експерти викладають причини, внаслідок яких останні не вирішувались (недостатність виявлених ознак, відсутність медичної документації, методик дослідження, матеріалів справи та інше).

У процесі виконання комплексної транспортно-трасологічної та судово-медичної експертизи з вирішення питання щодо встановлення особи, яка

керувала транспортним засобом, проводиться детальне та всебічне дослідження транспортного засобу (облаштування кабіни, салону кузова) і осіб, що знаходилися в ньому на момент ДТП. Система контактно-слідових взаємодій охоплює значну кількість слідоутворюючих та слідоприймаючих об'єктів, які встановлюються в залежності від характеру та механізму їх утворення як транспортним трасологом, так і судово-медичним експертом. Виникнення пошкоджень у водіїв, пасажирів при зіткненнях транспортних засобів, при наїздах останніх на перешкоди пов'язане з дією сил інерції, і це створює базис даних для експертних досліджень.

Роздільний етап дослідження передбачає вирішення окремих експертних підзавдань, тобто дослідження кожним експертом у відповідності з характером своїх спеціальних знань об'єктів дослідження.

Транспортний трасолог встановлює пошкодження транспортного засобу, його вузлів, деталей з детальною їх фіксацією. Потім досліджується кабіна автомобіля (якщо ДТП мало місце з вантажним автомобілем) або салон кузова (якщо ДТП мало місце з легковим автомобілем, автобусом тощо). Під час цих досліджень фіксуються пошкодження та інші сліди (при їх наявності) на рульовому колесі, панелі, сидіннях, обшивках дверей, полу, різноманітних важелях, органах керування. Важливе значення має не тільки фіксація слідів, а і напрямок дії сил, в результаті яких вони виникли. За результатами вказаних досліджень транспортним трасологом встановлюється механізм утворення пошкоджень транспортного засобу (його кабіни або салону кузова) з урахуванням слідової інформації, що зафіксована при огляді місця ДТП.

Судово-медичний експерт на роздільному етапі дослідження встановлює пошкодження у осіб, що знаходилися в кузові або салоні транспортного засобу на момент ДТП. При детальному описі пошкоджень та слідів на тілі особи встановлюється розташування їх відносно опорної поверхні, напрямок дії сил, в результаті яких вони виникли.

Під час цих досліджень встановлюється також наявність пошкоджень та інших слідів на одязі, взутті осіб, що знаходилися в кабіні або салоні кузова. При дослідженні цих пошкоджень та інших слідів фіксуються їх розміри,

напрямок дії сил, характер, механізм їх утворення. Судово-медичний експерт також досліджує кабінку або салон кузова на наявність слідів, що потребують для їх дослідження спеціальних медичних знань. Вказані дослідження можуть проводитися також за участю експертів-криміналістів, хіміків, біологів та інших.

На основі роздільних досліджень проводиться інтегративний етап комплексних досліджень, який включає оцінку, аналіз та узагальнення одержаних ними моделей механізму утворення слідів та пошкоджень. При цьому співставляються пошкодження та інші сліди, що були виявлені транспортним трасологом на транспортному засобі та в його кабінці або кузові, зі слідами на тілі осіб, що знаходилися в кабінці або кузові на момент ДТП, їх одязі, взутті. При цьому враховуються механізм утворення слідів, місце розташування осіб в кабінці або салоні кузова, механогенезис їх дій, а також інша слідова інформація, що зафіксована при огляді місця ДТП. На основі аналізу виявлених кожним експертом ознак встановлюється загальний механізм утворення пошкоджень та інших слідів з вирішенням питання щодо особи, яка знаходилася за кермом транспортного засобу, та осіб, що знаходилися на місцях пасажирів (пасажирів).

За результатами встановленого механізму висновки викладаються експертами в категоричній, умовній та імовірній формах. Якщо питання, що поставлене слідчим, судом, вирішити експертним шляхом неможливо, то вказуються причини відмови у вирішенні поставлених питань.

10. КОМПЛЕКСНА СУДОВА АВТОТЕХНІЧНА ТА МЕТАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

10.1 Предмет комплексної судової автотехнічної та металознавчої експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузі автотехніки та металознавства щодо причин, характеру, механізму виникнення несправності (пошкодження) деталі,

вузла транспортного засобу, часу їх виникнення відносно моменту дорожньо-транспортної пригоди, а також можливості їх виявлення до ДТП.

10.2 Об'єкти комплексної судової автотехнічної та металознавчої експертизи – транспортний засіб, його вузол, деталь; порівняльні зразки металів та сплавів, конструкторська та технологічна документація, місце дорожньо-транспортної події, матеріали справи в межах предмету експертного дослідження.

10.3 Завдання комплексної судової автотехнічної та металознавчої експертизи спрямовані на встановлення механізму, причини виникнення несправності деталі, вузла транспортного засобу; встановлення відповідності вузла, деталі транспортного засобу вимогам нормативно-технічної документації; встановлення часу виникнення несправності (пошкодження) вузла, деталі транспортного засобу відносно моменту ДТП.

Встановлення можливості виявлення несправності (пошкодження) деталі, вузла транспортного засобу водієм та іншою особою, що відповідає за технічний стан транспортного засобу.

10.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань :

- Який механізм та причина виникнення несправності (пошкодження) вузла, деталі транспортного засобу?
- Коли виникла несправність (пошкодження) вузла, деталі транспортного засобу відносно моменту дорожньо-транспортної події (ДТП): до, в момент або після пригоди?
- У разі виникнення несправності (пошкодження) вузла, деталі транспортного засобу до моменту ДТП, чи можливо було їх виявити?
- Чи відповідає вузол, деталь транспортного засобу вимогам нормативно-технічної документації, конструкції транспортного засобу?
- Внаслідок дії яких сил мало місце руйнування, пошкодження вузла, деталі транспортного засобу?
- Яким чином впливало виникнення несправності (пошкодження) деталі, вузла транспортного засобу на його подальший рух?

- Чи знаходиться рух транспортного засобу із несправністю (пошкодженням) його деталі, вузла у причинному зв'язку з ДТП?

10.5. Методи комплексної судової автотехнічної та металознавчої експертизи: загальні, окремі (мікроскопія, судова фотографія, фрактографія, металографія тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

10.6 Загальні методичні положення.

Провідним експертом є експерт автотехнік. Початковим етапом комплексних досліджень є зовнішній огляд транспортного засобу або його деталей, вузлів, у процесі якого встановлюється наявність факту пошкодження (руйнування) наданих для дослідження об'єктів.

Експертом-металознавцем встановлюється характер руйнування методом фрактографічного аналізу. Виявляються ознаки, що дозволяють віднести поверхні злому до ламких, пластичних, втомлених (або сумісних) на рівні фрактографічних досліджень (з використанням лупи, стереомікроскопу). Виявлені ознаки фіксуються за допомогою фотозйомки.

У випадку неможливості встановлення характеру пошкодження на рівні фрактографічного аналізу проводяться металографічні дослідження шляхом виготовлення шліфів з подальшим дослідженням на металографічному мікроскопі (при збільшенні від 250 разів) та співставлення їх із еталонними зразками. При цьому встановлюється структура металу, наявність його дефектів. За результатами цих досліджень експерт-металознавець формує проміжний висновок щодо характеру пошкодження (руйнування) деталей, вузлів транспортного засобу.

Після цього експерт-автотехнік досліджуючи транспортний засіб, його деталі, вузли встановлює ознаки напрямку дії деформуючої сили, відповідність деталей, вузлів, агрегатів, конструкції транспортного засобу, експлуатаційні характеристики. За результатами проведених досліджень експерт-автотехнік формує проміжний висновок щодо сил, які діяли при русі транспортного засобу на його деталі, вузли, а також про їх функціональне призначення, конструктивні особливості. У ході досліджень можуть виконуватись робочі креслення, схеми, фотознімки тощо.

У процесі синтезу всіх результатів проведеного комплексу досліджень експерти автотехнік та металознавець з урахуванням виявлених ознак на основі проміжних висновків встановлюють механізм виникнення несправності (пошкодження або руйнування) деталі, вузла транспортного засобу. По встановленому механізму пошкодження з використанням результатів ситуалогічних досліджень формується висновок щодо причини та часу виникнення несправності (пошкодження, руйнування) деталей, вузлів транспортного засобу .

11. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ФАКТУ КОНТАКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ (ФКВ)

11.1. Предмет комплексної судової експертизи факту контактної взаємодії: фактичні дані та обставини справи щодо встановлення властивостей, стану взаємодіючих об'єктів, механізму та умов взаємодії, а також конкретних об'єктів взаємодії, що пізнаються шляхом інтеграційного використання знань із різних галузей судової експертизи певними засобами (методами) при дослідженні слідів та інших матеріальних і матеріалізованих носіїв інформації про контактну взаємодію, з метою вирішення діагностичних, ситуаційних та ідентифікаційних завдань.

11.2. Об'єкти комплексної експертизи контактної взаємодії: загальним об'єктом даної категорії комплексних досліджень є контактнo-взаємодіючий комплекс, що включає до свого складу сліди контактування (морфологічні та субстратні) предметів одягу, взуття, знаряддя, інструментів, зброї, транспортних засобів, тіла людини, тварини, трупа тощо між собою або (та) з оточуючим середовищем; предмети та інші утворення, на яких зафіксовані ці сліди, та які ці сліди залишають (одяг, взуття, знаряддя, інструменти, транспортні засоби, зброя, ґрунт, елементи речової обстановки місця події тощо); виявлені експертом латентні сліди та мікрочастки; похідні речових доказів (моделі, зліпки з поверхонь слідів та предметів, фотознімки та інші додатки до протоколів слідчих дій тощо); живі особи; труп або його частини; тварини; рослини; споруди; місце події; зразки для порівняльного

дослідження (в тому числі, отримані експертом експериментальні зразки, порівняльні матеріали (еталони), що входять до банку даних судово-експертної установи); інші матеріали справи (висновки первинних експертиз, коли проводиться додаткова або повторна експертиза) та матеріали, отримані в ході оперативно-розшукової діяльності (фото-, кінодокументи, відео-, фонограми) тощо.

11.3. Завдання комплексної судової експертизи контактної взаємодії об'єктів:

- ідентифікаційні (спрямовані на встановлення конкретних об'єктів контактнo-взаємодіючого комплексу, факту контактної взаємодії конкретних об'єктів один з одним або з матеріальним середовищем);
- діагностичні (визначення природи, властивостей, стану об'єктів контактнo-взаємодіючого комплексу та віднесення їх до заздалегідь відомого класу (таксону, розряду, типу тощо);
- ситуаційні (ситуалогічні) (встановлення механізму взаємодії об'єктів контактнo-взаємодіючого комплексу та умов, за яких вона відбувалася).

11.4 . Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи мав місце факт контактної взаємодії між певними предметами; транспортними засобами; пішоходом (іншою перепорою для руху) і транспортним засобом; предметами (взуття (одягу) тощо) з певною ділянкою місцевості?
- Чи утворилися пошкодження, нашарування (вказується на чому) від взаємодії з певним предметом (пішоходом, транспортним засобом тощо, ділянкою місцевості, закритим приміщенням тощо)?
- Який механізм контактування між певними предметами; транспортними засобами; пішоходом (іншою перешкодою для руху) і транспортним засобом; предметами (взуття, одягу тощо) з певною ділянкою місцевості?
- Чи відповідає показанням певних осіб механізм контактної взаємодії предметів одягу (взуття) осіб між собою, із обстановкою закритого приміщення, із ділянкою місцевості; пішохода та транспортних засобів;

транспортних засобів між собою; транспортних засобів із ділянкою дороги тощо?

11.5. Методи комплексної судової експертизи контактної взаємодії об'єктів: загальні, окремі (судова фотографія (у тому числі, мікрофотографія), мікроскопічні методи дослідження. В арсеналі комплексної експертизи контактної взаємодії об'єктів присутні окремі методи визначення фізичних, оптичних, хімічних та інших їх властивостей, станів, якісного та кількісного складу речовини об'єктів залежно від природи їх походження. При виборі методів дослідження важливу роль відіграє саме природа досліджуваних об'єктів – складових контактно-взаємодіючого комплексу. Наприклад, якщо досліджуваним загальним об'єктом є контактно-взаємодіючий комплекс “людина – певна ділянка відкритої місцевості”, то експерт використовує окремі методи, що стосуються безпосереднього вивчення речовини ґрунту: методи визначення фізичних та морфологічних властивостей ґрунту (кольору, гігроскопічної вологи, гранулометричного складу тощо); методи геолого-мінералогічного дослідження ґрунту (за фізичними, оптичними, хімічними властивостями; петрографічний аналіз тощо); методи дослідження органічної речовини ґрунту (визначення втрат при пропіканні; визначення елементного складу органічної частини; екстракція гумусових речовин; дослідження гумінових кислот методом електрофорезу на папері тощо); методи дослідження хімічних властивостей ґрунтів (визначення кислотності, карбонатності; емісійний спектральний аналіз; перкурметричний метод кількісного визначення кальцію та магнію тощо); методи дослідження біологічної частини ґрунтів (споро-пилковий, діатомовий, ензиматичний аналізи тощо). Крім методів дослідження речовини ґрунту застосовуються й окремі методи вивчення властивостей рослинних та тваринних об'єктів, виявлених на відкритій ділянці місцевості (різні види ботанічного та зоологічного аналізів), а також методи дослідження різноманітних матеріалів, з яких виготовлено одяг, взуття, що були на людині в момент взаємодії з оточуючим середовищем, тощо.

Відповідно, при дослідженнях контактно-взаємодіючого комплексу “транспортний засіб – пішохід – ділянка дороги” експерти використовують

окремі методи, що стосуються безпосереднього вивчення слідів на транспортному засобі, пішоході, ділянці дороги, вивчення станів та властивостей згадуваних об'єктів (діагностика систем транспортного засобу; аналіз ушкоджень на тілі людини, аналіз її крові, волосся тощо, якщо на транспортному засобі або на ділянці дороги є їх сліди), тобто застосовуються різні методи інженерії, медицини та багато інших. Спеціальними методами комплексної експертизи контактної взаємодії об'єктів є методики, спрямовані на вирішення тих чи інших завдань: встановлення конкретних об'єктів, що взаємодіяли між собою або з оточуючим середовищем; встановлення властивостей, станів об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу; встановлення механізму та умов взаємодії.

11.6. Загальні методичні положення .

11.6.1. Комплексно питання про діагностику об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу вирішується у разі, коли необхідне не тільки вивчення зовнішньо-морфологічних ознак об'єктів та механізму слідоутворення, матеріалів справи щодо обставин події, а й субстрату речовини (матеріалу) слідоутворюючого та слідосриймаючого об'єктів, елементів речової обстановки оточуючого середовища, предметів (одягу, взуття тощо), транспортних засобів, людини, ділянки місця події тощо. Провідним у таких дослідженнях, як правило, є експерт-трасолог (транспортний трасолог).

При вирішенні питань щодо діагностики об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу початковим етапом дослідження завжди є ознайомлення із матеріалами справи та зовнішній огляд комісією експертів наданих об'єктів у складі трасолога (транспортного трасолога) та інших фахівців (в залежності від досліджуваних елементів контактно-взаємодіючого комплексу: матеріалознавця, біолога, ґрунтознавця, судового медика чи інших). Цей етап спрямований на вивчення об'єктів з метою встановлення їх загальних характеристик, зовнішньо-морфологічних ознак тощо, наявності у слідах (на їх поверхні) нашарувань, сторонніх включень тощо. По завершенню цього етапу комісією експертів виробляється схема проведення роздільних досліджень об'єктів. Експерт-трасолог вивчає ознаки слідів (пошкоджень, нашарувань,

відшарувань, пошкоджень), механізм слідоутворення, характер поверхонь слідоутворюючого та слідосприймаючого об'єктів тощо. Інші фахівці спрямовують свої дослідження на вивчення природи матеріалів об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу, природи нашарувань (відшарувань), сторонніх включень, що виявлені у слідах, речовини слідів тощо. На підставі аналізу та синтезу всіх встановлених ознак комісією експертів формується їх комплекс та дається висновок про походження сліду від певного предмету з певними властивостями (наводиться його характеристика). Наприклад: «Пошкодження на транспортному засобі утворилися від контакту з пішоходом (наводяться встановлені характеристики), або деревом (роду..., виду...)»; «Сліди на тілі та одязі Н. утворилися в результаті переїзду колесами транспортного засобу (наводяться характеристики)». При недостатності встановлених ознак формується висновок у ймовірній формі, або ННМ з роз'ясненням причин, з яких питання неможливо вирішити. Висновок підписує комісія експертів.

11.6.2. Комплексно питання про ідентифікацію об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу вирішується у разі, коли це потребує не тільки порівняння зовнішньо-морфологічних ознак об'єктів та механізму слідоутворення, вивчення матеріалів справи щодо обставин події, а й проведення порівняльних досліджень субстрату речовини (матеріалів) слідоутворюючого та слідосприймаючого об'єктів, елементів речової обстановки оточуючого середовища ділянки місця події, порівняльного дослідження предметів (одягу, взуття тощо), транспортних засобів, людини тощо. Провідним у таких дослідженнях, як правило, є експерт-трасолог (транспортний трасолог). При вирішенні питань щодо ідентифікації об'єктів контактно-взаємодіючого комплексу початковим етапом дослідження завжди є зовнішній огляд наданих об'єктів комісією експертів у складі трасолога, матеріалознавця (біолога, ґрунтознавця) . Цей етап спрямований на вивчення наданих для дослідження об'єктів з метою встановлення їх загальних характеристик, визначення локалізації слідів на об'єктах-носіях, зовнішньо-морфологічних ознак тощо. По завершенню цього етапу проводиться роздільне дослідження об'єктів. Експерт-

трасолог вивчає механізм утворення сліду, діагностичні ознаки об'єкту, наданого на дослідження, загальні та окремі ознаки сліду та слідоутворюючої поверхні ідентифікуємого предмету. При збігу загальних ознак подальше дослідження спрямоване на встановлення окремих ознак. У разі виявлення їх недостатності, подальші дослідження проводяться експертом матеріалознавцем (біологом, ґрунтознавцем). Вони спрямовані на встановлення природи об'єктів ідентифікації (у тому числі, речовини сліду (нашарування, відшарування), матеріалу слідоутворюючого об'єкту тощо) на рівні родової (групової належності). У разі розбіжностей родових (групових) ознак комісія експертів синтезує висновок про походження сліду не від наданого об'єкту. У разі збігу родових, групових ознак об'єктів ідентифікації, дослідження спрямовуються на пошук індивідуальних ознак або неповторного комплексу співпадаючих ознак. При їх наявності формується категоричний висновок щодо ідентифікації об'єкта за його відображенням (походження сліду від конкретного об'єкту) або належності частин одному цілому. При їх недостатності в залежності від встановлених ознак формується висновок у ймовірній формі, або ННМ з наведенням рівня встановленого збігу ознак та роз'ясненням причин, з яких питання неможливо вирішити.

11.6.3. Ситуалогічні завдання (з установавання механізму слідоутворення), в основному, вирішуються комплексно експертом-трасологом (транспортним трасологом) та матеріалознавцем (біологом, ґрунтознавцем) в залежності від природи нашарувань, характеру пошкоджень). Провідним у таких дослідженнях є експерт-трасолог (транспортний трасолог). При вирішенні питань щодо встановлення механізму слідоутворення початковим етапом дослідження завжди є зовнішній огляд наданих об'єктів комісією експертів у складі трасолога , транспортного трасолога), матеріалознавця (біолога, ґрунтознавця) та вивчення необхідних експертам для вирішення завдання матеріалів справи (протоколи огляду місця події, відтворення обстановки та обставин події, схеми до протоколів, довідки про метеорологічні умови, фотознімки тощо). Цей етап спрямований на вивчення наданих для дослідження об'єктів з метою встановлення їх загальних характеристик,

визначення локалізації слідів на об'єктах-носіях, зовнішньо-морфологічних ознак, встановлення обставин взаємодії об'єктів, зафіксованих у матеріалах справи тощо. По завершенню цього етапу проводиться роздільне дослідження об'єктів кожним спеціалістом. Експерт-трасолог (транспортний трасолог) вивчає механізм слідоутворення, ознаки слідів та слідоутворюючої поверхні предметів, що могли їх залишити. Експерт матеріалознавець (біолог, ґрунтознавець) вивчає природу речовини сліду та (матеріалу) слідоутворюючого об'єкту, його властивості, наявність сторонніх включень, домішок, що впливають на механізм утворення сліду тощо. У даному випадку не має сенсу розподіляти ознаки на загальні (родові, групові) та окремі (індивідуалізуючі), оскільки ідентифікація тут не є кінцевою метою дослідження. Дослідження мають бути спрямовані на встановлення характеру контакту (статичний, динамічний, проміжний), впливу властивостей слідосприймаючого і слідоутворюючого об'єкту на механізм слідоутворення і вивчення на підставі цього власних ознак слідів, напрямку переміщення (руйнації, дії сили) тощо. У разі виявлення достатнього комплексу ознак комісією експертів формується категоричний висновок про механізм слідоутворення (утворення нашарувань, пошкоджень тощо), відповідність встановленого механізму обставинам справи. При їх недостатності в залежності від встановлених ознак формується висновок у ймовірній формі, або у формі «не надалося можливим» з наведенням певного рівня досягнутих результатів дослідження (встановлено характер контакту чи інше) та роз'ясненням причин, з яких питання неможливо вирішити.

12. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТРАНСПОРТНО-ТРАСОЛОГІЧНА, АВТОТЕХНІЧНА ТА АВТОТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

12.1. Предмет комплексної судової транспортно-трасологічної, автотехнічної та автотоварознавчої експертизи: фактичні данні та обставини справи, встановлювані на основі інтеграції спеціальних знань в галузі транспортної трасології, автотехніки та автотоварознавства щодо технічного

стану, характеристик транспортних засобів та механізму і причин їх пошкоджень, що впливають на придатність транспортних засобів до подальшої експлуатації; встановлення розміру матеріальної шкоди, нанесеної власнику транспортного засобу, через диференціацію пошкоджень від контактування декількох транспортних засобів або контактування з іншими перешкодами тощо.

12.2 Об'єкти комплексної судової транспортно-трасологічної, автотехнічної та автотоварознавчої експертизи: транспортні засоби, їх вузли та агрегати, технічна документація на транспортні засоби, матеріали справи тощо.

12.3 Завдання комплексної судової транспортно-трасологічної, автотехнічної та автотоварознавчої експертизи – встановлення технічного стану, характеристик транспортних засобів та механізму і причин утворення пошкоджень транспортних засобів, що впливають в цілому на їх придатність до подальшої експлуатації; встановлення розміру матеріальної шкоди, нанесеної власнику транспортного засобу шляхом диференціації пошкоджень від контактування декількох транспортних засобів або контактування з іншими перешкодами тощо.

12.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яка матеріальна шкода, завдана власнику транспортного засобу №1 в результаті зіткнення з транспортними засобами №2, та №3(...) чи наїзду на інші перешкоди?
- Які причини виникнення дефекту вузла чи агрегату транспортного засобу, що впливає на безпеку дорожнього руху, та який розмір відновлювальних робіт для усунення цього дефекту?
- Чи придатний транспортний засіб для подальшої безпечної експлуатації, виходячи із технічних його характеристик?
- Чи відповідає комплектація транспортного засобу вимогам нормативно-технічної документації підприємства-виробника та безпеки руху?
- Чи відповідають виконані ремонтно-відновлювальні роботи вимогам нормативно-технічної документації та безпеки руху?

12.5 Методи комплексної судової транспортно-трасологічної, автотехнічної та автотоварознавчої експертизи експертизи: загальні, окремі (фотографічні, органолептичні, структурно-функціональний аналіз, ситуалогічний аналіз тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

12.6. Загальні методичні положення. При визначенні матеріального збитку, завданого власнику дорожнього транспортного засобу від зіткнення з декількома транспортними засобами (чи з іншими перешкодами), на першому етапі транспортним трасологом проводиться диференціація пошкоджень, що, є на транспортному засобі. Після цього експертом-автотоварознавцем проводяться розрахунки матеріальної шкоди з урахуванням транспортно-трасологічних досліджень. На підставі проведених досліджень комісією експертів формулюється спільний висновок щодо розміру завданої шкоди.

При визначенні причини виникнення дефекту вузлів та агрегатів транспортного засобу, що впливають на безпеку руху, експерт-автотехнік визначає характер цього дефекту (експлуатаційний, виробничий тощо) та механізм його утворення, а експерт автотоварознавець з урахуванням цього та вимог технічної документації визначає розмір відновлювальних робіт. На підставі проведених досліджень комісією експертів формулюється спільний висновок щодо причин виникнення дефекту вузла чи агрегату транспортного засобу, що впливає на безпеку дорожнього руху, та розміру відновлювальних робіт для усунення цього дефекту.

При встановленні придатності транспортного засобу для подальшої безпечної експлуатації, виходячи із технічних його характеристик, та визначенні відповідності комплектації транспортного засобу вимогам нормативно-технічної документації підприємства-виробника та безпеки руху, дослідження проводяться за такою схемою. Спочатку експерт автотоварознавець встановлює модель, комплектність, об'єм двигуна транспортного засобу, відповідність їх вимогам підприємства-виробника. Далі експерт-автотехнік у межах своєї компетенції встановлює технічні характеристики транспортного засобу та відповідність цих характеристик і комплектності вимогам безпеки дорожнього руху. На підставі проведених

досліджень комісією експертів формулюється спільний висновок щодо придатності (непридатності) транспортного засобу для подальшої безпечної експлуатації, та відповідності (невідповідності) комплектації транспортного засобу вимогам нормативно-технічної документації підприємства-виробника та безпеки руху.

13 КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА (ТРАСОЛОГІЧНА, МЕТАЛОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА

13.1 Предмет комплексної судової пожежно-технічної та електротехнічної (трасологічної, металознавчої) експертизи: фактичні данні та обставини справи, встановлювані на основі інтеграції знань в галузях пожежно-технічної та електротехнічної (трасо логічної, металознавчої) експертизи щодо встановлення взаємозв'язку (взаємозалежності) аварійного режиму в електроустановці та пожежонебезпечної події (пожежі).

13.2 Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної та електротехнічної (трасологічної, металознавчої) експертизи: матеріали справи, місце пожежі, електроустановка та її елементи, технічна документація тощо.

13.3 Завдання комплексної судової пожежно-технічної та електротехнічної (трасологічної, металознавчої) експертизи спрямовані на встановлення причинно-наслідкового зв'язку технічного стану електроустановки або її елементів з пожежонебезпечною подією.

13.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи здатний обумовити займання наявних матеріалів у місці формування осередку пожежі тепловий імпульс джерела запалювання електричної природи? Якщо так, то який механізм його утворення та якими обставинами він зумовлений?

13.5. Методи комплексної судової пожежно-технічної та електротехнічної (трасологічної, металознавчої) експертизи: загальні,

окремі (ситуаційний аналіз, інформаційне моделювання, органолептичні, зіставлення фактичних даних з вимогами нормативно-технічних документів, електротехнічні вимірювання, мікроскопія, судова фотографія, фрактографія, металографія тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

13.6. Загальні методичні положення.

На початковому етапі комплексного дослідження комісією експертів вивчаються матеріали справи, місце події та надані об'єкти.

Пожежно-технічний експерт з'ясовує можливість присутності у місці формування осередку пожежі засобів електротехнічного характеру та на підставі отриманих даних про складники пожежного навантаження визначає теплові параметри щодо умов займання певного матеріалу (речовини). Аналізуючи можливість наявності в осередку пожежі електротехнічних засобів та зіставляючи їх розташування у просторі з матеріалами пожежного навантаження, програмує перевірку експертних версій про причетність до займання: розжареного до значення джерела запалювання тіла корпусу або нагрівального елемента електроприладу чи розжареної жили електропровідника; явищ надмірного перехідного опору струму в місцях контактних з'єднань електропровідників; перевантаження електромережі та окремих елементів електроприладів; проявів статичної (атмосферної) електрики; електричних іскор або дуги за умов існування аварійних режимів в електроустановці чи блискавок у навколишньому середовищі.

Експерт-електротехнік на підставі отриманих даних з матеріалів справи та результатів інструментальних досліджень наданих в його розпорядження об'єктів виявляє наявність слідів аварійного режиму роботи складників електроустановки; оцінює їх відношення до вказаного пожежним спеціалістом місця виникнення початкового горіння. Встановлюючи механізм виникнення аварійного режиму, визначає умови, що передували його настанню та причетність складника електроустановки до утворення небезпечного термічного фактору на місці розташування осередку пожежі.

Якщо на поверхні електропровідних частин електроустановки мають місце зовнішні ознаки пошкоджень, то до подальших досліджень залучається

експерт-трасолог, який встановлює характер зовнішнього впливу (механічного, термічного, хімічного або іншого) чи відсутність такого впливу (промисловий дефект тощо).

У разі встановлення на поверхні електропровідних частин електроустановки слідів термічного впливу (локальні оплавлення на електропровідних частинах, конструктивних елементах, жилах провідників тощо), то до подальших досліджень залучається також і експерт-металознавець, який визначає, з якого металу (сплаву) виготовлено дану електропровідну частину, чи є на об'єкті-носії мікрочастинки іншого матеріалу (металу) та якого саме. Експерт-металознавець встановлює характер оплавлення та умови, в яких воно утворилося. Якщо оплавлення провідника відбулося в умовах середовища, яке існувало до початку пожежі у місці розташування осередку, то за отриманими даними пожежно-технічний експерт оцінює причетність цього явища до утворення джерела запалювання електричної природи і механізму виникнення пожежі.

Причетність аварійного режиму в електроустановці до виникнення пожежі вважається обґрунтованою, якщо комісія експертів за результатами своїх досліджень встановила таке:

- існування аварійного режиму в електроустановці;
- місце виникнення пожежі просторово збігається з місцем термічного прояву аварійного режиму;
- час виникнення аварійного режиму передував часу виникнення пожежі;
- тепловий імпульс аварійного режиму був достатнім для запалювання горючої системи.

Обставини, які зумовили виникнення джерела запалювання електричної природи в переважній більшості (крім природних явищ та непередбачених техногенно-небезпечних подій), пов'язані з недотриманням нормативних електротехнічних вимог або невиконанням відповідних правил. Тому комплексне застосування спеціальних знань дозволяє експертам зробити висновок про обставини, які зумовили виникнення та дію джерела запалювання

електричної природи або навпаки – виключити його причетність до виникнення пожежонебезпечної події.

Комісією експертів на підставі синтезу виявлених кожним експертом суттєвих ознак спільно формулюється висновок про наявність (відсутність) джерела запалювання електричної природи та причетність його до виникнення пожежі.

14. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНА ЕКСПЕРТИЗА

14.1 Предмет комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-транспортної експертизи - фактичні данні та обставини справи, встановлювані на основі інтеграції знань в галузях пожежно-технічної та інженерно-транспортної експертизи щодо виявлення причинного зв'язку між виникненням пожежі на транспортному засобі та його технічним станом.

14.2 Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-транспортної експертизи: транспортний засіб, його вузли та агрегати, нормативно-технічна документація на транспортний засіб, матеріали справи тощо.

14.3 Завдання комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-транспортної експертизи – встановлення причинного зв'язку між виникненням пожежі на транспортному засобі та його технічним станом.

14.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи відповідав технічний стан транспортного засобу (його вузлів та агрегатів) вимогам пожежної безпеки?
- Яка причина пожежі на транспортному засобі, чи пов'язана вона з його технічним станом?
- Коли виникла пожежа на транспортному засобі: під час його руху або при нерухомому стані транспортного засобу?
- Чи можливо виявити несправність транспортного засобу, що стала причиною пожежі, до моменту її виникнення?

- Який механізм виникнення та розвитку пожежі на транспортному засобі?

14.5 Методи комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-транспортної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, металографічні, структурно-функціональний аналіз, ситуаційний аналіз, електротехнічні вимірювання, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

14.6. Загальні методичні положення.

Проведення комплексних пожежно-технічних та інженерно-транспортних досліджень обумовлено необхідністю використання комплексу знань у галузі пожежно-технічних та інженерно-транспортних видів експертиз, що дає змогу встановити комплекс ознак, достатній для встановлення механізму виникнення і розвитку пожежі на транспортному засобі. Вирішення таких завдань потребує роздільного, порівняльного досліджень, синтезу їх результатів та формулювання на підставі цього спільних висновків.

Завдання роздільного дослідження щодо встановлення механізму виникнення та розвитку пожежі на транспортному засобі є різним для експертів зазначених галузей спеціальних знань.

Початковим етапом дослідження є визначення місця виникнення пожежі (її осередку). При цьому встановлюються джерело запалювання, горюче середовище (матеріали, речовини). Фіксуються їх характер, розташування у просторі транспортного засобу осередку пожежі, напрямок поширення небезпечних факторів пожежі тощо. За результатами цих досліджень встановлюється осередок пожежі та напрямок її розвитку. Якщо з різних причин експерту транспортний засіб не наданий для дослідження, то досліджуються його пошкодження, що зафіксовані в протоколі огляду місця пожежі, інших матеріалах справи (фотознімках, схемах, інших носіях інформації). У таких випадках доцільно моделювати вказані в протоколі огляду місця пожежі пошкодження, сліди на аналогічному транспортному засобі.

При роздільному дослідженні експерт в галузі інженерно-транспортних досліджень встановлює вузли та агрегати транспортного засобу, що

знаходяться в зоні горіння, діагностує їх пошкодження. Інші сліди (в т.ч. механічні, термічні, хімічні тощо) досліджуються з використанням знань інших галузей судової експертизи. Крім того, експерт в галузі інженерно-транспортних досліджень вивчає вузли та агрегати в зонах горіння та теплового впливу, встановлюючи фактичний їх стан за наслідками пожежі, вивчає взаємозв'язок явищ та процесів горіння із наявними пошкодженнями.

Всі експерти у процесі зіставлення та порівняння отриманих в ході попередніх роздільних досліджень даних виокремлюють та згруповують ознаки впливу явищ пожежі на речову обстановку, на підставі виявлених ознак встановлюють механізм виникнення та розвитку пожежі, ситуалогічно оцінюють причинно-наслідковий зв'язок ознак слідоутворення на транспортному засобі. Ці дослідження проводяться з урахуванням функціонального призначення вузлів та агрегатів транспортного засобу, їх працездатності, фактичних обставин ситуації виникнення та розвитку пожежі, зафіксованих у матеріалах справи. При цьому використовуються й ознаки, встановлені за допомогою фахівців інших галузей знань.

Вказані дослідження проводяться з урахуванням результатів огляду місця події, пожежі, місця розташування транспортного засобу після пожежі, його вузлів та агрегатів, слідів його переміщення і слідів поширення небезпечних факторів пожежі на інші об'єкти або оточуюче середовище.

При встановленні механізму виникнення та розвитку пожежі на транспортному засобі можуть використовуватися також спеціальні знання: хіміка для дослідження слідів паливно-мастильних матеріалів, полімерів; біолога для дослідження слідів біологічного походження, електротехніка для визначення джерела запалювання електричної природи та інших (в залежності від виявлених слідів та спеціальних знань, що потрібні для їх дослідження).

За результатами досліджень експерти визначають обставини та явища, які безпосередньо призвели до виникнення пожежі на транспортному засобі, тобто встановлюють механізм займання та поширення неконтрольованого горіння (виникнення та розвитку пожежі на транспортному засобі) та формулюють висновки щодо поставлених слідчим, судом питань в категоричній, умовній чи

ймовірній формах. У разі неможливості вирішення поставлених слідчим, судом питань, експерти викладають причини, внаслідок яких останні не вирішувались (недостатність виявлених ознак, відсутність транспортного засобу, методик дослідження, матеріалів справи та інше).

15. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

15.1 Предмет комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-технологічної експертизи - фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузі пожежно-технічної експертизи та технологій виробництва.

15.2 Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-технологічної експертизи - речова обстановка місця події, обладнання, прилади, механізми, апарати та складові елементи матеріальної бази технологічного процесу; технологічна документація (акти, інструкції, фотознімки, креслення, правила, технологічні норми проектування, документація на прилади тощо), матеріали справи тощо.

15.3 Завдання комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-технологічної експертизи спрямовані на встановлення причинно-наслідкового зв'язку між виникненням та розвитком пожежі та порушенням технологічного процесу.

15.4 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи відповідав технологічний процес виробництва вимогам пожежної безпеки?
- Яка причина виникнення пожежі на технологічній лінії виробництва, чи пов'язана вона з невиконанням вимог технологічного регламенту?
- Вжиття яких профілактичних заходів виключає виникнення пожежі на технологічній лінії виробництва?
- Який механізм виникнення та розвитку пожежі на технологічній лінії виробництва?

- Чи існував причинний зв'язок між недотриманням правил експлуатації технологічної установки і виникненням пожежі?

- Чи забезпечують дані захисні засоби пожежну безпеку технологічного процесу?

15.5. Методи комплексної судової пожежно-технічної та інженерно-технологічної експертизи – загальні, окремі (відповідно до галузей технології виробництва) та спеціалізовані методики експертних досліджень.

15.6. Загальні методичні положення.

Проведення комплексних пожежно-технічних та інженерно-технологічних досліджень обумовлене необхідністю використання комплексу знань у галузі пожежно-технічних та інженерно-технологічних видів експертиз, що дає змогу встановити комплекс ознак, достатній для встановлення механізму виникнення і розвитку пожежі на технологічній лінії виробництва. Вирішення таких завдань потребує роздільного, порівняльного досліджень, синтезу їх результатів та формулювання на підставі цього спільних висновків.

Завдання роздільного дослідження щодо встановлення механізму виникнення та розвитку пожежі на технологічній лінії виробництва є різним для експертів зазначених галузей спеціальних знань.

Початковим етапом дослідження є визначення місця виникнення пожежі (її осередку). При цьому встановлюються джерело запалювання, горюче середовище (матеріали, речовини). Фіксуються їх характер, розташування у складових технологічного обладнання, напрямок поширення небезпечних факторів пожежі тощо. За результатами цих досліджень встановлюється осередок пожежі та напрямок її розвитку. Якщо з різних причин експерту не надано можливостей огляду технологічної лінії виробництва, то досліджуються дані, що зафіксовані в протоколі огляду місця пожежі, інших матеріалах справи (фотознімках, схемах, інших носіях інформації).

При роздільному дослідженні експерт в галузі інженерно-технологічних досліджень встановлює складові елементи технології виробництва, що знаходяться в зоні горіння, діагностує їх пошкодження. Інші сліди (в т.ч. механічні, термічні, хімічні тощо) досліджуються з використанням знань інших

галузей судової експертизи. Крім того, експерт в галузі інженерно-технологічних досліджень вивчає технологічні складники в зонах горіння та теплового впливу, встановлюючи фактичний їх стан за наслідками пожежі, вивчає взаємозв'язок явищ та процесів горіння із наявними пошкодженнями.

При сумісних дослідженнях експерти у процесі зіставлення та порівняння отриманих в ході попередніх роздільних досліджень даних виокремлюють та згруповують ознаки впливу явищ пожежі на речову обстановку, на підставі виявлених ознак встановлюють механізм виникнення та розвитку пожежі, ситуалогічно оцінюють причинно-наслідковий зв'язок ознак слідоутворення на складових технологічного обладнання. Ці дослідження проводяться з урахуванням функціонального призначення елементів технологічної лінії, їх технічного стану, працездатності, фактичних обставин ситуації виникнення та розвитку пожежі, зафіксованих у матеріалах справи. При цьому використовуються й ознаки, встановлені за допомогою фахівців інших галузей знань.

Вказані дослідження проводяться з урахуванням результатів огляду місця пожежі, місця розташування технологічних засобів та слідів на них після пожежі, і слідів поширення небезпечних факторів пожежі на інші об'єкти оточуючого середовища.

При встановленні механізму виникнення та розвитку пожежі на технологічній лінії виробництва можуть використовуватися також спеціальні знання: хіміка для дослідження слідів паливно-мастильних матеріалів, полімерів; біолога для дослідження слідів біологічного походження, електротехніка для визначення джерела запалювання електричної природи та інших (в залежності від виявлених слідів та спеціальних знань, що потрібні для їх дослідження).

За результатами досліджень експерти визначають обставини та явища, які безпосередньо призвели до виникнення пожежі на технологічній лінії виробництва, тобто встановлюють механізм займання та поширення неконтрольованого горіння (виникнення та розвитку пожежі) та формулюють висновки щодо поставлених слідчим, судом питань у категоричній, умовній чи

ймовірній формах. У разі неможливості вирішення поставлених слідчим, судом питань, експерти викладають причини, внаслідок яких останні не вирішувались (недостатність виявлених ознак, відсутність певних об'єктів, методик дослідження, матеріалів справи та інше).

16. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА З ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН ВИБУХУ ЕКСПЕРТИЗА

16.1. Предмет комплексної судової пожежно-технічної та з досліджень обставин вибуху експертизи – фактичні дані та обставини справи про вибухо-пожежонебезпечну подію, встановлювані на базі інтеграції комплексу спеціальних знань з дослідження обставин виникнення горіння, пов'язаного з вибуховими явищами.

16.2. Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної та з досліджень обставин вибуху експертизи – речова обстановка місця події, її окремі елементи, речовини, речові докази, зразки, матеріали справи тощо.

16.3. Завдання комплексної судової пожежно-технічної та з досліджень обставин вибуху експертизи спрямовані на встановлення причинно-наслідкових зв'язків пожежі з вибуховими явищами.

16.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Який вид вибухового явища відбувся на місці пожежі?
- Що першим відбулося – пожежа чи вибух?
- Який механізм виникнення вибуху наявного горючого середовища?

16.5. Методи комплексної судової пожежно-технічної та з досліджень обставин вибуху експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, металографічні, структурно-функціональний аналіз, ситуаційний аналіз, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

16.6. Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, місця події, об'єктів, наданих для дослідження. Експертами

комплексно розв'язується завдання щодо оцінки ознак за наслідками вибухо-пожежонебезпечної події.

Дослідження експерта в галузі вибухотехнічної експертизи будуються за схемою, наведеною у п. 6.6 даної методики. У разі встановлення ознак дії вибухового пристрою подальші дослідження пожежно-технічного експерта спрямовані на встановлення взаємозв'язку явищ пожежі з вибухом вибухового пристрою та механізму пожежі. Комісією експертів на підставі комплексу досліджень формулюється висновок щодо причинно-наслідкових зв'язків явищ події. Залучення фахівцями знань експертів-криміналістів в галузях трасології, матеріалознавства (фізики) не виключається.

У разі встановлення відсутності ознак дії вибухового пристрою та встановлення пожежно-технічним експертом ознак вибуху дефлограційного характеру, в залежності від необхідності спеціальних знань, відповідний фахівець (технолог відповідної галузі виробництва, матеріалознавець, криміналіст тощо) разом з пожежно-технічним експертом досліджує та виявляє механізм вибуху і обставини, що його зумовили:

- об'ємні вибухи при горінні газів і парів, вибухи ємностей при виході з-під контролю хімічної реакції в них, вибухи внаслідок горіння аерозолі;
- фізичні вибухи ємностей з перегрітими рідинами, ємностей з речовинами під тиском з подальшим горінням, при контакті розплавлених металів та інших речовин з водою.

У всіх випадках та в комплексі з іншими відповідними спеціалістами пожежно-технічний експерт за наданими матеріалами досліджує умови виникнення пожежі в часі і просторі, де стався вибух (визначає місце виникнення неконтрольованого горіння, характеристики та властивості речовин і матеріалів пожежного навантаження, оцінює спроможність фактичних потенційних джерел запалювання). Якщо в обставинах справи за результатами експертних досліджень встановлені очевидні ознаки об'ємного вибуху, пожежно-технічний експерт за допомогою експертів –матеріалознавців і не виключно – технологів та трасологів, визначає місце і характер утворення джерела аварійного витоку легкозаймистої (вибухової) речовини та

концентрацію складників вибухонебезпечної концентрації. За отриманими результатами дослідження встановлює причинний зв'язок вибухового явища, яке могло мати місце до виникнення або під час розвитку пожежі.

За наслідками комплексного дослідження комісія експертів, в компетенцію яких входить оцінка обставин, що зумовили вибухонебезпечну подію, в синтезуючій частині комплексної експертизи вказує на причину виникнення її механізму і надає про це підсумковий висновок.

Комплекс отриманих комісією експертів результатів проведених досліджень може надати достатні підстави для оцінки причини нещасного випадку (аварії), яка обумовлена недотриманням вимог нормативних актів з пожежної безпеки, електробезпеки, безпеки в технологічних процесах в галузях промисловості, в сільському господарстві, побуті чи інших сферах життєдіяльності або внаслідок непереборних природних явищ. Проведення цих досліджень входить до компетенції експерта в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності.

17. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА, ТРАСОЛОГІЧНА ТА МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

17.1. Предмет комплексної судової пожежно-технічної, трасологічної та матеріалознавчої експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції комплексу спеціальних знань з дослідження обставин виникнення горіння, трасології та матеріалознавства щодо місця, часу виникнення та тривалості пожежі.

17.2. Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної, трасологічної та матеріалознавчої експертизи – речова обстановка місця події, її окремі елементи, речовини, речові докази, зразки, матеріали справи тощо.

17.3. Завдання комплексної судової пожежно-технічної, трасологічної та матеріалознавчої експертизи спрямовані на встановлення місця, часу виникнення пожежі та її тривалості.

17.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- З якого місця розпочалася пожежа, який час її виникнення та тривалість?

17.5. Методи комплексної судової пожежно-технічної, трасологічної та матеріалознавчої експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, металографічні, структурно-функціональний аналіз, ситуаційний аналіз, натурне моделювання, хроматографічний аналіз, спектральний аналіз, натурне моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

17.6. Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, місця події, об'єктів, наданих для дослідження. Щодо визначення місця формування осередку пожежі вивчається характер та механізм слідоутворення пошкоджень на об'єктах.

Провідний (пожежно-технічний) експерт методом ситуалогічного аналізу за результатами дослідження речової обстановки місця пожежі або (та) матеріалів справи вказує на план-схемі місця події зони розвитку пожежонебезпечної події та властиві їм характерні особливості і параметри, визначає межі локалізації слідів поширення небезпечних акторів пожежі відносно їх вторинних проявів.

Експерт-трасолог досліджує пошкодження об'єктів (їх уламки) з метою встановлення загальних характеристик, механізму утворення пошкоджень.

По завершенню цього етапу проводяться окремі дослідження експертом матеріалознавцем (в залежності від характеру дослідження – хіміком, металознавцем, біологом тощо), який вивчає природу та склад матеріалу (речовини) об'єктів та слідів (наявність сторонніх включень, домішок тощо), які мають властивості ініціатора, інтенсифікатора чи флегматизатора виникнення та поширення горіння.

На підставі результатів комплексу встановлених ознак експертна комісія синтезує отримані дані та встановлює послідовність змін у часі та просторі стану елементів речової обстановки під впливом факторів пожежі та на підставі

цього формулюється висновок про місце та час виникнення і тривалість пожежі.

18. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

18.1. Предмет комплексної судової пожежно-технічної та медичної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції комплексу спеціальних знань з дослідження обставин виникнення горіння, судової медицини щодо місця та часу виникнення пожежі за ознаками та слідами впливу небезпечних факторів на тіло особи (осіб).

18.2. Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної та медичної експертизи – речова обстановка місця події, її окремі елементи, речовини, речові докази, зразки, предмети одягу та взуття, тіло або труп постраждалої особи, медичні документи, матеріали справи тощо.

18.3. Завдання комплексної судової пожежно-технічної та медичної експертизи спрямовані на встановлення місця та часу виникнення пожежі за ознаками та слідами впливу небезпечних факторів на тіло особи (осіб).

18.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- У якому місці відносно розташування тіла потерпілого на місці події розпочалася пожежа?
- Який час виникнення пожежі, виходячи з пошкоджень та уражень тіла потерпілого?

18.5. Методи комплексної судової пожежно-технічної та медичної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, ситуаційний аналіз, моделювання, судово-медичні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

18.6. Загальні методичні положення.

На початковому етапі комплексної судової пожежно-технічної та медичної експертизи комісією експертів проводиться огляд місця події та вивчення матеріалів справи з метою встановлення розташування тіла

потерпілого відносно зон розвитку пожежі, характеру термічних факторів пожежі, ступеню ураження тіла постраждалої особи, предметів її одягу, засобів евакуації потерпілого, достатності кисню повітря для життя постраждалої особи на місці пожежі.

Пожежно-технічним експертом визначаються зони розвитку пожежі та за наслідками дослідження місця пожежі або матеріалів справи складається план-схема ситуаційного розташування потерпілого та речової обстановки на місці пожежі. Вирішуються підзавдання із встановлення характеру та маси горючих матеріалів, які піддавалися впливу термічних факторів; кількості кисню необхідного для згорання певних матеріалів та фактичної кількості кисню на певних стадіях розвитку пожежі.

Судово-медичний експерт досліджує медичну документацію, потерпілу особу (труп) та встановлює ушкодження на тілі, ушкодження здоров'я живої особи, причину та час смерті особи, що загинула, кількість (у відсотках) абсорбованого в крові монооксиду вуглецю (СО) тощо. Мінімальна кількість СО в крові жертви (значно менше 40%) дає підстави для висунення версії про тривалий вплив на організм людини пожежонебезпечних факторів, що призводять до низьких концентрацій чадного газу на місці розташування потерпілого в умовах гетерогенного горіння. Якщо в крові виявляється висока концентрація СО (більше 40%), то розглядається версія про наявність більш високої концентрації продуктів згорання в умовах швидкого розвитку гетерогенного горіння матеріалів, які більш схильні до виділення великої кількості цих продуктів.

Залежно від ступеню ураження людського організму, що встановлюється судово-медичним експертом, пожежно-технічний експерт за результатами визначення інтенсивності теплового потоку або температури контактуючого з тілом потерпілого полум'я встановлює розташування відповідної зони розвитку пожежі. Слід враховувати, що зоні теплового впливу на тіло живої людини в певній експозиції притаманні: 60 °С – нагріву тіла на певній ділянці до почервоніння шкіри, тобто відбувається еритема; при 70 °С нагріву розпочинається утворення пухирів, характерних для везикації; при нагріві до

100 °C – відбувається термічна деструкція шкіри з частковим збереженням капілярних ліній; нагрів вище 100 °C – опік м'язів. В експозиції більш значного впливу термічних факторів зони горіння відбувається розпад тіла до стадії явищ кремації трупу.

За отриманими судово-медичними даними про час настання смерті потерпілого шляхом зіставлення результатів розрахунку швидкості вигорання матеріалів пожежного навантаження пожежно-технічним експертом встановлюється тривалість та час виникнення пожежі.

Таким чином, в залежності від наслідків ушкодження факторами пожежі організму (тіла) постраждалої особи існує можливість в отриманні об'єктивних даних, з урахуванням яких встановлюється осередок пожежі, тривалість пожежонебезпечної події та час її виникнення.

19. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ТА БІОЛОГІЧНА (ХІМІЧНА) ЕКСПЕРТИЗА

19.1. Предмет комплексної судової пожежно-технічної та біологічної (хімічної) експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань у галузі пожежно-технічної та біологічної (матеріалознавчої) експертизи щодо джерела запалювання, пов'язаного з процесами мікробіологічної (хімічної) природи.

19.2. Об'єкти комплексної судової пожежно-технічної та біологічної (матеріалознавчої) експертизи – речова обстановка місця події, її окремі елементи, речовини, речові докази, зразки, матеріали справи тощо.

19.3. Завдання комплексної судової пожежно-технічної та біологічної (матеріалознавчої) експертизи спрямовані на встановлення причини утворення джерела запалювання мікробіологічної (хімічної) природи.

19.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи відбулося займання речової обстановки на місці пожежі внаслідок впливу джерела запалювання мікробіологічного (хімічного) походження?

19.5. Методи комплексної судової пожежно-технічної, трасологічної та матеріалознавчої експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, хімічний аналіз, мікробіологічний аналіз, розрахункові методи, спектральний аналіз, натурне моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

19.6. Загальні методичні положення.

Природа джерела запалювання, яке зумовлюється процесом мікробіологічного (хімічного) самозаймання, полягає в тому, що за умови відповідної вологості і температури в продуктах біологічного (хімічного) походження інтенсифікується життєдіяльність мікроорганізмів (протікання відновлювально-окислювальних хімічних реакцій).

Процеси розкладання субстрату речовини внаслідок впливу мікроорганізмів викликають активне окислення органічних сполук, що є умовою для виникнення джерела запалювання мікробіологічного походження. Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, місця події, об'єктів, наданих для дослідження.

Пожежно-технічний експерт визначає належність наданих на дослідження матеріалів і речовин до місця виникнення пожежі, оцінює умови розвитку екзотермічної реакції в осередку пожежі, взаємного контакту речовини з окислювачем та джерелом тепловиділення. При цьому встановлюються необхідні значення цього джерела для займання наявного матеріалу.

Експерт-біолог вивчає властивості наданих на дослідження об'єктів біологічного походження, встановлює наявність та форми мікроорганізмів на них та їх властивості щодо можливостей створення умов для процесу самозаймання.

Комісією експертів на підставі отриманих даних формулюється висновок щодо факту займання речової обстановки на місці пожежі внаслідок впливу джерела запалювання мікробіологічного походження.

При встановленні джерела запалювання хімічної природи початковою стадією дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, місця події, об'єктів, наданих для дослідження.

Експерт-хімік встановлює природу речовини (матеріалу) та її властивості щодо екзотермічного ефекту процесу самозаймання.

Пожежно-технічний експерт визначає показники пожежної небезпеки досліджуваних речовин (матеріалів) щодо їх спроможності до взаємодії в екзотермічній реакції; можливості утворення джерела запалювання; групу горючості; параметри можливих явищ спалаху, самоспалахування, спалахування внаслідок хімічного самозаймання тощо.

Комісією експертів аналізуються умови обігу хімічних (біологічних) речовин на місці, де виникла пожежа, відношення умов обігу хімічних (біологічних) речовин до технологічного процесу або до експлуатації.

20. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ТА ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

20.1. Предмет комплексної судової електротехнічної та трасологічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, що встановлюються на основі інтеграції спеціальних знань в галузі електротехнічної та трасологічної експертиз щодо з'ясування механізму впливу сторонніх предметів на елементи електроустановки, електротехнічного виробу.

20.2. Об'єкти комплексної судової електротехнічної та трасологічної експертизи: матеріали справи, електроустановка та її елементи, технічна документація тощо.

20.3. Завдання комплексної судової електротехнічної та трасологічної експертизи спрямовані на встановлення факту та механізму впливу сторонніх предметів на елементи електроустановки, електротехнічного виробу.

20.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи є наслідками впливу стороннього об'єкту на елементи електротехнічного виробу зміни режиму його роботи (кінематичної, електричної схеми)?

При підготовці питань експертизи слід конкретизувати елементи електротехнічного виробу, відносно якого ставиться питання про факти стороннього впливу та конкретні наслідки цього впливу.

20.5. Методи комплексної судової електротехнічної та трасологічної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, ситуаційний аналіз, зіставлення фактичних даних з вимогами нормативно-технічних документів, електротехнічні вимірювання, інформаційне моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

20.6. Загальні методичні положення.

На початковому етапі комплексного дослідження комісією експертів вивчаються матеріали справи, надані об'єкти тощо. Комплексне електротехнічне та трасологічне дослідження дає змогу виявити сукупність ознак, достатню для встановлення фактів та механізму стороннього механічного впливу на елементи електротехнічного виробу, що призвели до виникнення змін в режимі роботи електротехнічного виробу.

Трасологічним дослідженням встановлюється наявність (або відсутність) слідів впливу сторонніх предметів на об'єкт дослідження, у разі наявності – характер слідоутворення, характеристики слідоутворюючого предмета.

Електротехнічним дослідженням встановлюється функціональне призначення елемента виробу, який піддавався сторонньому впливу, аналізується робота складових елементів виробу, які в процесі функціонування можуть мати механічний контакт між собою, а експерт-трасолог диференціює механізм слідоутворення внаслідок такого контакту.

На підставі аналізу результатів зазначених досліджень та наявних вихідних даних експерт-електротехнік досліджує функціонування кінематичної схеми виробу. В результаті виявлених кожним експертом у рамках своєї компетенції суттєвих ознак комісією експертів спільно встановлюється механізм функціонування складових елементів цього виробу, умови

виникнення слідів стороннього впливу та наявність (відсутність) відхилень від норми в його роботі. У випадку, якщо сліди стороннього впливу та відхилення від норми в роботі виробу виявлені, формулюється висновок про наявність стороннього механічного впливу, що призвів до виникнення змін в режимі роботи електротехнічного виробу. Якщо сліди стороннього впливу не виявлені, та встановлено відсутність змін в штатному режимі роботи електротехнічного виробу, формулюється висновок про відсутність стороннього механічного впливу, який міг би призвести до виникнення змін в штатному режимі роботи електротехнічного виробу. У разі, якщо сліди контактування не виявлені, але встановлено факт функціонування роботи електротехнічного виробу у нештатному режимі, проводяться електротехнічні дослідження із встановлення інших причин порушення роботи електротехнічного виробу .

21. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ТА МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

21.1. Предмет комплексної судової електротехнічної та судово-медичної експертизи: фактичні дані та обставини справи, встановлюються на основі інтеграції спеціальних знань в галузі судової електротехнічної та судово-медичної експертизи, щодо механізму травмування потерпілого небезпечними факторами електричної природи.

21.2. Об'єкти комплексної судової електротехнічної та судово-медичної експертизи: матеріали справи, електроустановка та її елементи, висновки інших експертиз, що містять інформацію про обставини події, завданні як вихідні дані; потерпіла особа (труп), відповідна медична документація, технічна документація на електроустановку тощо.

21.3. Завдання комплексної судової електротехнічної та судово-медичної експертизи:

- встановлення механізму травмування потерпілого небезпечними факторами електрики;
- встановлення складових частин електроустановки, які стали джерелом

небезпечного фактору електрики (частин під напругою, джерел випромінювання), яким заподіяні пошкодження та тілі потерпілого;

- встановлення положення, в якому знаходився потерпілий в момент дії на нього небезпечного фактору електрики;

21.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Який механізм травмування потерпілого небезпечними факторами електрики?

- В якому положенні знаходився потерпілий в момент дії на нього небезпечного фактору електричної природи?

- Які частини електроустановки стали джерелом небезпечного фактору, яким заподіяні ушкодження та тілі потерпілого?

21.5. Методи комплексної судової електротехнічної та судово-медичної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, структурно-функціональний аналіз, ситуаційний аналіз, електротехнічні вимірювання, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

21.6. Загальні методичні положення.

Комплексне електротехнічне та судово-медичне дослідження дає змогу використовуючи комплекс судово-експертних знань в галузі електротехнічних та судово-медичних досліджень, виявити комплекс ознак, достатній для встановлення механізму травмування потерпілого небезпечними факторами електрики, конкретних джерел небезпечних факторів.

Електротехнічним дослідженням на початковому етапі встановлюються характеристики та параметри електричних кіл, які згідно вихідних даних дослідження могли стати джерелом небезпечного фактору досліджуваного нещасного випадку. При цьому встановлюється характер потенційно-небезпечних джерел, просторові характеристики відносно опорних поверхонь тіла людини.

Судово-медичний експерт встановлює пошкодження та інші сліди (в т.ч. електромітки, механічні, термічні, хімічні сліди) на тілі потерпілого. Якщо досліджується безпосередньо потерпілий, то фіксується розташування

пошкоджень та інших слідів відносно його опорної поверхні. В разі відсутності на момент експертного дослідження на потерпілому слідів, проводиться відповідне моделювання місць розташування пошкоджень та інших слідів, що зафіксовані в медичній документації, яка надається для дослідження.

На наступному етапі дослідження проводиться співставлення розмірів та просторових характеристик джерел потенційної небезпеки з опорними поверхнями людини та ушкодженнями на тілі потерпілого, встановлюється механізм утворення слідів. За результатами цих досліджень встановлюється механізм дії небезпечного фактору на потерпілого. Вказані дослідження проводяться з урахуванням результатів огляду місця події, місця знаходження потерпілого після настання події нещасного випадку, місця розташування джерела небезпеки на місці події, ознак дії небезпечного фактору на предмети речової обстановки.

За результатами досліджень експерти описують механізм впливу небезпечного фактору електричної природи на потерпілого та викладають висновки щодо поставлених слідчим, судом питань у категоричній чи ймовірній формі. У разі неможливості вирішення поставлених слідчим, судом питань, експерти викладають причини, внаслідок яких останні не вирішувались (недостатність виявлених ознак, відсутність медичної документації, методик дослідження, матеріалів справи та інше).

22. КОМПЛЕКСНА СУДОВА З ОХОРОНИ ПРАЦІ, БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

22.1. Предмет комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузі охорони праці, безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи щодо впливу на умови праці, середовище життєдіяльності та людину небезпечних факторів електричної природи.

22.2. Об'єкти комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи – речова обстановка місця події, її окремі елементи, електроустановки та їх елементи, речові докази, зразки, матеріали справи тощо.

22.3. Завдання комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи спрямовані на встановлення впливу на умови праці, середовище життєдіяльності та людину небезпечних факторів електричної природи.

22.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яка причина нещасного випадку, пов'язаного з роботою та експлуатацією електроустановки?

21.5. Методи комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, розрахункові методи, ситуаційний аналіз, електротехнічні вимірювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

22.6. Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, місця події, об'єктів, наданих для дослідження.

На підставі даних про нещасний випадок, пов'язаний з роботою чи експлуатацією електроустановки, експерт з охорони праці та безпеки життєдіяльності оцінює умови, в яких опинилася постраждала особа, та визначає природу небезпечного фактору.

Експерт з електротехніки оцінює технічний стан електротехнічних засобів, які знаходились на місці події, та ситуаційно визначає механізм утворення небезпечного фактору електрики.

Комісія експертів аналізує фактичний стан електротехнічних засобів, ступінь дотримання вимог чинних нормативних актів щодо робочого чи іншого місця, в якому знаходилась постраждала особа, рівень дотримання постраждалою і відповідальною особою вимог електротехнічних правил, інструкцій, правил безпеки відповідно сфери діяльності. Результати

проведеного аналізу втілюються у синтезуючий висновок комплексної експертизи.

23. КОМПЛЕКСНА СУДОВА З ОХОРОНИ ПРАЦІ, БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

23.1. Предмет комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та пожежно-технічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузі охорони праці, безпеки життєдіяльності та пожежно-технічної експертизи щодо впливу небезпечних факторів пожежі на людину в умовах праці або іншої сфери життєдіяльності.

23.2. Об'єкти комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та пожежно-технічної експертизи – речова обстановка місця події, її окремі елементи, речові докази, зразки, матеріали справи тощо.

23.3. Завдання комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та пожежно-технічної експертизи спрямовані на встановлення впливу небезпечних факторів пожежі на людину в умовах праці або іншої сфери життєдіяльності.

23.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Який механізм та причина нещасного випадку, що стався в умовах пожежонебезпечної події?

23.5. Методи комплексної судової з охорони праці, безпеки життєдіяльності та електротехнічної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, розрахункові методи, ситуаційний аналіз тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

23.6. Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, місця події, об'єктів, наданих для дослідження.

На підставі даних про нещасний випадок, пов'язаний з пожежею, експерт з охорони праці та безпеки життєдіяльності оцінює умови, в яких опинилася постраждала особа, та визначає природу та джерела небезпечного фактору.

Пожежно-технічний експерт оцінює обстановку пожежно-небезпечної події, під час якої відбувся нещасний випадок, та встановлює небезпечні фактори пожежі, які могли вплинути на людину.

Аналізуючи обставини справи та механізм виникнення і розвитку пожежі, експерти встановлюють наявність або відсутність причинно-наслідкового зв'язку між впливом небезпечних факторів пожежі та травмуванням постраждалої особи (осіб).

Комісія експертів аналізує отримані дані та встановлює факти дотримання (недотримання) вимог чинних нормативних актів (правил пожежної безпеки, інструкцій тощо відповідно до сфери діяльності постраждалої і відповідальної осіб). Результати проведеного аналізу втілюються у синтезуючий висновок комплексної експертизи.

24. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

24.1. Предмет комплексної судової будівельно-технічної та пожежно-технічної експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях пожежно-технічної та будівельно-технічної експертиз щодо визначення осередку пожежі на об'єкті нерухомості (будівництва); визначення ступеню вогнестійкості будівель та споруд та меж вогнестійкості їх конструктивних елементів; визначення відповідності технічного стану об'єкта будівництва протипожежним нормам; визначення вартості об'єктів нерухомості разом із засобами протипожежного захисту.

24.2. Об'єкти комплексної судової будівельно-технічної та пожежно-технічної експертизи: об'єкти будівництва: будівлі, споруди, приміщення; будівельні матеріали, конструкції та їх фрагменти ; дефектні акти, акти огляду прихованих робіт, проектно-кошторисна документація, матеріали узгодження

та технічні умови; акти приймання в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, матеріали справи тощо.

24.3. Завдання комплексної судової будівельно-технічної пожежно-технічної експертизи: визначення осередку пожежі на об'єкті нерухомості (будівництва); визначення ступеню вогнестійкості будівель та споруд та меж вогнестійкості їх конструктивних елементів; визначення відповідності технічного стану об'єкта протипожежним нормам; визначення вартості об'єктів нерухомості разом із засобами протипожежного захисту.

24.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Де розташовувався осередок пожежі на об'єкті нерухомості (будівництва)?
- Який ступінь вогнестійкості будівель та споруд та меж вогнестійкості їх конструктивних елементів?
- Чи відповідає технічний стан об'єкта нерухомості протипожежним нормам?
- Яка вартість об'єкта нерухомості разом із засобами протипожежного захисту?

24.5. Методи комплексної судової будівельно-технічної пожежнотехнічної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, загально-оціночні, органолептичні, ситуаційний аналіз, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

24.6. Загальні методичні положення.

При вирішенні питань щодо розташування осередку пожежі на об'єкті нерухомості (будівництва) провідним експертом є фахівець в галузі пожежно-технічної експертизи. Він визначає зони розвитку пожежі на будівельному об'єкті, вивчає сліди термічного впливу небезпечних факторів пожежі на конструктивні елементи будівлі чи споруди, встановлює потенційні джерела запалювання в зоні горіння, встановлює місця прогарів в конструкціях будівель, визначає напрямки поширення небезпечних факторів пожежі.

Фахівець в галузі будівельно-технічної експертизи досліджує ступень ураження будівель та конструкцій вторинними проявами небезпечних факторів

пожежі (обрушення, деформації та інші пошкодження будівельних конструкцій).

На підставі отриманих результатів комплексу досліджень за вказаними вище ознаками комісія експертів визначає місце розташування осередку пожежі.

У дослідженнях питань визначення ступеня вогнестійкості будівель та споруд та меж вогнестійкості їх конструктивних елементів, відповідності технічного стану об'єкта нерухомості протипожежним нормам провідним є експерт в галузі будівельно-технічної експертизи. Комісія експертів проводить дослідження на предмет відповідності чинним нормативним актам з пожежної безпеки об'єктів дослідження (будівель, споруд, технічної документації тощо). На підставі отриманих результатів комплексного дослідження формулюються спільні висновки.

При визначення вартості об'єкта нерухомості разом із засобами протипожежного захисту пожежно-технічним експертом встановлюється наявність тих чи інших засобів протипожежного захисту, їх технічний стан та відповідність проектно-кошторисній документації. У разі необхідності для визначення ринкової вартості окремих засобів (їх складових) протипожежного захисту залучається експерт-товарознавець. Експертом-будівельником, який є провідним в цьому дослідженні за допомогою оціночних процедур, встановлюється вартість об'єкту нерухомості в цілому. Спільний висновок щодо вартості об'єкта нерухомості разом із засобами протипожежного захисту підписується комісією експертів.

25. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА, В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТИЗА

25.1. Предмет комплексної судової будівельно-технічної експертизи та експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях будівельно-технічної експертизи та експертизи з охорони праці та

безпеки життєдіяльності щодо встановлення причин нещасного випадку (аварії) при будівництві, експлуатації об'єкту будівництва; встановлення причинного зв'язку між діями посадових та інших осіб будівельної (експлуатаційної) організації (підприємства) при будівництві (або технічній експлуатації) об'єкту та нещасним випадком; встановлення причинного зв'язку між відхиленням від вимог технічних норм, проектів, технології виконання будівельних робіт, незадовільним (аварійним) технічним станом будівельних конструкцій в процесі будівництва чи експлуатації будівельних об'єктів і нещасним випадком (аварією).

25.2. Об'єкти комплексної судової будівельно-технічної експертизи та експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності:

- об'єкти будівництва: будівлі, споруди, приміщення;
- дефектні акти,
- акти огляду прихованих робіт
- проектно-кошторисна документація,
- акти про приймання в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта,
- протоколи допитів;
- протоколи розслідування нещасних випадків;
- будівельні конструкції будинків та споруд;
- технічні паспорти БТІ на будівлі та споруди;
- технічні паспорти і сертифікати на будівельні матеріали, конструкції, вироби та обладнання;
- договори та контракти на будівництво;
- робочі креслення на будівлі, споруди та обладнання;
- технологічні карти на виробництво виробів та конструкції;
- сертифікати якості та сертифікати відповідності на будівельні матеріали, конструкції, вироби та обладнання;
- висновки експертів інших організацій та спеціалістів за окремими напрямками;
- матеріали відомчого (спеціального) розслідування ;
- акти судово-медичного дослідження потерпілого тощо.

25.3. Завдання комплексної судової будівельно-технічної експертизи та експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності спрямовані на встановлення причини нещасного випадку при будівництві об'єкту нерухомості; визначення причинного зв'язку між діями посадових та інших осіб будівельної (експлуатаційної) організації при будівництві (або технічній експлуатації) об'єкту та нещасним випадком; визначення причинного зв'язку між відхиленням від вимог чинних технічних норм, проектів, технології виконання будівельних робіт, незадовільним (аварійним) технічним станом будівельних конструкцій (обладнання) чи експлуатації будівельних об'єктів і наслідками, що наступили; визначення відповідності технічного стану будівельного об'єкта нормативним вимогам безпеки життєдіяльності.

25.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яка технічна причина нещасного випадку при будівництві об'єкту нерухомості?
- Чи є причинний зв'язок між діями посадових та інших осіб будівельної (експлуатаційної) організації при будівництві (або технічній експлуатації) об'єкту з нещасним випадком (аварією)?
- Чи є причинний зв'язок між відхиленням від вимог чинних технічних норм, проектів, технології виконання будівельних робіт, незадовільним (аварійним) технічним станом будівельних конструкцій (обладнання) чи експлуатації будівельних об'єктів нещасним випадком (аварією)?
- Чи відповідає технічний стан будівельного об'єкта нормам вимог безпеки життєдіяльності?

26.5. Методи комплексної судової будівельно-технічної експертизи та експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності: загальні, окремі (фотографічні, органолептичні, ситуаційний аналіз, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

25.6. Загальні методичні положення.

Головним чином, вирішення всіх перелічених вище питань комплексної будівельно-технічної експертизи та експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності пов'язане із встановленням механізму нещасного

випадку (аварії) на будівельному об'єкті та причини, що його зумовила. З цією метою комісія експертів досліджує місце події, матеріали справи, технічну документацію тощо. Провідним експертом в цих дослідженнях є фахівець з галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності. Він досліджує об'єкти з метою виявлення умов виникнення небезпечного фактору на будівельному об'єкті та встановлює джерела його походження та обставини події нещасного випадку (аварії). Експерт в галузі будівельно-технічної експертизи досліджує технічний стан будівельного об'єкта, встановлює відповідність порядку виконання будівельних робіт (експлуатації будівельного об'єкта) вимогам будівельних норм, проектної, виконавчої чи іншої технічної документації на момент нещасного випадку (аварії). На підставі проведених досліджень складається спільний висновок щодо механізму нещасного випадку (аварії) на будівельному об'єкті та причини, що його зумовила.

26. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

26.1. Предмет комплексної судової будівельно-технічної та електротехнічної експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях будівельно-технічної та електротехнічної експертиз щодо технічних причин виникнення аварій (аварійних ситуацій) електротехнічних мереж та устаткування на об'єкті нерухомості (будівництва); відповідність технічного стану будівельного об'єкта технічним нормам та правилам улаштування електроустановок; встановлення вартості об'єктів нерухомості разом із системами електропостачання.

26.2. Об'єкти комплексної судової будівельно-технічної та електротехнічної експертизи:

- об'єкти будівництва: будівлі, споруди, приміщення;
- дефектні акти,
- акти огляду прихованих робіт
- проектно-кошторисна документація,

- акти про приймання в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта,
- електрообладнання, електроприлади та їх фрагменти, електропроводка та її елементи, елементи електрозахисту, тощо;
- технічні паспорти БТІ на будівлі та споруди;
- технічні паспорти і сертифікати на електроприймачі та електрообладнання тощо;
- договори та контракти на будівництво;
- робочі креслення на будівлі, споруди та електроустановки;
- сертифікати якості та сертифікати відповідності на електрообладнання тощо;
- висновки експертів інших відповідних організацій та спеціалістів;
- матеріали справи тощо.

26.3. Завдання комплексної судової будівельно-технічної та електротехнічної експертизи: встановлення технічних причин виникнення аварій (аварійних ситуацій) електротехнічних мереж та устаткування на об'єкті нерухомості (будівництва); встановлення відповідності технічного стану будівельного об'єкта технічним нормам та правилам улаштування електроустановок; вартості об'єктів нерухомості разом із системами електропостачання.

26.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Які технічні причини виникнення аварій (аварійних ситуацій) електротехнічних мереж та устаткування на об'єкті нерухомості (будівництва)?
- Чи відповідає технічний стан будівельного об'єкта технічним нормам та правилам улаштування електроустановок?

Яка вартість об'єктів нерухомості разом із системами електропостачання?

26.5. Методи комплексної судової будівельно-технічної та електротехнічної експертизи: загальні, окремі (фотографічні, загально-оціночні, органолептичні, ситуаційний аналіз, моделювання, методи електротехнічних вимірювань тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

26.6. Загальні методичні положення.

При вирішення питань щодо технічних причин виникнення аварій (аварійних ситуацій) електротехнічних мереж та устаткування на об'єкті нерухомості (будівництва) роль провідного експерта визначається в залежності від виду аварії (аварійної ситуації) та їх наслідків на будівельному об'єкті (залиття, реконструкція, проведення ремонту приміщень тощо). Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, проектної та технічної документації, місця події.

Фахівець в галузі будівельно-технічної експертизи досліджує технічний стан конструктивних елементів, оздоблення будівель та конструкцій, встановлює обсяги та локалізацію пошкоджень будівельних конструкцій, що пов'язані в аварією (аварійним режимом в роботі) електроустановки. Він також проводить зіставлення результатів натурного обстеження з технічною та проектною документацією на об'єкт нерухомості та матеріалами справи.

Функція експерта в галузі електротехнічних досліджень зводиться до вивчення стану електроустановки та її елементів. Він встановлює характер пошкоджень елементів електроустановки та причини виникнення аварійної ситуації в ній.

На підставі отриманих результатів комплексу досліджень за вказаними вище ознаками комісія експертів визначає причину виникнення аварії (аварійної ситуації) електротехнічних мереж та устаткування на об'єкті нерухомості (будівництва).

При вирішення питання з відповідності технічного стану будівельного об'єкта технічним нормам та правилам улаштування електроустановок провідним експертом є фахівець в галузі будівельно-технічних досліджень. Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, проектної та технічної документації на об'єкт, самого об'єкта нерухомості.

Фахівець в галузі будівельно-технічної експертизи досліджує технічний стан та технічні характеристики конструктивних елементів будівель та конструкцій. Він також проводить зіставлення результатів натурного

обстеження з технічною та проектною документацією на об'єкт нерухомості та матеріалами справи.

На підставі встановлених даних експерт-електротехнік досліджує електроустановку певного приміщення та її елементи з метою визначення характеристик електроустановки з точки зору електробезпеки та відповідності вимогам до її улаштування.

На підставі отриманих результатів комплексу досліджень за вказаними вище ознаками комісія експертів визначає відповідність (невідповідність) технічного стану будівельного об'єкта технічним нормам та правилам улаштування електроустановок.

При вирішенні питань щодо вартості об'єктів нерухомості разом системами електропостачання експертом-електротехніком встановлюється наявність тих чи інших елементів електроустановки, їх технічний стан та відповідність проектно-кошторисній документації. Експертом-будівельником, який є провідним в цьому дослідженні, за допомогою оціночних процедур, встановлюється вартість об'єкту нерухомості. У разі необхідності для визначення ринкової вартості окремих елементів електроустановки залучається експерт-товарознавець. Спільний висновок щодо вартості об'єкта нерухомості разом із системами електропостачання підписується комісією експертів.

27. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

27.1. Предмет комплексної судової будівельно-технічної та товарознавчої експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на основі інтеграції спеціальних знань в галузі будівельно-технічної та товарознавчої експертизи щодо визначення якості, обсягів та вартості виконаних будівельних робіт, виходячи із застосованих матеріалів, виробів та конструкцій (їх виду, марки та вартості), диференціації об'єкта за належністю до рухомого чи нерухомого майна.

27.2. Об'єкти комплексної судової будівельно-технічної товарознавчої експертизи:

- будівлі, споруди, приміщення;
 - будівельні матеріали;
 - підрядні та субпідрядні договори,
 - відомості ресурсів,
 - дефектні акти,
 - акти огляду прихованих робіт
 - проектно-кошторисна документація,
 - акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в,
 - журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6,
 - акти про приймання в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта
- звіти про витрати основних матеріалів в будівництві у відповідності з виробничими нормами,
- відомості індексації основних засобів,
 - документи складського обліку матеріальних цінностей,
 - матеріали інвентаризації матеріальних цінностей,
 - паспорти та сертифікати на застосовані матеріали ;
 - матеріали справи тощо.

27.3. Завдання комплексної судової будівельно-технічної та товарознавчої експертизи: визначення якості, обсягів та вартості виконаних будівельних робіт, виходячи із застосованих матеріалів, виробів та конструкцій (їх виду, марки та вартості); диференціація об'єкта за належністю до рухомого чи нерухомого майна.

27.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Який розмір матеріального збитку, спричинений власникові об'єкту будівництва (квартири, будинку...) в результаті пожежі (залиття та ін.)?
- Чи відповідає якість будівельно-монтажних робіт та застосованих при цьому матеріалів діючим будівельним нормам та правилам, стандартам та технічним умовам ?

- Яка вартість та особливості виготовлення окремих будівельних матеріалів, що застосовані при будівництві об'єкту?

- Чи є об'єкт дослідження обладнанням (устаткуванням, машинами, механізмами тощо) або спорудою?

- Чи є об'єкт дослідження нерухомим або рухомим майном?

27.5. Методи комплексної судової будівельно-технічної та товарознавчої експертизи: загальні, окремі (метод економічного аналізу, фотографічні, загально-оціночні, органолептичні тощо) та спеціалізовані методики експертних досліджень.

27.6 Загальні методичні положення.

Проведення комплексних судових будівельно-технічних та товарознавчих експертиз обумовлене необхідністю використання комплексу знань у галузі технології будівельного виробництва, товарознавства, кошторисної справи, оцінки майна, що дає змогу встановити комплекс ознак, достатній для визначення якості, обсягів та вартості виконаних будівельних робіт, виходячи із застосованих матеріалів, виробів та конструкцій (їх виду, марки та вартості), належності об'єкта до рухомого чи нерухомого майна тощо. Вирішення таких завдань потребує роздільних досліджень експертів будівельника та товарознавця і синтезу їх результатів, формулювання на підставі цього висновків.

При визначенні розміру матеріального збитку, спричиненого власникові об'єкту нерухомості (будівництва, квартири, будинку...) в результаті пожежі (залиття та ін.) експерт-товарознавець проводить дослідження з товарної ідентифікації об'єктів, встановлюючи споживчі властивості промислових товарів будівельної групи (найменування, вид, групову належність, ряд товарних характеристик (дата виготовлення, країна-виробник тощо), вартість). За результатами дослідження товарознавця експертом-будівельником складається кошторис ремонтно-відновлювальних робіт. Комісією експертів на підставі синтезу всіх результатів дослідження формулюється висновки щодо розміру матеріальних збитків, спричинених власнику пошкодженого майна.

При вирішенні питання про відповідність якості будівельно-монтажних робіт та застосованих при цьому матеріалів діючим будівельним нормам та правилам, стандартам та технічним умовам та вартість та особливості виготовлення окремих будівельних матеріалів, що застосовані при будівництві об'єкту, експерт-товарознавець проводить дослідження з товарної ідентифікації об'єктів, встановлюючи споживчі властивості господарчих і будівельних матеріалів (найменування, вид, групову належність, ряд товарних характеристик (дата виготовлення, країна-виробник тощо), вартість). Експерт-будівельник проводить дослідження щодо відповідності обсягів та якості виконаних робіт діючим будівельним нормам. Комісією експертів на підставі синтезу всіх результатів дослідження формулюється висновки щодо якості будівельно-монтажних робіт та застосованих при цьому матеріалів діючим будівельним нормам та правилам, стандартам та технічним умовам.

При вирішенні питання про належність об'єкта дослідження до обладнання (устаткування, машин, механізмів тощо) або до споруд (рухомого або нерухомого майна) експертами будівельником та товарознавцем з точки зору їх спеціальних знань проводиться дослідження технічної та нормативної документації на об'єкт, самого об'єкта; порівнюються данні натурного обстеження з даними, що містяться у документах на об'єкт. У процесі досліджень встановлюються суттєві ознаки, за якими об'єкт можна віднести до відповідної категорії, та надати спільний висновок комісії експертів про належність об'єкта дослідження до обладнання (устаткування, машин, механізмів тощо) або до споруд, нерухомого або рухомого майна.

28. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА, БІОЛОГІЧНА (ХІМІЧНА, МЕТАЛОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА

28.1. Предмет комплексної судової будівельно-технічної та біологічної (хімічної, металознавчої) експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях будівельно-технічної, біологічної (хімічної, металознавчої) експертизи щодо встановлення виду будівельного матеріалу, будівельної конструкції; встановлення способу чи

технології виготовлення виробу, конструкції; встановлення загальної родової чи групової належності (за природою, способом виготовлення, типорозміром, призначенням, складом тощо) виробів із будівельних матеріалів, конструкцій; встановлення природи (хімічної, біологічної тощо), характеру пошкоджень (руйнувань) та дефектів будівельних матеріалів, конструкцій (в тому числі металевих); встановлення розміру збитку, нанесеного власнику будівельного об'єкта внаслідок пошкодження біологічної (хімічної тощо) природи.

28.2. Об'єкти комплексної судової будівельно-технічної, біологічної (хімічної, металознавчої) експертизи:

- будівельні матеріали та вироби (цегла, будівельний розчин, цемент, пісок, пиломатеріали тощо; паркет, рулонні вироби; металеві вироби та конструкції тощо);

- об'єкти будівництва: будівлі, споруди, приміщення;
- сировина для будівельних матеріалів, виробів;
- дефектні акти,
- акти огляду прихованих робіт,
- проектно-кошторисна документація,
- акти про приймання в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкту,
- матеріали справи
- технічні паспорти БТІ на будівлі та споруди;
- технічні паспорти і сертифікати на будівельні матеріали, конструкції, вироби та обладнання;
- договори та контракти на будівництво;
- робочі креслення на будівлі, споруди та обладнання;
- сертифікати якості та сертифікати відповідності на будівельні матеріали, конструкції, вироби та обладнання;
- висновки експертів інших організацій та спеціалістів за окремими напрямками тощо.

28.3. Завдання комплексної судової будівельно-технічної, біологічної (хімічної, металознавчої) експертизи спрямовані на встановлення виду будівельного матеріалу природного чи штучного походження, виробу,

будівельної конструкції (у тому числі металевої); встановлення способу чи технології виготовлення виробу; встановлення загальної родової чи групової належності (за природою, способом виготовлення, типорозміром, призначенням, складом тощо) виробів із будівельних матеріалів, металевих конструкцій; встановлення природи (фізичної, хімічної, біологічної) пошкоджень та дефектів будівельних матеріалів, конструкцій (у тому числі металевих); встановлення розміру збитку, нанесеного власнику будівельного об'єкта внаслідок пошкодження біологічної (хімічної, фізичної) природи .

28.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Який вид, тип, походження (природне чи штучне), призначення будівельного матеріалу, виробу, будівельної конструкції?
- Який спосіб чи технології виготовлення виробу, конструкції?
- Чи мають загальну родову (групову) належність (за природою, способом виготовлення, типорозміром, призначенням, складом тощо) вироби із будівельних матеріалів, конструкції, надані для дослідження?
- З якого виду будівельного матеріалу виготовлений виріб, будівельна конструкція?
- Які природа (фізична, хімічна, біологічна) та ступень пошкодження будівельних матеріалів, виробів чи конструкцій? Чи придатний пошкоджений об'єкт для подальшої експлуатації?
- Який розмір матеріальної шкоди нанесений власнику будівельного об'єкта внаслідок пошкодження біологічної (хімічної, фізичної) природи?

28.5. Методи комплексної судової будівельно-технічної, біологічної (хімічної, металознавчої) експертизи: загальні, окремі (фотографічні, мікроскопічні, фізико-хімічні, емісійний спектральний аналіз, рентгенофлюоресцентний аналіз, металографія, атомно-адсорбційний аналіз, вимірювання твердості, криміналістичної ідентифікації, загально-оціночні, органолептичні, ситуаційний аналіз, моделювання тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

28.6. Загальні методичні положення.

При вирішенні питань щодо встановлення виду, типу, походження (природне чи штучне), призначення будівельного матеріалу, виробу, будівельної конструкції, способу чи технології виготовлення виробу, конструкції, провідна роль належить експерту-будівельнику. Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи, проектної та технічної документації, огляд безпосередніх об'єктів дослідження (будівельних матеріалів, виробів, конструкцій тощо). За необхідністю, в ході огляду проводиться фотографування, відбір експертних зразків (проб) матеріалів, виробів тощо для дослідження їх в стаціонарних умовах, вимірювання та фіксація результатів огляду.

У лабораторних умовах експерт-біолог (хімік, металознавець) встановлює природу об'єктів, таксономічну належність (для об'єктів біологічного походження), склад речовини об'єкта, визначає певний їх клас (тип, марку).

На підставі результатів обстеження, а також досліджень експерта-біолога (хіміка, металознавця) експертом-будівельником проводиться зіставлення отриманих даних з існуючою нормативною та довідковою літературою щодо питань будівельного матеріалознавства (ДСТУ, ГОСТ, ОСТ, ТУ тощо). В результаті синтезу всіх проведених досліджень комісією експертів встановлюється певний вид, тип, марка, походження (природне чи штучне), призначення будівельного матеріалу, виробу, будівельної конструкції, спосіб чи технологія виготовлення виробу, конструкції та формулюється висновок.

З метою встановлення загальної (різної) родової (групової) належності (за природою, способом виготовлення, типорозміром, призначенням, складом тощо) наданих для дослідження виробів із будівельних матеріалів, конструкцій проводяться їх порівняльні дослідження. Під родовою належністю в даному випадку слід розуміти певну стандартизовану категорію на рівні природи матеріалу, типорозміру виробу, призначення, марки за класифікацією ГОСТ, ДСТУ, ОСТ, ТУ. Групова належність об'єктів визначається за більш вузькими параметрами (наявність ознак відхилення від вимог стандартів – домішок, сторонніх включень, напливів, інших дефектів виробничого та експлуатаційного характеру), що за своїм характером не є індивідуалізуючими

факторами, але в порівнянні з родовими ознаками мають більшу ідентифікаційну значущість. Початковим етапом дослідження є огляд комісією експертів безпосередніх об'єктів дослідження (будівельних матеріалів, виробів, конструкцій тощо). За необхідністю, в ході огляду проводиться фотографування, відбір експертних зразків (проб) матеріалів, виробів тощо для їх лабораторного дослідження та фіксація результатів огляду.

У лабораторних умовах експерт-біолог (хімік, металознавець) встановлює природу об'єктів, склад, проводить вимірювання твердості тощо, встановлює таксономічну належність (для об'єктів біологічного походження), визначає певний клас (тип, марку), наявність домішок, сторонніх включень, дефектів технологічного походження тощо.

На підставі результатів огляду, а також лабораторних досліджень експерта-біолога (хіміка, металознавця) експертом-будівельником проводиться зіставлення отриманих даних з існуючою нормативною та довідковою літературою щодо питань будівельного матеріалознавства (ДСТУ, ГОСТ, ОСТ, ТУ тощо).

На порівняльній стадії всі отримані результати дослідження порівнюваних об'єктів піддаються співставленню між собою.

У результаті синтезу всіх проведених досліджень комісією експертів встановлюється наявність (відсутність) загальної родової (групової) належності та формулюється висновок. Межі загальної родової (групової) належності можуть бути звужені до рівня тотожності порівнюваних об'єктів за наявності неповторного комплексу родових та групових ознак чи встановленні індивідуалізуючих ознак, які у більшості випадків можливо виявити за результатами трасологічних досліджень.

При вирішенні питань щодо природи (хімічної, фізичної, біологічної) та ступеню (характеру) пошкодження будівельних матеріалів, виробів чи конструкцій та встановлення придатності пошкодженого об'єкту для подальшої експлуатації, початковий етап дослідження комісії експертів будується за вищезазначеними схемами. У лабораторних умовах експертом-біологом (хіміком, металознавцем) визначається природа пошкоджень біологічного,

хімічного, фізичного характеру (гриби, комахи, хімічні речовини, корозійні процеси тощо), характер руйнувань та їх обсяг. Залежно від цього експерт-будівельник встановлює придатність пошкодженого об'єкту до подальшої експлуатації, виходячи з відповідних нормативних вимог. Висновок експертизи формулюється та підписується комісією експертів.

Розмір матеріальної шкоди, нанесеної власнику будівельного об'єкта внаслідок пошкодження біологічної (хімічної, фізичної) природи встановлюється за результатами сумісного та роздільного досліджень експертів в галузі будівельно-технічної та судово-біологічної (хімічної, металознавчої) експертизи за вищенаведеною схемою з послідуєчим застосуванням оціночних процедур, передбачених законодавством про оціночну діяльність. При цьому враховується розмір фізичного зносу пошкодженої конструкції чи ступінь аварійності будівлі (споруди) та можливість і вартість її відновлення. Висновок експертизи формулюється та підписується комісією експертів.

29. КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

29.1. Предмет комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи – фактичні данні та обставини справи встановлювані на базі інтеграції знань в галузі будівельно-технічної та економічної експертиз щодо визначення відповідності вартості різного роду будівельних робіт, їх обсягів фактично витраченим коштам та договірній і проектно-кошторисній документації

29.2. Об'єкти комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи:

технічні паспорти БТІ на будівлі та споруди,
підрядні та субпідрядні договори,
титули об'єктів будівництва ,
кредитні договори,

платіжні банківські та касові документи: прибуткові та видаткові касові
 ордери, платіжні доручення,
 відомості ресурсів,
 дефектні акти,
 акти огляду прихованих робіт
 проектно-кошторисна документація,
 акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, КБ-3
 журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6,
 акти про приймання в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта,
 проекти виробництва робіт,
 проекти організації будівництва,
 акти приймання відповідних конструкцій,
 картки обліку основних засобів,
 звіти про витрати основних матеріалів в будівництві у відповідності з
 виробничими нормами,
 відомості індексації основних засобів,
 відомості амортизації основних засобів,
 податкові, прибуткові та видаткові накладні,
 документи складського обліку матеріальних цінностей,
 облікові реєстри: головні книги, журнали-ордери, відомості,
 бухгалтерська, податкова і статистична звітність: баланс форми №1,
 фінансовий звіт форми №2, податкові декларації з податку на прибуток,
 податку на додану вартість тощо,
 матеріали інвентаризації матеріальних цінностей,
 акти ревізій чи перевірок,
 кредитна справа,
 матеріали справи.

29.3. Завдання комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи: встановлення відповідності проектно-кошторисної документації вимогам державних будівельних норм та документальної обґрунтованості ефективного використання коштів на будівельно-монтажні та

ремонтні роботи; встановлення відповідності видів, обсягів та вартості виконаних робіт проектно-кошторисній документації та документальної обґрунтованості цільового використання коштів на будівельно-монтажні та ремонтні роботи; встановлення документальної обґрунтованості визначення вартості об'єктів нового будівництва та відображення їх у бухгалтерському обліку; встановлення документальної обґрунтованості визначення вартості інших будівельно-монтажних та ремонтних робіт та їх відповідність фактично списаним на видатки сумам грошових коштів; у разі залучення бюджетних коштів, відповідність, вартості будівництва кошторисним нормативним документам; встановлення документальної обґрунтованості відображення по бухгалтерському обліку і звітності та податковому обліку господарських операцій, пов'язаних із проведенням будівельно-монтажних та ремонтних робіт; встановлення документальної обґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовниками будівельно-монтажних та ремонтних робіт і підрядниками, наявність дебіторської чи кредиторської заборгованості у бухгалтерському та податковому обліку; встановлення документальної обґрунтованості витрачання товарно-матеріальних цінностей на об'єкти будівництва або види ремонтних робіт, та відповідність відображення їх руху по складському обліку; встановлення фактичних обсягів виконаних робіт шляхом проведення контрольних обмірів, їх відповідність обсягам, включеним в акти виконаних робіт та відповідність їх вартості сумі коштів, фактично списаних на видатки; або отримання у вигляді доходів; встановлення документальної та нормативної обґрунтованості розміру витрат, віднесених на будівництво в розрізі об'єктів, та їх відповідність окремим проектам і кошторисам, даним первинних бухгалтерських документів та даним синтетичного бухгалтерського обліку; встановлення документальної обґрунтованості розміру збитків, які виникли в результаті порушень господарських зобов'язань за підрядними договорами (контрактами); встановлення документальної обґрунтованості податків, зборів та обов'язкових платежів, що враховані складовими частинами вартості будівництва та відповідність їх відображення в податковому обліку; встановлення фактичних обсягів виконаних робіт та документальної

обґрунтованості розміру витрат, списаних на виконання будівельних робіт господарським способом.

29.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань комплексної судової будівельно-економічної експертизи:

- Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо завищення видатків в сумі (грн.) за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

- Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо не цільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт?

- Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів по обліку підприємства (назва організації) в сумі (грн.) за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

- Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником та виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт по обліку підприємства (назва організації) з врахуванням завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

- Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт по обліку підприємства (назва організації) в сумі (грн.) за результатами контрольних обмірів?

- Чи підтверджується документально сума (грн.) і розрахунок втраченої економічної вигоди підприємства (назва замовника) в сумі (грн.) внаслідок не виконання підрядником або субпідрядником (назва виконавця) будівельно-монтажних або ремонтних робіт в строки, передбачені договором чи контрактом (реквізити)?

- Чи підтверджуються документально висновки акту податкової перевірки (реквізити акту) щодо донарахування до сплати суми (грн.) податку

на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства (назва організації) витрат на встановлений завищений обсяг і вартість виконаних робіт?

- Чи підтверджуються документально висновки акту податкової перевірки (реквізити акту) щодо донарахування до сплати суми (грн.) податку на додану вартість за рахунок безпідставного включення до складу податкового кредиту підприємства (назва організації) сум по податковим накладним на встановлений завищений обсяг і вартість виконаних робіт?

- Чи підтверджуються документально та за результатами контрольних обмірів нецільове використання кредитних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-технічних або ремонтних робіт за кредитною угодою (реквізити)?

30.5. Методи комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи: загальні, окремі (документальна перевірка та співставлення документів, натурне обстеження, фотографічні, загально-оціночні, органолептичні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

29.6. Загальні методичні положення (відповідно до вирішуваних питань).

29.6.1. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо завищення видатків в сумі (грн.) за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

- Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає завищення обсягу і вартості виконаних робіт. У разі необхідності проводиться перевірка нарахувань по об'єктному кошторису та зведеному кошторисному

рахунку, які зіставляються з ДБН1.1.1.2000 (Правила визначення вартості будівництва)

Експерт-економіст досліджує первинні документи щодо виконання затвердженого кошторису витрат, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення, журнали-ордери, меморіальні ордери) про оплату за будівельно-технічні або ремонтні роботи щодо документального підтвердження сум завищених видатків за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено використання бюджетних коштів на оплату цих робіт, то висновки ревізії щодо завищення видатків за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником підтверджено завищення обсягу і вартості частини виконаних робіт, то відповідно, висновки ревізії щодо завищення видатків за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документального підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експерта-будівельника завищення обсягу і вартості виконаних робіт не встановлено, то висновки ревізії документально не підтверджуються.

29.6.2. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо нецільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку

виконаних робіт форми № КБ-6, акти здачі-приймання будівельних об'єктів в експлуатацію, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт щодо визначення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт.

Експерт-економіст досліджує затверджений кошторис витрат, журнали-ордери, меморіальні ордери щодо сум виділених бюджетних коштів на певний вид будівельно-монтажних або ремонтних робіт.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено, що проведений обсяг та вид робіт в повному обсязі не відповідає цільовому призначенню бюджетних коштів за затвердженим кошторисом витрат, який досліджено експертом-економістом, то висновки ревізії щодо не цільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документально підтверджуються в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено, що проведений обсяг та вид будівельно-монтажних або ремонтних робіт частково не відповідає цільовому призначенню бюджетних коштів за затвердженим кошторисом витрат, то висновки ревізії щодо не цільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документально підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експертом-будівельником встановлено, що проведений обсяг та вид робіт в повному обсязі відповідає цільовому призначенню бюджетних коштів за затвердженим кошторисом витрат, то висновки ревізії щодо не цільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документально не підтверджуються.

29.6.3. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів по обліку підприємства (назва організації) в сумі (грн.) за рахунок

завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає завищення обсягу і вартості виконаних робіт.

Експерт-економіст досліджує облікові бухгалтерські реєстри щодо списання будівельних матеріалів (журнали-ордери, меморіальні ордери, накопичувальні та обігові відомості), звіти про витрати основних матеріалів в будівництві у відповідності з виробничими нормами, документи складського обліку матеріальних цінностей щодо документального підтвердження суми необґрунтованого списання будівельних матеріалів по обліку підприємства за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт по результатам контрольних обмірів.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено списання будівельних матеріалів по обліку підприємства на ці роботи, то висновки ревізії щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів по обліку підприємства за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником підтверджено завищення обсягу і вартості частини виконаних робіт, то відповідно, висновки ревізії щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів по обліку підприємства за рахунок завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експерта-будівельника завищення обсягу і вартості виконаних робіт не встановлено, то висновки ревізії документально не підтверджуються.

29.6.4. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником та виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт по обліку підприємства (назва організації) з врахуванням завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає завищення обсягу і вартості виконаних робіт.

Експерт-економіст досліджує акт взаєморозрахунків, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення, журнали-ордери, меморіальні ордери) про оплату за будівельно-монтажні або ремонтні роботи, облікові бухгалтерські регістри щодо взаєморозрахунків між замовником та виконавцем (головні книги, журнали-ордери, меморіальні ордери, баланси з розшифровкою дебіторської та кредиторської заборгованості) щодо документального обґрунтування стану взаєморозрахунків між замовником та виконавцем з врахуванням завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено стан взаєморозрахунків між замовником та виконавцем, то висновки ревізії щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником та виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт по обліку підприємства з врахуванням завищення обсягу і вартості виконаних

робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються в повному обсязі.

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником підтверджено завищення обсягу і вартості частини виконаних робіт, то відповідно, висновки ревізії щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником та виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт по обліку підприємства з врахуванням завищення обсягу і вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експерта-будівельника завищення обсягу і вартості виконаних робіт не встановлено, то висновки ревізії документально не підтверджуються.

29.6.5. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акту) щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт по обліку підприємства (назва організації) в сумі (грн.) за результатами контрольних обмірів?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти на приховані роботи та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає завищення обсягу і вартості виконаних робіт.

Експерт-економіст досліджує платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення) облікові бухгалтерські регістри (головні книги, журнали-ордери, меморіальні ордери, зведені відомості по нарахуванню заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи, звіти з праці та до державних фондів) щодо витрат на оплату праці та нарахувань на соціальні заходи щодо документального підтвердження суми необґрунтовано нарахованої та виплаченої заробітної плати та нарахувань на

соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт по обліку підприємства за результатами контрольних обмірів.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено по бухгалтерському обліку підприємства нарахування та виплата заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи по цим роботам, то висновки ревізії щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості частини виконаних робіт, то відповідно, висновки ревізії щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експерта-будівельника завищення обсягу і вартості виконаних робіт не встановлено, або експертом-економістом досліджено, що по бухгалтерському обліку підприємства нарахування та виплата заробітної плати та нарахувань на соціальні заходи по цим роботам не проводилося, наприклад, якщо ремонтні роботи проведені господарчим способом, то висновки ревізії документально не підтверджуються.

29.6.6. Чи підтверджується документально сума (грн.) втраченої економічної вигоди підприємства (назва замовника) в сумі (грн.) внаслідок не виконання підрядником або субпідрядником (назва виконавця) будівельно-монтажних або ремонтних робіт у строки, передбачені договором чи контрактом (реквізити)?

Експерт-будівельник досліджує договори та контракти, проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, акти про приймання

в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта щодо виконання встановлених строків.

Експерт-економіст досліджує документи, які обґрунтовують розрахунок втраченої економічної вигоди підприємства, який може бути визначений за різними аспектами, а саме: щодо дорожчання матеріалів (досліджуються рахунки, накладні, данні щодо інфляції грошових коштів), щодо недоотримання прибутку внаслідок відкриття проведення пізніше запланованого строку (досліджуються бізнес-плани), щодо недоотримання прибутку внаслідок здачі приміщення в оренду пізніше запланованого строку (досліджуються договори) та ін.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником встановлено не виконання (підрядником або субпідрядником) виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт у строки, передбачені договором чи контрактом, а за результатами дослідження експерта-економіста розрахунок втраченої економічної вигоди підприємства в повному обсязі обґрунтований відповідними документами та відповідає умовам договору, то сума втраченої економічної вигоди підприємства (замовника) внаслідок не виконання (підрядником або субпідрядником) виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт в строки, передбачені договором чи контрактом, підтверджується документально в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником встановлено не виконання (підрядником або субпідрядником) виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт у строки, передбачені договором чи контрактом, а за результатами дослідження експерта-економіста розрахунок втраченої економічної вигоди підприємства не обґрунтований відповідними документами та не відповідає умовам договору, або документально обґрунтований в якійсь частині, то сума втраченої економічної вигоди підприємства (замовника) внаслідок не виконання (підрядником або субпідрядником) виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт в

строки, передбачені договором чи контрактом, відповідно, не підтверджується, або підтверджується у відповідній частині.

29.6.7. Чи підтверджуються документально висновки акту податкової перевірки (реквізити акту) щодо донарахування до сплати суми (грн.) податку на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства (назва організації) витрат на завищений обсяг і вартість виконаних робіт?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає завищення обсягу і вартості виконаних робіт.

Експерт-економіст досліджує документи податкового обліку, реєстри податкового обліку щодо відображення валових доходів та валових витрат, податкові накладні, книги придбання та продажу товарів (робіт, послуг), реєстри податкових накладних, декларацію по податку на прибуток щодо документального обґрунтування суми податку на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства витрат на встановлений експертом-будівельником завищений обсяг і вартість виконаних робіт.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено по податковому обліку підприємства включення до складу валових витрат підприємства витрат на завищений обсяг і вартість цих робіт, то висновки акту податкової перевірки щодо донарахування до сплати суми податку на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства витрат на встановлений експертом-будівельником

завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено по податковому обліку підприємства часткове включення до складу валових витрат підприємства витрат на завищений обсяг і вартість цих робіт, то висновки акту податкової перевірки щодо донарахування до сплати суми податку на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства витрат на встановлений експертом-будівельником завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експерта-будівельника завищення обсягу і вартості виконаних робіт документально не підтверджуються, то висновки акту податкової перевірки щодо донарахування до сплати суми податку на прибуток документально не підтверджуються.

29.6.8. Чи підтверджуються документально висновки акту податкової перевірки (реквізити акту) щодо донарахування до сплати суми (грн.) податку на додану вартість за рахунок безпідставного включення до складу податкового кредиту підприємства (назва організації) сум по податковим накладним на завищений обсяг і вартість виконаних робіт?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає завищення обсягу і вартості виконаних робіт.

Експерт-економіст досліджує документи податкового обліку, податкові накладні, книги придбання та продажу товарів (робіт, послуг), реєстри податкових накладних, декларацію по податку на додану вартість щодо документального обґрунтування суми податку на додану вартість за рахунок безпідставного включення до складу податкового кредиту підприємства сум по

податковим накладним (що визнані судом не дійсними) на встановлений експертом-будівельником завищений обсяг і вартість виконаних робіт.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено по податковому обліку підприємства включення до складу податкового кредиту підприємства сум по податковим накладним на завищений обсяг і вартість цих робіт, то висновки акту податкової перевірки щодо донарахування до сплати суми податку на додану вартість за рахунок безпідставного включення до складу податкового кредиту підприємства сум по податковим накладним на встановлений експертом-будівельником завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються в повному обсязі;

- якщо в результаті дослідження експертом-будівельником визначено завищення обсягу і вартості виконаних робіт, а експертом-економістом досліджено по податковому обліку підприємства часткове включення до складу податкового кредиту підприємства сум по податковим накладним на завищений обсяг і вартість цих робіт, то висновки акту податкової перевірки щодо донарахування до сплати суми податку на додану вартість за рахунок безпідставного включення до складу податкового кредиту підприємства сум по податковим накладним на встановлений експертом-будівельником завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються у відповідній частині;

- якщо за результатами дослідження експерта-будівельника завищення обсягу і вартості виконаних робіт документально не підтверджуються, то висновки акту податкової перевірки щодо донарахування до сплати суми податку на додану вартість документально не підтверджуються;

29.6.9. Чи підтверджується документально та за результатами контрольних обмірів нецільове використання кредитних коштів,

запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт за кредитною угодою (реквізити)?

Експерт-будівельник досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт та проводить контрольні обміри фактично виконаних будівельно-монтажних або ремонтних робіт, за результатами яких визначає обсяги і вартість виконаних робіт.

Експерт-економіст досліджує данні кредитного договору та кошторис будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документи, що підтверджують фактичне використання кредитних коштів за відповідною кредитною угодою.

За результатами проведеного комплексного дослідження можливі наступні варіанти відповідей:

- якщо в результаті проведення контрольних обмірів експертом-будівельником виявлено невідповідність встановлених даних з даними форми КБ-2-в, то експертом-економістом визначається сума нецільового використання кредитних коштів .

30. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА, МАТЕРІАЛОЗНАВЧА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

30.1. Предмет комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої та економічної експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях матеріалознавства, товарознавства та економіки щодо документальної та нормативної обґрунтованості здійснення господарської та фінансово-економічної діяльності підприємств і організацій всіх форм власності, пов'язаної придбанням та реалізацією товарно-матеріальних цінностей та нарахування податків та обов'язкових платежів до бюджету при продажу або імпортуванні конкретних видів товарів; визначення вартості різного роду матеріалів речовин та товарів з урахуванням зборів та

податків; встановлення відповідності оформлення документів на товар чинному законодавству при проведенні митних операцій.

30.2. Об'єкти комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої та економічної експертизи:

договори,
 платіжні банківські та касові документи: прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення,
 відомості ресурсів,
 податкові, прибуткові та видаткові накладні,
 документи складського обліку матеріальних цінностей,
 облікові реєстри: головні книги, журнали-ордери, відомості,
 бухгалтерська, податкова і статистична звітність: баланс форми №1, фінансовий звіт форми №2, податкові декларації з податку на прибуток, податку не додану вартість тощо,
 матеріали інвентаризації матеріальних цінностей,
 акти ревізій чи перевірок,
 митні декларації;
 матеріали та речовини тощо

30.3. Завдання комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої та економічної експертизи спрямовані на встановлення документальної та нормативної обґрунтованості здійснення господарської та фінансово-економічної діяльності підприємств і організацій всіх форм власності, пов'язаної придбанням та реалізацією товарно-матеріальних цінностей та нарахування податків та обов'язкових платежів до бюджету при продажу або імпортуванні конкретних видів товарів.

30.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- чи є підакцизним товаром певна речовина (матеріал), зразок якої наданий на дослідження, якщо так, то яка сума податків та зборів має сплачуватись при його імпортуванні або продажу ?

- чи відповідає продукція (речовина, матеріал) даним про товар у наданих документах?

30.5. Методи комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої та економічної експертизи: загальні, окремі (органолептичні, мікроскопічні, фотографічні, хімічний аналіз, спектральний аналіз, тонкошарова хроматографія, документальна перевірка, співставлення тощо) та спеціалізовані методики експертних досліджень.

30.6 . Загальні методичні положення.

Комісія експертів вивчає матеріали справи. Експерт-матеріалознавець досліджує хімічні речовини, паливно-мастильні матеріали, спиртоміські суміші тощо з метою встановлення їх складу, об'єму. Зіставляє результати досліджень з вимогами ТУ та державних стандартів з метою встановлення відповідності (невідповідності) отриманих даних вимогам цих нормативних документів.

Експерт-товарознавець на підставі отриманих матеріалознавцем результатів, визначає товарну групу, підгрупу, товарну категорію, підкатегорію, товарну позицію, підпозицію (код УКТЗЕД), визначає фактичну вартість речовини (матеріалу).

Експерт-економіст досліджує первинні документи щодо придбання (продажу) речовини, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення) про оплату за речовину та митні платежі, митні декларації щодо документального підтвердження ввозу речовини та її розмитнення за кодом товару, встановленим товарознавцем, розраховує відповідні платежі до бюджету.

Комісія експертів на підставі отриманих результатів формулює висновок щодо відповідності (невідповідності) об'єкту дослідження товару, заявленому у наданих документах; належності продукції (певної речовини (матеріалу), зразок якої наданий на дослідження), до підакцизних товарів та суми податків та зборів, яка має сплачуватись при її імпортуванні або продажу.

31. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

31.1. Предмет комплексної судової економіко-технологічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі

інтеграції знань в галузях економіки та технології виробництва щодо фінансових наслідків порушень технологічного процесу виробництва або технологічних аварій.

31.2. Об'єкти комплексної судової економічно-технологічної експертизи:

проектно-кошторисна документація,
технологічне обладнання,
акти приймання виконаних робіт (готової продукції),
норми виходу готової продукції, встановленої на підприємстві;
податкові, прибуткові та видаткові накладні,
документи складського обліку матеріальних цінностей,
облікові реєстри: головні книги, журнали-ордери, відомості,
бухгалтерська, податкова і статистична звітність: баланс форми №1, фінансовий звіт форми №2, податкові декларації з податку на прибуток, податку на додану вартість тощо,
матеріали інвентаризації матеріальних цінностей,
акти ревізій чи перевірок,
кошториси витрат,
платіжні банківські та касові документи: прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення,
акти на приховані роботи,
акти звіряння взаємних розрахунків,
розрахунки недоотриманого прибутку,
розрахунки розміру збитків.
матеріали справи.

31.3. Завдання комплексної судової економіко-технологічної експертизи спрямовані на встановлення відповідності кількості готової продукції нормам витрат сировини та умовам договорів; обрахування вартості недоотриманої замовником продукції внаслідок порушення виконавцем технологічного процесу та передбачених норм виходу; встановлення

документальної обґрунтованості розміру збитків, які виникли в результаті порушень технологічного процесу.

31.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи заподіяно збитки від порушення технології робіт?
- Який розмір збитків було завдано замовнику виконавцем робіт під час порушення технології робіт, або допущення аварій та внаслідок допущення аварій?
- Чи підтверджується документально сума розрахунку втраченої економічної вигоди підприємства (назва замовника) в сумі (грн.) внаслідок порушення технологічного процесу?

31.5. Методи комплексної судової економіко-технологічної експертизи: загальні, окремі (документальної перевірки та співставлення, інструментальні (в залежності від галузі виробництва) тощо) спеціалізовані методики експертних досліджень.

31.6. Загальні методичні положення.

31.6.1. Чи заподіяно збитки виробнику від порушення технології виготовлення продукції?

Експерт-технолог досліджує технологічну документацію, ТУ, державні стандарти, щодо відхилення від встановлених норм при виробництві відповідної продукції та вплив цих відхилень на якісні характеристики виробів та на обсяги випуску якісної продукції. встановлення відповідності технологічного процесу виготовлення (переробки) продукції або здійснення певного виду робіт встановленим нормативам.

Експерт-економіст досліджує кошториси витрат, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення) про оплату сировини, акти приймання виконаних робіт (готової продукції), прибуткові накладні, облікові реєстри, податкову та статистичну звітність, розрахунки розміру збитків, акти ревізії чи перевірок щодо обрахування вартісного показнику готової продукції та встановлення кількості готової продукції згідно нормам витрат сировини та умов договорів, обрахування вартісного показнику готової продукції (робіт, послуг).

На підставі результатів досліджень експерта-технолога, що визначає відхилення від встановлених норм при виробництві відповідної продукції та вплив цих відхилень на якісні характеристики виробів та на обсяги випуску якісної продукції, експерт-економіст, з урахуванням цих даних та документів бухгалтерського обліку підприємства, встановлює розмір збитків виробнику від порушення технології виготовлення продукції, або констатує про їх відсутність, після чого формулюється сумісний висновок.

31.6.2. Який розмір збитків було завдано підприємству внаслідок допущеної аварії, пов'язаної з порушенням технології проведення робіт?

Експерт-технолог досліджує документи, що свідчать про причини виникнення аварій внаслідок порушень технології проведення робіт.

Експерт-економіст досліджує кошториси витрат, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення) про оплату сировини, акти приймання виконаних робіт (готової продукції), прибуткові накладні, облікові реєстри, податкову та статистичну звітність, акти звіряння взаємних розрахунків, розрахунки розміру збитків, акти ревізії чи перевірок щодо обрахування вартості недоотриманої замовником продукції внаслідок порушення технологічного процесу, що призвели до аварії.

На підставі результатів досліджень експерта-технолога, що встановлює причини виникнення аварій внаслідок порушень технології робіт, та експерта-економіста, який з урахуванням цих даних та документів бухгалтерського обліку підприємства встановлює розмір збитків, завданих підприємству внаслідок допущеної аварії, пов'язаної з порушенням технології виробництва, або про їх відсутність, формулюється сумісний висновок.

31.6.3. Чи підтверджується документально сума розрахунку втраченої економічної вигоди виробника або замовника в сумі (грн.) внаслідок порушення технологічного процесу?

Експерт-технолог встановлює факти порушення технологічних процесів, які призвели до випуску неякісної продукції або зменшення обсягів виробництва.

Експерт-економіст досліджує норми виходу готової продукції, встановлені на підприємстві, кошториси витрат, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення) про оплату сировини, акти приймання виконаних робіт (готової продукції), прибуткові накладні, облікові реєстри, податкову та статистичну звітність, договори, акти звіряння взаємних розрахунків щодо встановлення документальної обґрунтованості розрахунку втраченої вигоди.

На підставі результатів досліджень експерта-технолога, що встановлює факти порушення технологічних процесів, які призвели до випуску неякісної продукції або зменшення обсягів виробництва; та експерта-економіста, який на підставі цих даних, договорів та документів бухгалтерського обліку підприємства встановлює документальну обґрунтованість розрахунку економічної вигоди, формулюється сумісний експертний висновок.

32. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА, МАТЕРІАЛОЗНАВЧА (БІОЛОГІЧНА) ЕКСПЕРТИЗА

32.1. Предмет комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої (біологічної) експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях товарознавства, матеріалознавства, біології щодо визначення споживчих властивостей готової продукції, умов і факторів, що впливають в цілому на формування показників якості і вартості товарів народного споживання; встановлення природи сировини, домішок та властивостей матеріалів пакування, що використовувались для виготовлення готової продукції з метою визначення якості та вартості товару.

32.2. Об'єкти комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої (біологічної) експертизи: товари продовольчої та непродовольчої групи (готова продукція, напівфабрикати, фальсифікована продукція та сировина).

32.3. Завдання комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої (біологічної) експертизи спрямовані на визначення споживчих властивостей готової продукції, умов і факторів, що впливають в цілому на формування

показників якості і вартості товарів народного споживання; встановлення природи сировини, домішок та властивостей матеріалів пакування, що використовувались для виготовлення готової продукції з метою визначення якості та вартості товару.

32.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яке найменування, призначення товару? До якого виду, роду, групи, марки вони належать?
- Чи відповідає якість виробу вимогам стандартів, технічних умов?
- Під впливом яких причин змінилась якість товару та виникли різного роду дефекти? Чи носять вони виробничий або експлуатаційний характер?
- Яка вартість об'єктів дослідження, виходячи з їх складу?
- Якому коду відповідає товар згідно Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності, виходячи з їх природи та складу?

32.5. Методи комплексної судової товарознавчої, матеріалознавчої (біологічної) експертизи: загальні, окремі (органолептичні, мікроскопічні, фотографічні, хімічний аналіз, спектральний аналіз, тонкошарової хроматографії тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

32.6. Загальні методичні положення.

На початковому етапі дослідження комісія експертів вивчає матеріали справи та об'єкти дослідження. Наступним етапом експертом матеріалознавцем (біологом) встановлюється природа та склад об'єктів. На підставі встановлених даних експертом-товарознавцем установлюється відповідність його за показниками якості вимогам діючих стандартів та (або) визначається його вартість. На підставі комплексу товарознавчих, матеріалознавчих (біологічних) досліджень формулюється висновок щодо предмету комплексних досліджень.

33. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА ТРАСОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

33.1. Предмет комплексної судової товарознавчої та трасологічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі

інтеграції спеціальних знань в галузях товарознавства та трасології, щодо впливу пошкоджень на якість та вартість товарів споживчих товарів, обладнання, машин тощо; відповідність пакування (маркування) товару нормативним вимогам .

33.2. Об'єкти комплексної судової товарознавчої та трасологічної експертизи: обладнання, машини, товари продовольчої та непродовольчої груп, їх пакування та маркування (готова продукція, напівфабрикати, фальсифікована продукція).

33.3. Завдання комплексної судової товарознавчої та трасологічної експертизи спрямовані на встановлення механізму утворення дефектів товарів народного споживання, обладнання, машин тощо та їх впливу на якість та вартість товарів; відповідності пакування (маркування) товару нормативним вимогам.

33.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи є пошкодження конкретного товару, який механізм утворення цих пошкоджень, та яким чином вони впливають на якість та вартість товару?
- Чи відповідає маркування, пакування та якість товару нормативним вимогам?

33.5. Методи комплексної судової товарознавчої та трасологічної експертизи: загальні, окремі (органолептичні, мікроскопічні, фотографічні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

33.6. Загальні методичні положення.

На початковому етапі дослідження комісія експертів вивчає матеріали справи та об'єкти дослідження. Наступним етапом експерт-трасолог досліджує предмет масового виробництва і встановлює характеристики його зовнішньої будови та маркувальні позначення, наявність пошкоджень та їх ознаки, визначає механізм утворення пошкоджень, способи нанесення маркувань. На підставі встановлених даних експертом-товарознавцем установлюється відповідність товару за показниками якості та маркувальними позначеннями нормативним вимогам та (або) визначається його вартість. На підставі комплексу трасологічних та товарознавчих досліджень формулюється висновок

щодо механізму утворення пошкоджень товарів народного споживання, обладнання, машин тощо та їх впливу на якість та вартість товарів; відповідності пакування (маркування) товару нормативним вимогам.

34. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

34.1 Предмет комплексної судової товарознавчої та балістичної експертизи - фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях товарознавства та судової балістики щодо встановлення якості та вартості зброї та набоїв (боєприпасів) з урахуванням їх технічного стану та дефектів.

34.2 Об'єкти комплексної судової товарознавчої та балістичної експертизи: зброя вогнепальна, пневматична тощо, її частини, набої.

34.3. Завдання комплексної судової товарознавчої та балістичної експертизи спрямовані на встановлення якості та вартості зброї та набоїв (боєприпасів) з урахуванням їх технічного стану та дефектів.

34.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яка вартість об'єктів дослідження (зброї, набоїв) з урахуванням їх технічного стану?

34.5. Методи комплексної судової товарознавчої та балістичної експертизи: загальні, окремі (органолептичні, мікроскопічні, фотографічні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

34.6. Загальні методичні положення.

На початковому етапі дослідження комісія експертів вивчає матеріали справи та об'єкти дослідження. Наступним етапом експерт-баліст досліджує зброю і встановлює: вид і модель зброї, фірму-виробника, рік виготовлення, комплектність і справність зброї, дефекти, відсоток зносу зброї. При дослідженні боєприпасів експерт-баліст встановлює: вид боєприпасів, спосіб

виготовлення, фірму-виробника, рік виготовлення, справність та дефекти боєприпасів.

На підставі встановлених даних експертом-товарознавцем установлюється вартість зброї (набоїв) . На підставі комплексу балістичних та товарознавчих досліджень формулюється висновок щодо вартості зброї (набоїв) з урахуванням технічного стану.

35. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА ІНЖЕНЕРНОТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

35.1. Предмет комплексної судової товарознавчої та інженерно-технічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях товарознавства та інженерної техніки, щодо дослідження споживчих властивостей (якості, вартості) електропобутових товарів, приладдя, обладнання, теле-, радіо-, відео-електронної техніки, засобів зв'язку тощо з урахуванням їх технічного стану.

35.2. Об'єкти комплексної судової товарознавчої та інженерно-технічної експертизи: електропобутові товари, прилади, обладнання, теле-, радіо, відео-електронна техніка, засоби зв'язку тощо.

35.3. Завдання комплексної судової товарознавчої та інженерно-технічної експертизи: спрямовані на встановлення споживчих властивостей (якості, вартості) електропобутових товарів, приладдя, обладнання, теле-, радіо-, відео-електронної техніки, засобів зв'язку тощо з урахуванням їх технічного стану.

35.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яка вартість об'єктів дослідження з урахуванням їх технічного стану?
- Чи є дефекти експлуатаційного характеру у наданих на дослідження об'єктах, та у разі наявності, чи впливають вони на споживчі властивості товару?

35.5. Методи комплексної судової товарознавчої та балістичної експертизи: загальні, окремі (органолептичні, мікроскопічні, фотографічні, інструментальні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

35.6. Загальні методичні положення.

Провідним експертом в даному дослідженні є експерт-товарознавець. На початковому етапі дослідження комісія експертів вивчає матеріали справи та об'єкти дослідження: встановлює класифікаційні характеристики товару, найменування, походження товару, рік виготовлення тощо. Експерт в галузі інженерної техніки встановлює комплектність, технічний стан об'єкту, у разі наявності – експлуатаційні дефекти та причини їх виникнення .

У подальшому на підставі встановлених даних експертом-товарознавцем установлюється відповідність виробу вимогам нормативно-технічних документів, ступень зносу, вартість об'єкту. На підставі комплексу товарознавчих та інженерно-технічних досліджень формулюється висновок щодо вартості товару з урахуванням технічного стану, наявності експлуатаційних дефектів у наданих об'єктах, та причин їх виникнення; у разі наявності – вплив на споживчі властивості товару.

36. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ТА ТЕХНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

36.1. Предмет комплексної судової товарознавчої та технологічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції спеціальних знань в галузях товарознавства та технології виробництва щодо встановлення якості та вартості товарів, напівфабрикатів та сировини з урахуванням відповідності їх вимогам технології виробництва, зберігання та наявності виробничих дефектів.

36.2. Об'єкти комплексної судової товарознавчої та технологічної експертизи: товари, напівфабрикати та сировина.

36.3. Завдання комплексної судової товарознавчої та технологічної експертизи: спрямовані на встановлення якості та вартості товарів,

напівфабрикатів та сировини з урахуванням відповідності їх вимогам технології виробництва, зберігання та наявності виробничих дефектів.

36.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи відповідають якість та вартість товарів, напівфабрикатів та сировини технології їх виготовлення, зберігання?

- Чи можливе використання товарів, напівфабрикатів та сировини з урахуванням встановлених відхилень від технології їх виготовлення (зберігання) за цільовим чи іншим призначенням?

- Чи впливають встановлені відхилення від технології виробництва, зберігання товарів, напівфабрикатів та сировини на їх якість та вартість?

36.5. Методи комплексної судової товарознавчої та технологічної експертизи: загальні, окремі (органолептичні, мікроскопічні, лабораторні, фотографічні тощо), спеціалізовані методики експертних досліджень.

36.6. Загальні методичні положення.

Провідним експертом в даних дослідженнях є експерт-товарознавець. На початковому етапі дослідження комісія експертів вивчає матеріали справи та проводить зовнішній огляд об'єктів. Наступним етапом експерт-технолог встановлює властивості та стан об'єкту за якісними та кількісними показниками, відповідність його технології виготовлення, наявність технологічних дефектів.

На підставі встановлених даних експертом-товарознавцем установлюється відповідність органолептичних показників товару, напівфабрикатів та сировини його найменуванню та вимогам нормативно-технологічної документації. На підставі комплексу товарознавчих та технологічних досліджень формулюється висновок щодо встановлення відповідності стану та властивостей об'єктів технології їх виготовлення, зберігання та можливості використання об'єктів за цільовим чи іншим призначенням, впливу встановлених властивостей та станів на якість та вартість об'єктів.

37. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ПОВ'ЯЗАНА З ДОСЛІДЖЕННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ТА КОМПІЛЯЦІЙ ДАНИХ

37.1. Предмет комплексної судової експертизи, пов'язаної з дослідженням комп'ютерних програм та компіляцій даних – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях дослідження комп'ютерної техніки і програмних продуктів та досліджень в сфері інтелектуальної власності щодо відповідності програмних продуктів, встановлених на жорсткі магнітні диски, або на змінні носії інформації, вимогам до ліцензійного програмного забезпечення; використання авторських програмних пакетів або їх складових у наданому для дослідження програмному забезпеченні.

37.2. Об'єкти комплексної судової експертизи, пов'язаної з дослідженням комп'ютерних програм та компіляцій даних: програмне забезпечення ; ліцензійні зразки програмного забезпечення; ліцензійні угоди та інша документація щодо прав інтелектуальної власності.

37.3. Завдання комплексної судової експертизи, пов'язаної з дослідженням комп'ютерних програм та компіляцій даних, спрямовані на встановлення відповідності програмних продуктів вимогам до ліцензійного програмного забезпечення; встановлення фактів використання авторських програмних пакетів або їх складових у наданому для дослідження програмному забезпеченні.

37.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи відповідають програмні продукти, встановлені на представлених для дослідження носіях інформації, вимогам, пропонованим до ліцензійного програмного забезпечення?

- Чи використалися авторські програмні пакети або їх складові у наданому для дослідження програмному забезпеченні.

37.5. Методи комплексної судової експертизи, пов'язаної з дослідженням комп'ютерних програм та компіляцій даних: загальні, окремі

(фотографування, програмні, апаратні тощо), спеціалізовані експертні методики.

37.6. Загальні методичні положення.

При дослідженнях об'єктів інтелектуальної власності (комп'ютерних програм та електронних баз даних, віднесених до об'єктів авторського права) необхідними є спеціальні комп'ютерно-технічні знання та спеціальні знання в галузі інтелектуальної власності. На початковому етапі комісія експертів ознайомлюється з матеріалами справи та наданими об'єктами дослідження.

Дослідження інформації проводиться за наступною схемою:

- дослідження комп'ютерного засобу на наявність зовнішніх пошкоджень і працездатність;
- підключення носія інформації до тестового комп'ютера, або включення (запуск) досліджуваного системного блоку;
- дослідження даних системного реєстру щодо встановлених програмних продуктів (назва продукту, версія, дата установки, ліцензійний ключ продукту, якщо є);
- дослідження папок встановлених програмних продуктів на предмет наявності файлів ліцензійних угод;
- дослідження файлів ліцензійних угод щодо комплектації й умов розповсюдження / придбання ліцензійних версій програмних продуктів;
- дослідження щодо використання програмних продуктів відповідно до ліцензійної угоди;
- тестування програмних продуктів на працездатність.
- дослідження й ідентифікація документів, що підтверджують правомірне придбання / використання встановлених на носій інформації програмних продуктів. Для дослідження можуть бути надані наступні документи: бухгалтерські документи, що відображають відповідну господарську операцію з придбання програмного засобу; сертифікат відповідності, що розміщується на корпусі системного блоку або ноутбука, на обкладинці керівництва користувача, на коробці диска-носія (для операційної системи Microsoft Windows); ліцензійна угода; диск-носії програмного продукту (з

голографічним захистом); інструкція користувача; апаратний ключ «HASP»; інструкції з установки й використання; реєстраційна анкета; договір про використання програмних продуктів у навчальному процесі (при придбанні програмного продукту з освітньою метою) тощо;

Експерт в галузі комп'ютерної техніки та програмних продуктів встановлює їх наявність, вид, технічні характеристики (їх функції; працездатність, відповідність складових програмного забезпечення вимогам технічної документації на розроблення програмного продукту тощо).

Експерт в галузі інтелектуальної власності встановлює наявність ліцензійної угоди, даних відносно назви, версії, серійного номеру, ключа продукту, дати і місця інсталяції, відповідність наданої документації умовам використання програмного забезпечення. Відомості про комплектацію кожного із програмних продуктів, а також способи поширення, можна знайти на офіційних сайтах володаря або в ліцензійних угодах. У разі вирішення завдання щодо встановлення фактів використання авторських програмних пакетів або їх складових у наданому для дослідження програмному забезпеченні, експертом проводяться порівняльні дослідження авторського програмного продукту з програмним забезпеченням, що перевіряється.

На підставі синтезу отриманих результатів комплексу досліджень комісією експертів формулюється спільний висновок щодо відповідності (невідповідності) програмних продуктів вимогам до ліцензійного програмного забезпечення або встановлення фактів використання авторських програмних пакетів чи їх складових у наданому для дослідження програмному забезпеченні.

38. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

38.1. Предмет комплексної судової психолого-психіатричної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузі психології та психіатрії, про прояви, характер та

результат взаємодії психологічних і психопатологічних факторів певної нозологічної належності, які відображаються в особливостях психічної діяльності особи.

У межах комплексної психолого-психіатричної експертизи існують наступні підвиди: дослідження індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, основних якостей особистості; дослідження мотивотворчих чинників психічного життя і поведінки особи; дослідження емоційних реакцій та станів особи; дослідження закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних властивостей особи.

38.2. Об'єкти комплексної судової психолого-психіатричної експертизи: особа, матеріали справи, медична документація, продукти вільної діяльності (щоденники тощо), результати експериментально-психологічних досліджень тощо.

38.3. Завдання комплексної судової психолого-психіатричної експертизи спрямовані на встановлення нозологічної природи та ступеню виразності психічних відхилень та їх впливу на психічну діяльність особи.

38.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань (відповідно до видів досліджень):

38.4.1. Дослідження індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, основних якостей особистості:

- Які індивідуально-психологічні особливості має певна особа?
- Чи має певна особа індивідуально-психологічні особливості, які суттєво вплинули на характер її дій, що відносяться до періоду часу інкримінованого особі злочину (зазначається, що саме має значення для суду чи слідства: підвищена агресивність, підкореність, жорстокість, нерішучість, етичні орієнтації, соціальні установки, мотиваційна сфера)?
- Чи могли індивідуально-психологічні особливості особи суттєво вплинути на її поведінку в період часу, що відноситься до інкримінованого особі злочину?
- Які особливості мають психологічні чинники сексуально-насильницької поведінки особи (у справах про статеві злочини)?

- Чи має особа індивідуально-психологічні особливості, що суттєво вплинули на характер її показань у справі?

38.4.2. Дослідження мотивотворчих чинників психічного життя і поведінки особи :

- Які психологічні особисті якості та основні мотиваційні чинники поведінки має особа? У якому зв'язку вони перебувають із обставинами, що досліджуються у справі?

38.4.3. Дослідження емоційних реакцій та станів особи:

- Чи перебувала особа у період часу, що відноситься до інкримінованого їй протиправного діяння, в емоційному стані і в якому саме (сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, фрустрація тощо), що суттєво вплинув на її свідомість і поведінку (або, згідно зі справою, на діяльність, виконання професійних обов'язків)?

- Чи перебувала особа в стані вираженого емоційного збудження або емоційного напруження, що можуть розглядатися як психологічна підстава стану сильного душевного хвилювання?

- Чи перебувала особа у період часу, що відноситься до інкримінованого їй протиправного діяння, у стані фізіологічного афекту як психологічної підстави сильного душевного хвилювання?

- У якому емоційному стані перебувала особа в період, який передував її самогубству?

- Чи виник емоційний стан особи в період, який передував її самогубству, внаслідок дій обвинуваченого (зазначити: насильство, дії, які кваліфікуються як погрози, жорстоке ставлення чи систематичне приниження людської гідності тощо)?

38.4.4. Дослідження закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних властивостей особи:

- Чи спроможна особа, з урахуванням її вікових особливостей, емоційного стану, індивідуально-психологічних властивостей, рівня розумового розвитку та умов мікросоціального середовища (залежність, погроза, омана тощо), повною мірою усвідомлювати реальний зміст власних

дій та у повній мірі свідомо керувати ними і передбачати їх наслідки?

- Чи здатна особа, з урахуванням її емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей та рівня розумового розвитку, правильно сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них відповідні показання?

- Чи здатна особа, виходячи з рівня її розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей і емоційного стану, правильно розуміти характер та значення вчинених з нею дій та чинити опір (у справах про статеві злочини)?

- Чи має особа відхилення у психічному розвитку, які не є виявами психічного захворювання? Якщо має, то якими саме є їх ознаки?

- Чи вплинули (і яким чином) індивідуальні властивості психічних процесів особи (указати залежно від того, що має значення у справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій) на адекватність сприйняття нею особливостей та змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації, що досліджується у справі), на їх відтворення у показаннях?

38.5. Методи комплексної судової психолого-психіатричної експертизи: загальні, окремі (клінічно-діагностичний метод, спрямоване спостереження, діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

38.6 . Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи після чого вирішуються питання про здатність особи усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку власних дій та керувати ними (або, у справах про зґвалтування, - наявність або відсутність психічного розладу, що виключає розуміння власних дій, здатності до вибору засобів вчинення опору діям насильника). Експерт-психіатр виконує провідну роль, а експерт-психолог вирішує допоміжні психодіагностичні завдання. Експертом-психіатром, зокрема, визначається глибина психічної патології. На другому етапі експерт-психіатр та експерт-психолог проводять динамічне клінічне спостереження та експериментально-психологічне дослідження (у

межах своєї компетенції), формулюючи проміжні висновки. Завершальна частина експертного дослідження передбачає формулювання остаточних сумісних інтеграційних висновків. Питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній формі або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Ймовірний висновок виключається, оскільки даний вид експертизи передбачає категоричне визначення певного психічного феномену (або відсутності феномену) та його проявів у діяльності особи в ситуації по справі. Висновок комплексної судової психолого-психіатричної експертизи підписують експерт-психіатр та експерт-психолог.

38.6.1. Комплексна психолого-психіатрична експертиза індивідуально-психологічних особливостей. Психіатричне дослідження: визначення нозології, типу та ступеня виразності, ролі патохарактерологічних особливостей у структурі психічного стану, вирішення питань компенсації-декомпенсації, оцінка критичності). Психологічне дослідження (визначення основних індивідуальних рис особистості, ціннісних орієнтацій, провідних і ситуаційних мотивів та способів дій при конкретних обставинах, регулюючих, захисних та компенсаторних механізмів; визначення психологічних факторів, що можуть суттєво зумовлювати поведінку особи в ситуації по справі). Сумісний експертний висновок - визначення та оцінка домінуючого модусу в структурі особистості, що суттєво впливає на її поведінку в ситуації, яка досліджується по справі.

38.6.2. Комплексна психолого-психіатрична експертиза емоційних станів. Психіатричне дослідження: виключення патологічного афекту або інших транзиторних психотичних (виняткових) станів та гострих реактивних станів; оцінка впливу патології органічного генезу на розвиток та феноменологію емоційної реакції; оцінка процесів психічної компенсації і механізмів їх порушень у підготовчій стадії емоційної реакції, встановлення динаміки біологічного та психічного фонів; оцінка постафективного стану з акцентом на винятковість його психотичної глибини. Психологічне дослідження: визначення провідних індивідуальних рис особистості, провідних і ситуаційних

мотивів та способів дій; дослідження емоційної сфери, аналіз регулюючих, захисних та компенсаторних механізмів, тощо; оцінка афектогенності ситуації, що досліджується по справі; оцінка феноменології емоційного стану. Сумісний експертний висновок – визначення типу емоційної реакції та суттєвості її впливу на психічну діяльність особи у ситуації по справі.

38.6.3. Комплексна психолого-психіатрична експертиза міри здатності неповнолітнього обвинуваченого з ознаками розумової відсталості усвідомлювати значення своїх дій та міри керувати ними. Психіатричне дослідження: диференціювання форми і виду розумової відсталості; визначення структури та динаміки інтелектуального дефекту; оцінка ступеня тяжкості інтелектуального дефекту та ступеня загальної особистісної зміни неповнолітнього. Психологічне дослідження: встановлення особливостей та ступеня зрілості інтелектуальних та особистісних структур; визначення рівня функціональної організації психічної діяльності та потенційних можливостей психічного розвитку; діагностика періоду та фази вікового розвитку неповнолітнього (за умов відсутності вираженої психічної патології). Сумісний експертний висновок – оцінка міри здатності неповнолітнього обвинуваченого з ознаками розумової відсталості усвідомлювати значення своїх дій та міри керувати ними.

38.6.4. Комплексна психолого-психіатрична експертиза ступеня розуміння неповнолітньою потерпілою власних дій, здатності до вчинення опору діям насильника. Психіатричне дослідження: диференціювання психічних розладів; визначення ступеня тяжкості психічного розладу. Психологічне дослідження: визначення провідних індивідуальних рис особистості, провідних і ситуаційних мотивів діяльності та способів дій; оцінка рівня психічного розвитку; дослідження емоційної сфери, регулюючих, захисних та компенсаторних механізмів особистості тощо; аналіз специфічного життєвого досвіду потерпілої (-го), що стосується поінформованості у сфері сексуальних відносин, регуляції статевого життя; аналіз розвитку кримінальної ситуації та особливостей усвідомлення потерпілою на ранніх стадіях ситуації сексуальної спрямованості дій злочинця; оцінка емоційного стану потерпілої у

кримінальній ситуації; аналіз адекватності морально-етичної оцінки подій, сформованості розуміння соціального значення дій, що здійснювали з потерпілою (розуміння зовнішнього боку подій; розуміння внутрішнього змісту подій; розуміння соціального значення подій). Сумісний експертний висновок – визначення ступеня розуміння потерпілою особою власних дій, рівня вольового контролю за своєю поведінкою здатності до вибору засобів вчинення опору насильнику.

38.6.5. Комплексна психолого-психіатрична експертиза здатності свідка або потерпілого правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, та надавати правильні показання. Психіатричне дослідження: визначення патології особистості; оцінка стану інтелекту та емоційно-вольової сфери; діагностика ступеня тяжкості психопатологічних проявів. Психологічне дослідження: визначення соціально-типового та структурно-динамічного в структурі особистості, домінуючих мотивів, соціального досвіду, особливостей міжособистісного сприйняття; оцінка особливостей сприймання та факторів, що викривлюють процеси сприймання; оцінка особливостей відтворення та факторів, що викривлюють процеси відтворення; діагностика рівня розвитку та особливостей мовленнєвої діяльності; визначення динамічного стану підекспертної особи і ситуації, що є предметом розгляду по справі; оцінка впливу особистісних факторів на характер регуляції основних психічних процесів у ситуації по справі. Сумісний експертний висновок – встановлення ступеня впливу характерологічних (патохарактерологічних) рис та стану пізнавальних процесів на здатність особи у ситуації по справі правильно сприймати та правильно відтворювати інформацію.

38.6.6. Комплексна психолого-психіатрична експертиза психічного стану особи, що здійснила самогубство. Психіатричне дослідження: нозологічна діагностика; встановлення ступеня порушень психічної діяльності особи у період, що передував самогубству, ознак тяжкого психічного розладу; встановлення етіології психічного розладу. Психологічне дослідження: визначення домінуючих індивідуально-психологічних особливостей; визначення домінуючої мотивації суїцидента, його ціннісних орієнтацій,

особливостей світогляду, системи відносин з оточуючими, особливостей поведінки у конфліктних ситуаціях; визначення наявності та причин змін особистості суїцидента у “переломні” моменти його життя; оцінка емоційного стану у передсуїцидальному періоді; аналіз психологічного смислу суїциду. Сумісний експертний висновок - визначення психічного стану в період часу, що відноситься до подій по справі, визначення характеру і причин розвитку гострої психічної дезадаптації та її причинного зв'язку з самогубством.

39. КОМПЛЕКСНА СУДОВА МЕДИЧНА, ПСИХІАТРИЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА (СЕКСОЛОГО-ПСИХОЛОГІЧНА) ЕКСПЕРТИЗА

Комплексна психолого-сексологічна експертиза умовно вважається різновидом комплексної судової психолого-психіатричної експертизи. Однак для первинної оцінки статевої зрілості та нозологічної оцінки порушень в сексуальній сфері залучаються фахівці в галузі терапії, гінекології та ендокринології (можлива участь й інших фахівців-медиків).

39.1. Предмет комплексної судової медичної, психолого-сексологічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях медицини, психіатрії та психології про вплив психічної діяльності людини, яка страждає на розлади в сфері сексуального розвитку, на її поведінку.

39.2. Об'єкти комплексної судової медичної, психолого-сексологічної експертизи: матеріали справи, медична документація, продукти вільної діяльності (щоденники тощо), результати експериментально-психологічних досліджень тощо, що відображають взаємодію соматопатологічних, психопатологічних та психологічних явищ, особа тощо.

39.3. Завдання комплексної судової медичної, психолого-сексологічної експертизи спрямовані на виявлення здатності (або нездатності) особи з хворобливими межовими психічними відхиленнями сексологічного характеру до волевиявлення, рефлексії та адекватного психічного відображення дійсності.

39.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Які особливості мають психологічні чинники сексуальної поведінки особи (у справах про статеві злочини)?
- Чи здатна особа, виходячи з психічних відхилень сексологічного характеру (в разі їх наявності), рівня соціально-психологічного, розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей і емоційного стану, правильно розуміти характер та значення скоєних з нею сексуально-насильницьких дій та чинити опір?
- Чи здатна особа, з урахуванням рівня її розумового розвитку та індивідуально-психологічних особливостей, повною мірою розуміти характер і фактичний зміст власних дій, та у повній мірі керувати ними та передбачати їх наслідки?
- Чи вплинули (і яким чином) індивідуальні властивості психічних процесів особи (вказати залежно від того, що має значення у справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій) на адекватність сприйняття нею особливостей та змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації, що досліджується у справі), на їх відтворення у показаннях?
- Чи має особа індивідуально-психологічні особливості, що суттєво вплинули на характер її показань у справі?

39.5. Методи комплексної судової медичної, сексолого-психологічної експертизи: загальні, окремі (клінічно-діагностичний метод, спрямоване спостереження, діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

39.6. Загальні методичні положення.

На першому етапі комісією експертів вивчаються матеріали справи та проводяться медико-соматичні дослідження (оцінка статевої зрілості, встановлення наявності або відсутності розладів в сфері статевого розвитку) та психіатричне дослідження (нозології, типу та ступеня виразності хворобливого межового розладу психічної діяльності) особи, надаються проміжні медико-психіатричні висновки. На другому етапі експерт-психіатр та експерт-психолог проводять динамічне клінічне спостереження та експериментально-

психологічне дослідження (експерт-психолог). Зокрема, вирішуються питання щодо визначення провідних індивідуальних рис особистості, емоційно-вольової сфери, провідних і ситуативних мотивів діяльності та способів дій; здійснюється аналіз регулюючих, захисних та компенсаторних механізмів, оцінка рівня психічного розвитку, специфічного життєвого досвіду потерпілої (-го), що стосується поінформованості у сфері сексуальних відносин; аналіз розвитку кримінальної ситуації та особливостей усвідомлення потерпілою на ранніх стадіях ситуації сексуальної спрямованості дій злочинця; оцінка емоційного стану потерпілої у кримінальній ситуації; аналіз адекватності морально-етичної оцінки подій, сформованості розуміння соціального значення дій, що здійснювали з потерпілою. Сумісний експертний висновок – визначення ступеня статевої зрілості особи, розуміння потерпілою власних дій, рівня вольового контролю за своєю поведінкою, здатності до вибору засобів вчинення опору насильнику у ситуації по справі. Питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній формі або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Висновок комплексної судової медичної, сексолого-психологічної експертизи підписують експерт-медик, експерт-психіатр та експерт-психолог.

40. КОМПЛЕКСНА СУДОВА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

40.1. Предмет комплексної судової медико-психологічної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях медицини та судової психології, про прояви, характер та взаємодію психологічних і соматопатологічних факторів певної нозологічної належності, що відображаються в особливостях психічної діяльності.

40.2. Об'єкти комплексної судової медико-психологічної експертизи: матеріали справи, медична документація, продукти вільної діяльності (щоденники тощо), результати експериментально-психологічних досліджень

тощо про взаємодію соматопатологічних та психологічних явищ у поведінці особи, особа тощо.

40.3. Завдання комплексної судової медико-психологічної експертизи спрямовані на встановлення взаємозв'язку порушень стану фізичного здоров'я та особливостей психічної діяльності людини.

40.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Які індивідуально-психологічні особливості має особа, і чи зумовлені їх прояви соматичною хворобою?

- Чи має особа індивідуально-психологічні особливості та особливості стану здоров'я, які суттєво вплинули на характер її дій, що відносяться до періоду часу інкримінованого особі злочину (зазначається, що саме має значення для суду чи слідства: особливості уваги, розвитку сенсорної сфери, порушення стану здоров'я, стан втоми, швидкість реакції тощо)?

- Чи перебувала особа в емоційному стані (і в якому саме - сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, стан втоми, тощо), що суттєво вплинув на її свідомість у період часу, що відноситься до подій по справі?

- Чи здатна особа, з урахуванням стану здоров'я, психофізіологічного стану, емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей правильно сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них відповідні показання?

- Чи вплинули (і яким чином) стан здоров'я та індивідуальні властивості психічних процесів особи (указати залежно від того, що має значення у справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій) на адекватність сприйняття нею особливостей та змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації, що досліджується у справі), на їх відтворення у показаннях?

40.5. Методи комплексної судової медико-психологічної експертизи: загальні, окремі (клінічно-діагностичний метод, спрямоване спостереження, діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

40. 6. Загальні методичні положення.

На першому етапі комісією експертів вивчаються матеріали справи та проводиться медико-соматичне дослідження: надається оцінка нозологічної природи, типу і ступеня виразності порушень стану здоров'я; провідну функцію виконує експерт-медик. На другому етапі експерт-психолог визначає домінуючі індивідуальні риси особистості; регулюючі, захисні та компенсаторні механізми; психічний стан особи у ситуації по справі; проводить аналіз поведінки особи у ситуації по справі. Сумісний експертний висновок – визначення впливу порушень стану здоров'я на психічну діяльність особи у ситуації по справі. Питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній, ймовірній формах або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Висновок комплексної судової медико-психологічної експертизи підписують експерт-медик та експерт-психолог.

41. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

41.1. Предмет комплексної судової психологічної та інженерно-технічної експертизи – фактичні данні та обставини справи про взаємозв'язок характеру та механізму розвитку дорожньо-транспортних подій, надзвичайних подій техногенного характеру з індивідуально-психологічними особливостями й поведінкою особи, пов'язаною з функціонуванням системи «людина - машина (техніка) – середовище».

41.2. Об'єкти комплексної судової психологічної та інженерно-технічної експертизи: транспортні засоби, машини та механізми, засоби виробництва, енергетичні системи, виробниче середовище, нормативно-технічна документація тощо, матеріали справи, медична документація, продукти вільної діяльності (щоденники тощо), результати експериментально-психологічних досліджень, особа тощо.

41.3. Завдання комплексної судової психологічної та інженерно-технічної експертизи спрямовані на встановлення взаємозв'язку між виникненням дорожньо-транспортної події, надзвичайної події техногенного

характеру та індивідуально-психологічними особливостями поведінки людини в цих умовах.

41.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи має особа індивідуально-психологічні особливості, які суттєво вплинули на характер її дій під час дорожньо-транспортної події, надзвичайної події техногенного характеру (зазначається, що саме має значення: підвищена підкореність, нерішучість, вразливість, тривожність, тощо)?

- Чи перебувала особа в емоційному стані (і в якому саме - сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, фрустрація тощо), що суттєво вплинув на її свідомість та діяльність під час виконання передбачених відповідними нормативними документами обов'язків (керування транспортом тощо)?

- Чи могла особа прийняти заходів для попередження техногенної (аварійної) ситуації з урахуванням її психофізіологічного стану?

- Чи вплинули (і яким чином) індивідуальні властивості психічних процесів особи (указати залежно від того, що має значення у справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій) чи функціонування сенсорних процесів (зір, слух, нюх тощо) на адекватність сприйняття нею особливостей та змісту дорожньо-транспортної події, надзвичайної події техногенного характеру (зазначити наявні ознаки ситуації, що досліджується), на їх відтворення у показаннях щодо події техногенного (аварійного) характеру?

41.5. Методи комплексної судової психологічної та інженерно-технічної експертизи: загальні, окремі (клінічно-діагностичний метод, спрямоване спостереження, діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження, ситуаційний аналіз тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

41.6. Загальні методичні положення.

На першому етапі комісія експертів ознайомлюється з матеріалами справи, необхідними для вирішення питань, пов'язаних із встановленням причинного зв'язку між діями особи (операційно-технічний аспект) та її

психофізіологічними особливостями. Експерт в галузі інженерно-технічних досліджень надає оцінку технічним особливостям виникнення, розвитку та механізму надзвичайної (аварійної) ситуації. При цьому він аналізує складність ситуації, етапи її розвитку, наслідки, зв'язки між окремими її етапами. На цій стадії інженерно-технічний експерт розглядає поведінку особи, пов'язану з функціонуванням системи «людина - машина (техніка) – середовище» без урахування індивідуально-психологічних особливостей, тобто дії особи розглядаються на рівні виконання передбачених відповідними нормативними документами функцій.

На другому етапі експерт-психолог визначає психофізіологічний стан особи, яка діяла у ситуації по справі; оцінює дії особи у звичайних умовах та порівнює з умовами дій у ситуації по справі; аналізує психологічні параметри ситуації (екстремальність або звичайність); визначає міру здатності особи до правильності оцінки ситуації як загрозової, та міру здатності до свідомого контролю, прийняття й реалізації рішень; ступінь здатності обвинуваченого, потерпілого та свідків до правильного сприйняття, запам'ятовування та відтворення у наступних показаннях обставини події тощо). Сумісний експертний висновок: визначення обставин, характеру та механізмів надзвичайної ситуації техногенного характеру, їх взаємозв'язок з індивідуально-психологічними особливостями та психічним станом особи. Питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній, ймовірній формах або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Висновок комплексної судової інженерно-технічної та психологічної експертизи підписують експерт в галузі інженерно-технічних досліджень та експерт-психолог.

42. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

42.1. Предмет комплексної судової психолого-почеркознавчої експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі

інтеграції знань в галузях психології та почеркознавства про взаємозв'язок між індивідуально-психологічними особливостями, емоційним станом людини, яка написала рукописний текст, та їх відображенням в рукописному тексті.

42.2. Об'єкти комплексної судової психолого-почеркознавчої експертизи: особа, рукописні тексти, порівняльні зразки рукописних текстів, матеріали справи, результати експериментально-психологічного дослідження щодо особливостей психічної діяльності особи в ситуації написання рукописного тексту тощо.

42.3. Завдання комплексної судової психолого-почеркознавчої експертизи спрямовані на встановлення стану особи, яка є носієм комплексу індивідуально-психологічних особливостей, під час написання тексту.

42.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи перебувала особа, яка виконала рукописний текст, у незвичайному психофізіологічному стані? Якщо так – у якому саме?

42.5. Методи комплексної судової психолого-почеркознавчої експертизи: загальні, окремі (діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження, мікроскопічні, фотографування тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

42.6. Загальні методичні положення.

На першому етапі експертного дослідження експерт-почеркознавець здійснює ідентифікацію виконавця рукописного тексту; встановлює факт виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані. На другому етапі експерт-психолог визначає комплекс індивідуально-психологічних особливостей особи; встановлює характер її емоційного стану. Сумісний експертний висновок: визначення емоційного стану (указати конкретно – який стан) людини, яка за конкретних умов виконала рукописний текст, умов написання тексту. При цьому, питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній, ймовірній формах або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Висновок комплексної почеркознавчої та психологічної експертизи підписують експерт-почеркознавець та експерт-психолог.

43. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНА (АВТОРОЗНАВЧА) ЕКСПЕРТИЗА

43.1 Предмет комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях психології та лінгвістики, про особливості, характер мовленнєвої діяльності людини та їх взаємозв'язок з індивідуально-психологічними особливостями та емоційним станом особи автора (аудиторії).

На даний час не існує чітких критеріїв визначення поняття психолого-лінгвістичної експертизи. Наукова база, методика та питання, що ставляться перед даним видом комплексного дослідження, перебувають у стадії розробки.

43.2 Об'єкти комплексної судової психолого-лінгвістичної (авторознавчої) експертизи: продукти мовленнєвої та психічної діяльності (рукописні, надруковані тощо тексти, слова та словосполучення), матеріали справи, продукти мовленнєвої та психічної діяльності особи, отримані в ході експериментально-психологічного дослідження, особа тощо .

43.3. Завдання комплексної судової психолого-лінгвістичної (авторознавчої) експертизи спрямовані на встановлення фактичних даних про автора тексту, його взаємозв'язку з індивідуально-психологічними особливостями та емоційним станом особи автора; характеру, особливостей писемного мовлення, його взаємозв'язку з індивідуально-психологічними особливостями та емоційним станом адресата (особи ,аудиторії).

43.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань :

- У якому емоційному стані знаходилася особа, що склала досліджуваний текст?
- Які риси психологічного та соціально-демографічного портрету автора притаманні йому виходячи з даного тексту?
- Яким чином вплинуло певне висловлювання (слово, текст) на особу (аудиторію) з урахуванням її індивідуально-психологічних особливостей (негативно, нейтрально, позитивно)?

43.5. Методи комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи: загальні, окремі (діагностична бесіда, лінгвістичний аналіз, експериментально-психологічне дослідження тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

43.6. Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів матеріалів справи. Наступним етапом експерт-лінгвіст (авторознавець) встановлює особливості мовленнєвої продукції (її характер, цільове призначення, вид за типом викладення, змістовну складову тощо) та умови її утворення. Крім того, встановлюються соціально-біографічні характеристики автора тексту (рідна мова, освітній рівень тощо). На підставі отриманих даних експерт-психолог вивчає індивідуально-психологічні характеристики особи, проводить дослідження звуко-колірних конотацій тексту, зіставляє отримані данні між собою. З урахуванням всього комплексу результатів дослідження комісією експертів формулюється висновок про емоційний стан автора тексту під час його складання, риси психологічного та соціально-демографічного портрету автора тексту або про вплив певного продукту мовленнєвої діяльності на особу (аудиторію). При цьому, питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній, ймовірній формах або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Висновок комплексної почеркознавчої та психологічної експертизи підписують експерт-лінгвіст (авторознавець) та експерт-психолог.

44. КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

44.1. Предмет комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи – фактичні данні та обставини справи, встановлювані на базі інтеграції знань в галузях мистецтвознавства та психології, щодо наявності у примірниках друкованої, аудіо-, відеопродукції тощо інформації еротичного, порнографічного характеру, або такої, що пропагує культ насильства та

жорстокості; її впливу на соціально-психологічні особливості споживача, неповнолітню, малолітню особу.

На даний час не існує чітких критеріїв визначення поняття психолого-мистецтвознавчої експертизи. Наукова база, методика та питання, що ставляться перед даним видом комплексного дослідження, перебувають у стадії розробки.

44.2. Об'єкти комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи: аудіо-відеозаписи, друкована, поліграфічна продукція, особа, матеріали справи тощо.

44.3. Завдання комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи спрямовані на визначення у примірниках друкованої, аудіо-, відеопродукції тощо інформації еротичного, порнографічного характеру, або такої, що пропагує культ насильства та жорстокості; її впливу на соціально-психологічні особливості споживача, неповнолітню, малолітню особу.

44.4. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи носить надана друкована, аудіо-, відеопродукція тощо еротичний, порнографічний характер? Якщо так, то яким чином вона впливає на споживача, на формування світогляду, розвиток психіки неповнолітньої, малолітньої особи?

- Чи пропагує надана друкована, аудіо-, відеопродукції тощо культ насильства та жорстокості? Якщо так, то яким чином вона впливає на споживача, на формування світогляду, розвиток психіки неповнолітньої, малолітньої особи?

44.5. Методи комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи: загальні, окремі (діагностична бесіда, експериментально-психологічне дослідження, мистецтвознавчий аналіз тощо), спеціалізовані методики експертного дослідження.

44.6. Загальні методичні положення.

Початковим етапом дослідження є вивчення комісією експертів наданих об'єктів, матеріалів справи. Наступним етапом експерт-мистецтвознавець встановлює особливості аудіо-, відео-, друкованої продукції (цільове

призначення, змістовна складова, характер, художня цінність тощо). Експерт-психолог проводить дослідження впливу отриманої інформації змістовного характеру на споживача (дорослу людину, неповнолітню, малолітню особу) . В умовах присутності конкретної особи вивчає індивідуально-психологічні її характеристики, зіставляє отримані данні між собою. З урахуванням всього комплексу результатів дослідження комісією експертів формулюється висновок про наявність у примірниках друкованої, аудіо-, відеопродукції тощо інформації еротичного, порнографічного характеру, або такої, що пропагує культ насильства та жорстокості, та її вплив на соціально-психологічні особливості споживача, неповнолітню, малолітню особу.

При цьому, питання, поставлені перед експертизою, можуть вирішуватися у категоричній, ймовірній формах або у вигляді висновку про неможливість вирішення питання з аргументацією конкретних причин. Висновок комплексної судової психолого-мистецтвознавчої експертизи підписують експерт-мистецтвознавець та експерт-психолог.

ВИСНОВКИ

Вироблені загальні та окремі методичні положення (44 види комплексних досліджень) з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз, які можуть бути впроваджені в експертну практику. На підставі наведених рекомендацій є можливим розроблення відповідної Інструкції (загальна частина) з додатком до неї (особлива частина), що може бути затвердженою Міністерством юстиції України та слугувати керівництвом для виконання комплексних судових експертиз.